

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Kasteelhoeve Torreelen, Vinkem (Veurne)

Eindverslag van een toevalsvondst

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Kasteelhoeve Torreelen, Vinkem (Veurne) Eindverslag van een toevalsvondst

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 362

AUTEURS

Arno van den Dorpel, Gill Thomas & Sam De Decker

JAAR VAN UITGAVE

2025

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed, Wetenschappelijke
instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency, Scientific Institution of the
Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Peter De Wilde

OMSLAGILLUSTRATIE

Kasteelhoeve Torreelen vanuit de lucht, tijdens de opgraving in december 2023.

Copyright agentschap Onroerend Erfgoed

agentschap Onroerend Erfgoed
Koning Albert II-laan 15 bus 236
1210 Brussel

T +32 2 553 16 50
info@onroenderfgoed.be
www.onroenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/ENRM3764>
ISSN 1371-4678
D/2025/3241/204

////////////////////////////////////

KASTEELHOEVE
TORREELLEN,
VINKEM (VEURNE)

Eindverslag van een toevalsvondst

////////////////////////////////////

ARNO VAN DEN DORPEL, GILL THOMAS EN SAM DE DECKER

INHOUD

1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT	5
2	INLEIDING.....	6
3	ONDERZOEKSOPDRACHT, WERKWIJZE EN STRATEGIE	10
4	DE CONTEXT	12
4.1	BESCHRIJVING VAN HET ONDERZOCHE GEBIED	12
4.2	LANDSCHAPPELIJKE CONTEXT.....	14
4.3	HISTORISCHE CONTEXT	15
5	ASSESSMENT EN AANPAK VERDER ONDERZOEK	19
5.1	SPOREN EN STRUCTUREN	19
5.2	VONDSTMATERIAAL EN STAALNAME	20
6	BESCHRIJVING VAN DE SITE	21
6.1	BODEMKUNDIGE SITUATIE	21
6.2	SPOREN EN STRUCTUREN	22
6.2.1	ZONE 1	22
6.2.2	ZONE 2	35
6.2.3	ZONE 3	41
6.3	VONDSTEN	46
6.3.1	METAAL.....	46
6.3.2	AARDEWERK	46
6.3.3	KERAMISCHE BOUWELEMENTEN	51
6.3.4	DIERLIJK BOT.....	54
6.4	NATUURWETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK	54
6.5	INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	55
6.5.1	VROEGE IJZERTIJD	55
6.5.2	CASTRALE MOTTE (11 ^{DE} -12 ^{DE} EEUW)?	55
6.5.3	OMGRACHT KASTEEL (13 ^{DE} -14 ^{DE} EEUW).....	55
6.5.4	17 ^{DE} EN 18 ^{DE} EEUW	57
6.5.5	19 ^{DE} EN 20 ^{STE} EEUW	57
6.6	TERUGKOPPELING MET DE ONDERZOEKSVRAGEN.....	58
7	SAMENVATTING	59
8	BIBLIOGRAFIE	60
9	BIJLAGEN	61
9.1	LIJST VAN FIGUREN	61
9.2	LIJST VAN SPOREN.....	63
9.3	LIJST VAN VONDSTEN.....	64
9.4	LIJST VAN STALEN.....	66
9.5	LIJST VAN PLANNEN	66
9.6	LIJST VAN FOTO'S	66
9.7	BOUWHISTORISCHE STUDIE.....	71

Veurne, Houtemstraat 30

Terreinwerk	Gill Thomas (RAAP België bv) Arno van den Dorpel (RAAP België bv) Sam De Decker (Onroerend Erfgoed)
Opmetingen en aanmaak kaartmateriaal	Gill Thomas (RAAP België bv) Sylvia Mazereel (Onroerend Erfgoed)
Tekenwerk en plannen	Arno van den Dorpel (RAAP België bv) Gill Thomas (RAAP België bv)
Fotografie terrein en vondsten	Arno van den Dorpel (RAAP België bv) Gill Thomas (RAAP België bv) Johan Van Laecke (Onroerend Erfgoed)
Rapportage	Gill Thomas (RAAP België bv) Arno van den Dorpel (RAAP België bv) Sam De Decker (Onroerend Erfgoed)

pagina 5 van 71

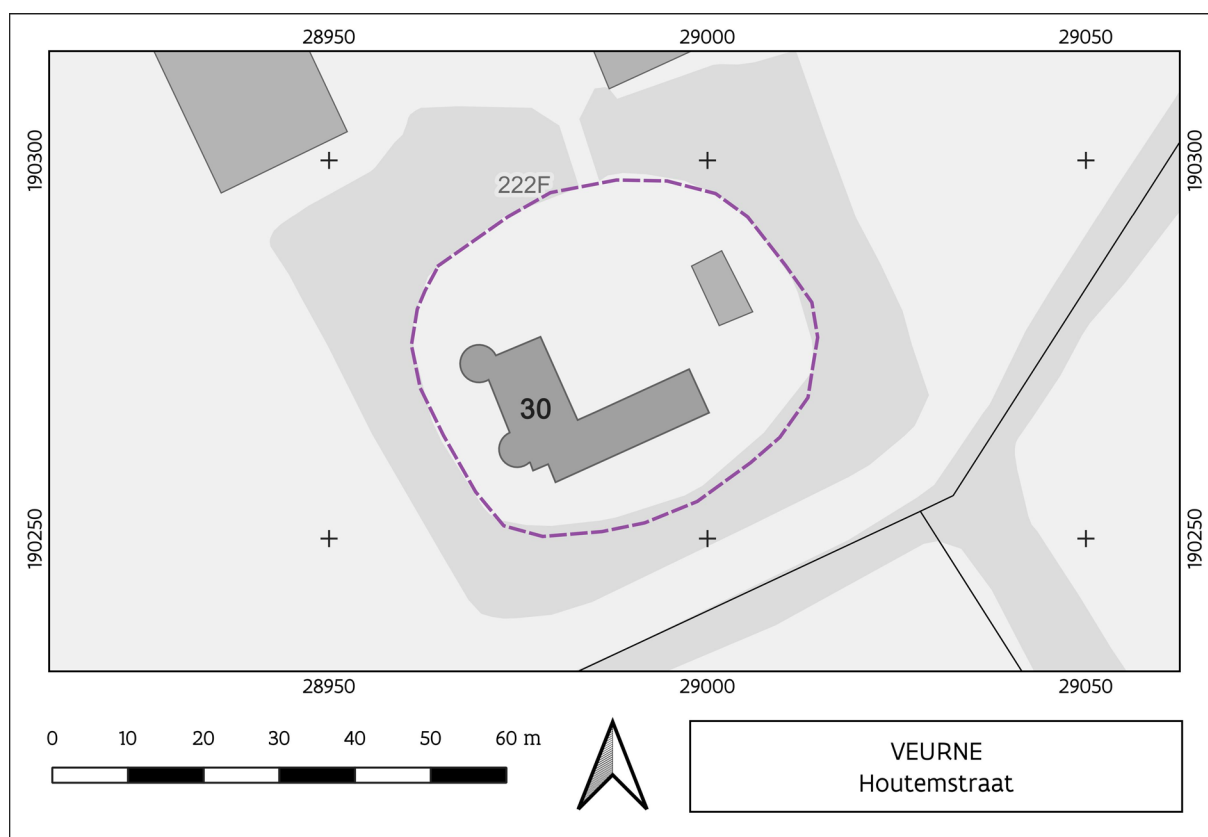
2 INLEIDING

Op 11 december 2023 werd bij het agentschap Onroerend Erfgoed een archeologische toevalsvondst gemeld in de Houtemstraat 30 in Vinkem, deelgemeente van Veurne (West-Vlaanderen)). Bij graafwerken in het kader van de gevelrestauratie van de hoeve Torreelen was muurwerk aan het licht gekomen. De kasteelhoeve is beschermd als monument¹, maar deze bescherming heeft enkel betrekking op het bouwkundig erfgoed en de grachten. De niet-bebouwde delen van het opperhof en ook het aanpalende neerhof zijn beschermd als dorpsgezicht² (Figuur 2).

In samenspraak met de eigenaar werd daarop beslist om een kleine opgraving uit te voeren om de aangetroffen archeologische structuren vrij te leggen en te registreren. Daarnaast werden ook de verdere uitgravingen op het opperhof archeologisch opgevolgd, waaronder de plaatsing van een IBA (put voor zuivering van afvalwater).

De archeologische opgraving werd uitgevoerd op 18 en 19 december 2023. Het agentschap Onroerend Erfgoed liet zich bijstaan door een archeologisch team van RAAP België bv.

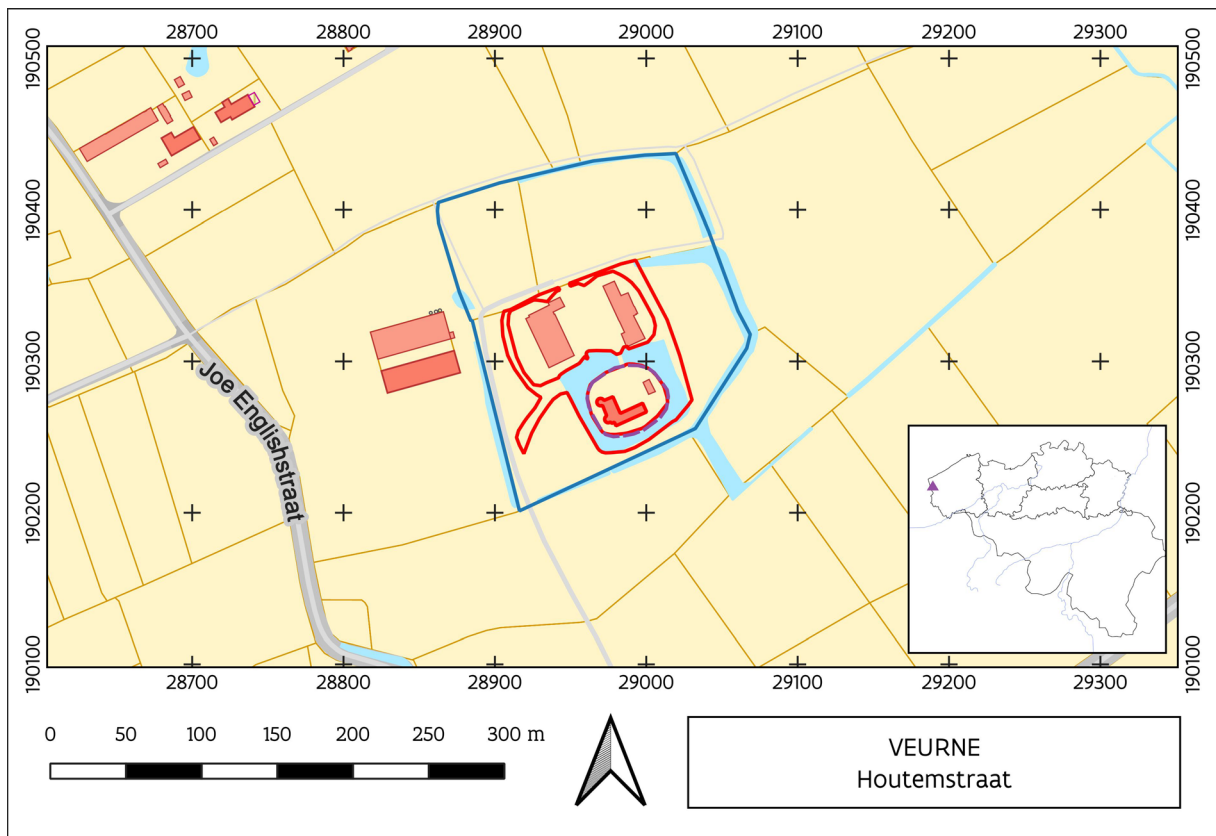
Dit eindverslag begint met een historische kadering. Hierna komen de archeologische resultaten aan bod en worden de onderzochte sporen en structuren beschreven. Verder wordt er ingegaan op het aangetroffen vondstmateriaal en de analyses. Tot slot worden alle resultaten gesynthetiseerd en in een ruimer kader geplaatst.

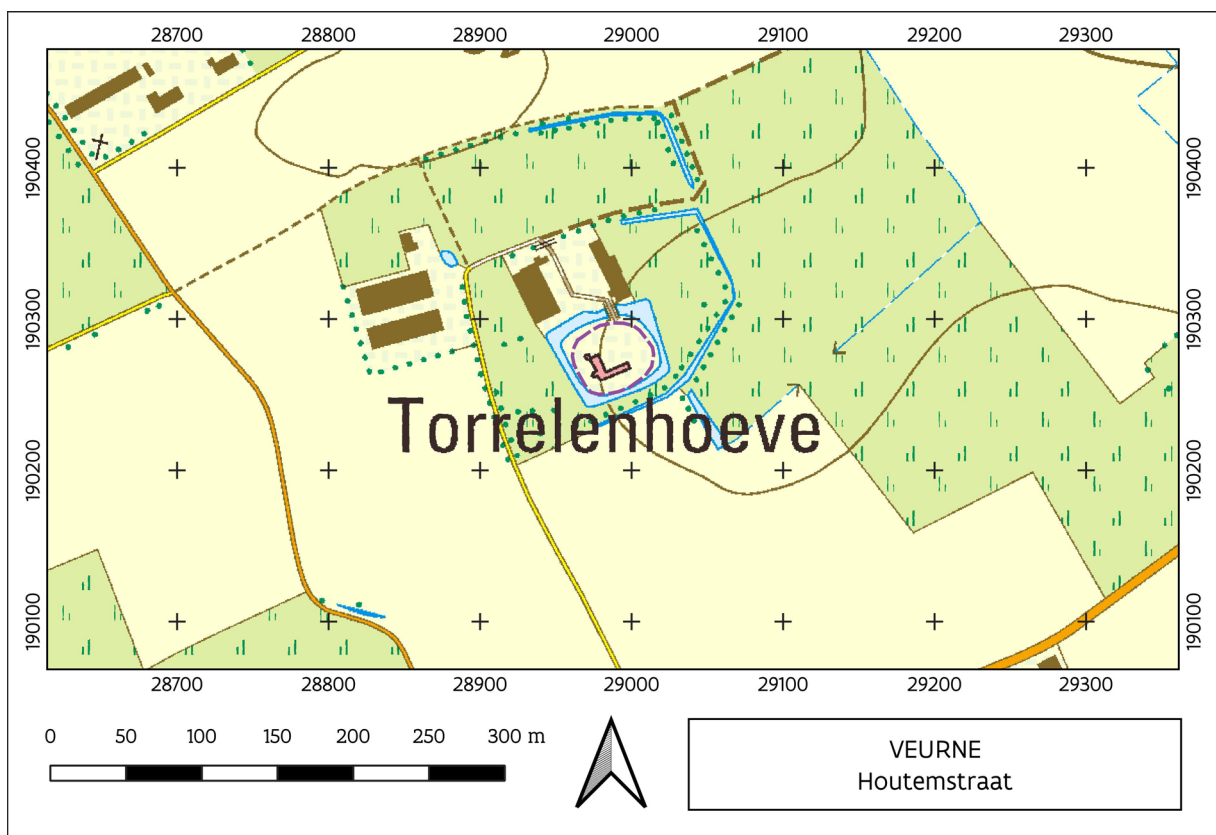
Figuur 1: Kaart met kadastrale perceelnummers, perceelgrenzen en afbakening van het onderzochte gebied (opperhof) op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025a en b.

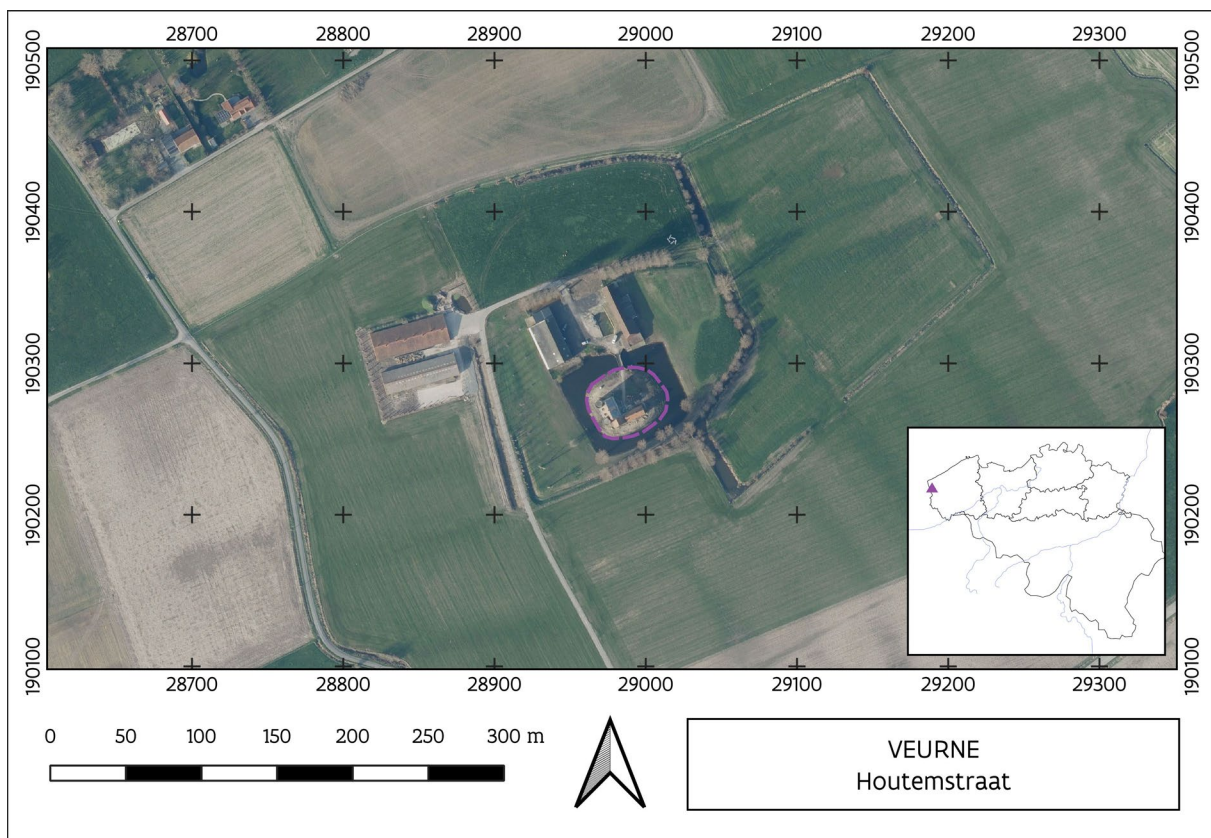
² Inventaris Onroerend Erfgoed 2025c.

Figuur 2: Aanduiding van de perimeter van de beschermde zones op het GRB. In rood de bescherming als monument, in blauw het dorpsgezicht (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 3: Topografische kaart (© Digitaal Vlaanderen) met projectie van het onderzoeksgebied (opperhof).

Figuur 4: Recente luchtfoto met projectie van het onderzoeksgebied (opperhof) (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 5: 3D-model van het opperhof van Torreele in december 2023 op basis van dronebeelden, vanuit het zuiden (© agentschap Onroerend Erfgoed).

3 ONDERZOEKSOPDRACHT, WERKWIJZE EN STRATEGIE

Op 18 en 19 december 2023 werd naar aanleiding van een vondstmelding in de Houtemstraat 30 in Vinkem (Veurne) een kleine opgraving uitgevoerd door het agentschap Onroerend Erfgoed, bijgestaan door een onderzoeksteam van RAAP België. Het veldwerk werd uitgevoerd door Gill Thomas (RAAP België, veldwerkleider), Arno van den Dorpel (RAAP België) en Sam De Decker (agentschap Onroerend Erfgoed). Een kraan en kraanmachinist werden door de eigenaar van het terrein ter beschikking gesteld.

De foto's van de aangelegde werkputten en het sporenbestand werden genomen met een Motorola G8/G6 en de door RAAP ontworpen software Phidili. Alle landmeetkundige opmetingen werden uitgevoerd door middel van een DGPS en RTS. De meettoepassingen werden uitgevoerd via het softwareprogramma SurvCE en Magnetfield. De sporen werden beschreven in Odile, een door RAAP ontwikkelde databank. Voor de metaaldetectie werd een metaaldetector van het type XP Deus gebruikt. Droneopnames werden genomen met een DJI mini 2 (249g).

Bij de opgraving werden drie zones onderscheiden³ (Figuur 8):

1. **Zone 1** situeert zich aan de zuidzijde van het opperhof, in de smalle strook tussen de gebouwen en de walgracht. Hier bevond zich een ondiepe (half-bovengrondse) betonnen waterput. In deze zone werd de plaatsing van een nieuwe ondergrondse tank voorzien voor de zuivering van huishoudelijk afvalwater (eenzogenaaemde IBA). De put voor deze tank werd op 18 december gegraven door het archeologisch team. De archeologische onderzoeksdiepte kwam overeen met de diepte die nodig was voor de plaatsing van de IBA.

Tijdens het onderzoek werden in totaal drie vlakken en twee profielen geregistreerd. Alle vlakken, sporen en profielen werden telkens gefotografeerd (Phidili en drone), beschreven, ingemeten en met een metaaldetector onderzocht. Van de profielen werden foto's genomen voor fotogrammetrie.

Na de registratie van het derde vlak werd de put beperkt in zuidwestelijke richting uitgebreid om voldoende ruimte te creëren voor de IBA, zonder de stabiliteit van de gebouwen in het gedrang te brengen. Hierbij werd een baksteenstructuur verder vrij gelegd die al zichtbaar was in de eerste put. Na het onderzoek werd deze baksteenstructuur deels en onder archeologische begeleiding opgebroken.

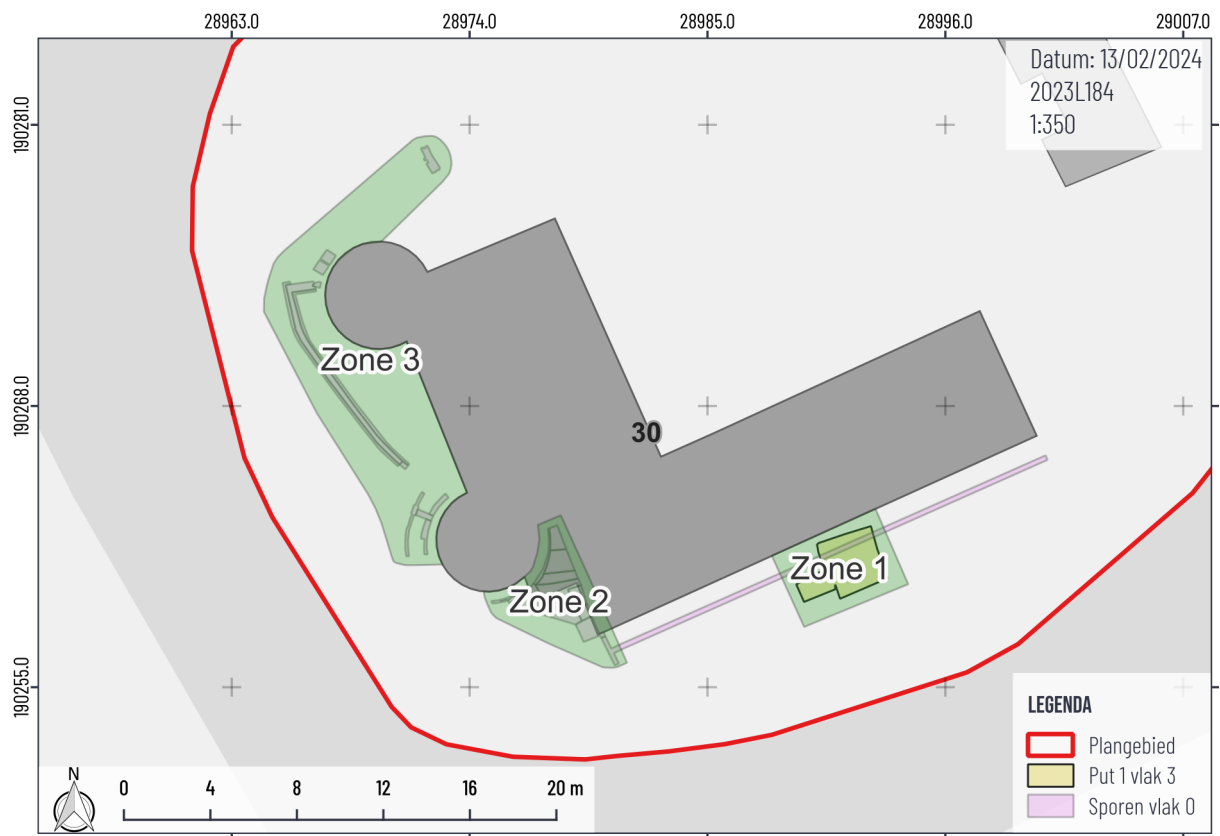
2. **Zone 2** bevond zich aan de voet van de zuidwestelijke kasteeltoren, op de plaats waar de toren aansluit op de zuidelijke vleugel. Hier bevond zich heel wat puin, maar ook muurfragmenten. In het kader van de herinrichting van de site zou deze hoek proper gemaakt worden, met verwijdering van puin en baksteenfragmenten.

Het aanwezige puin en de losse brokken werden door het archeologisch team verwijderd, waarna de zichtbare structuren werden geregistreerd.

3. **Zone 3** situeerde zich aan de westelijke flank van het opperhof, in de zone tussen de westelijke vleugel en de walgracht. Bij oppervlakkige graafwerken voor de plaatsing van een stelling langs de gevel waren hier verschillende bakstenen structuurtjes aan het licht gekomen. Deze blootliggende structuren werden opgeschoond, gefotografeerd, beschreven en ingemeten. Het maaiveld ter hoogte van deze structuren werd ook gescand met de metaaldetector. Na registratie werden ze terug afgedekt en *in situ* behouden.

Bij alle bakstenen structuren werd de nodige aandacht besteed aan de metselverbanden, morteltypes en de baksteenformaten.

³ Thomas & De Decker 2024.

Figuur 8: Sporenplan en locaties van de zones (zonder spoornummers), geprojecteerd op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

De uitvoering van dit onderzoek, de registratie en opgraving van de toevalsvondst vonden plaats volgens de bepalingen van het Onroerenderfgoeddecreet (2013) zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 4.0). Gezien het hier een toevalsvondst betreft, is er geen sprake van een voorafgaand bepaalde strategie.

4 DE CONTEXT

4.1 BESCHRIJVING VAN HET ONDERZOCHETE GEBIED

Kasteelhoeve Torreelen⁴ ligt in Vinkem, een deelgemeente in het zuiden van de gemeente Veurne (West-Vlaanderen). Het domein is landelijk gelegen en wordt omringd door akkerland.

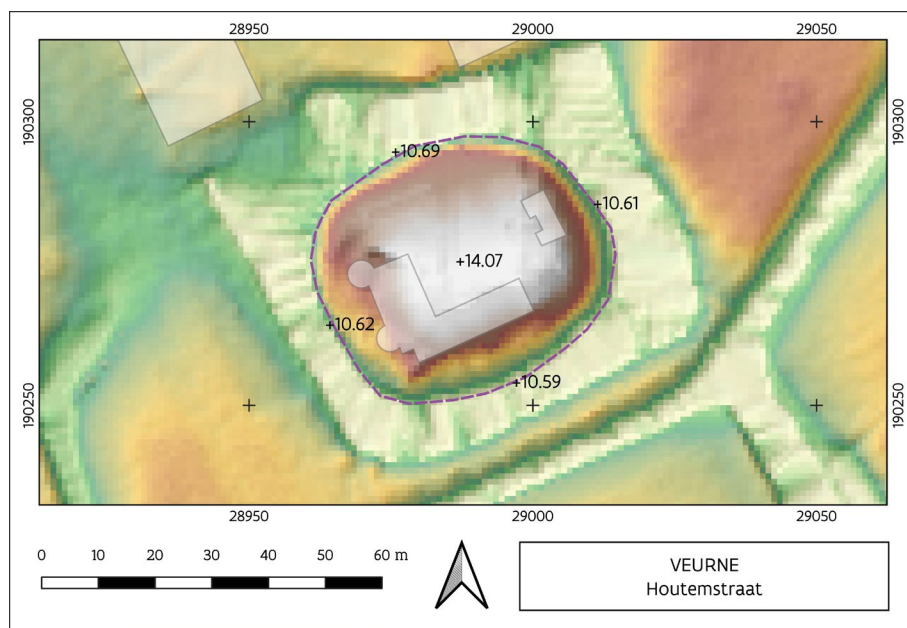
De kern van de site wordt gevormd door een omwald en opgehoogd opperhof, waarop in het noorden een neerhof aansluit. Het opperhof heeft op vandaag een basisdiameter van 40 tot 45 m en is ruim 3 meter hoog. Op de Inventaris Onroerend Erfgoed⁵ wordt de aanwezige bebouwing op het opperhof omschreven als een boerenhuis met aanbouw en een bijgebouw. Het bakstenen boerenhuis heeft een L-vormige plattegrond en is volgens een gevelsteen te dateren rond 1640. Tegen de achtergevel (west-gericht) zijn twee monumentale oudere hoektorens bewaard, die refereren aan een oudere fase. De zuidelijk vleugel zou dateren uit de eerste helft van de 19de eeuw.

Het opperhof is omgeven door een monumentale walgracht die het eiland volledig omgeeft. Ook het neerhof was vroeger voorzien van een omgrachting, die nog merkbaar is als een laaggelegen depressie in het landschap. Deze omgrachting sloot aan op de walgracht rond het opperhof. Opperhof en neerhof worden volledig omgeven door een derde walgracht.

Het opperhof is toegankelijk via een bakstenen brug die verbinding geeft met het neerhof. Het neerhof is op zijn beurt weer toegankelijk via een brug en poortgebouw die zich aan de noordzijde bevinden.

Het neerhof is momenteel nagenoeg volledig verhard. De bebouwing bestaat uit twee loodsen en een bassin voor water – de voormalige mestvaalt.

Het archeologisch onderzoek vond plaats op het opperhof van de site.

Figuur 9: Het onderzoeksgebied en de vlakhoogtes van het opperhof op het DHM (© Digitaal Vlaanderen).

⁴ De schrijfwijzen 'Torreelen', 'Torrelen' en 'Toreelen' worden in diverse bronnen door elkaar gebruikt. Omwille van de uniformiteit wordt in dit eindverslag consequent 'Torreelen' gebruikt, naar analogie met de Inventaris Onroerend Erfgoed. Daarnaast is er in de bronnen zowel sprake van de termen 'kasteel', kasteelhoeve' of 'hoeve', wat ten dele de verschuiving van de functie en het aanzicht van de site weerspiegelt. In dit eindverslag wordt vooral de term 'kasteelhoeve' gebruikt, omdat dit de breedste lading dekt.

⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025a.

Figuur 12: Torreelen tijdens het onderzoek in december 2023. Zicht vanaf de binnenplaats (© agentschap Onroerend Erfgoed).

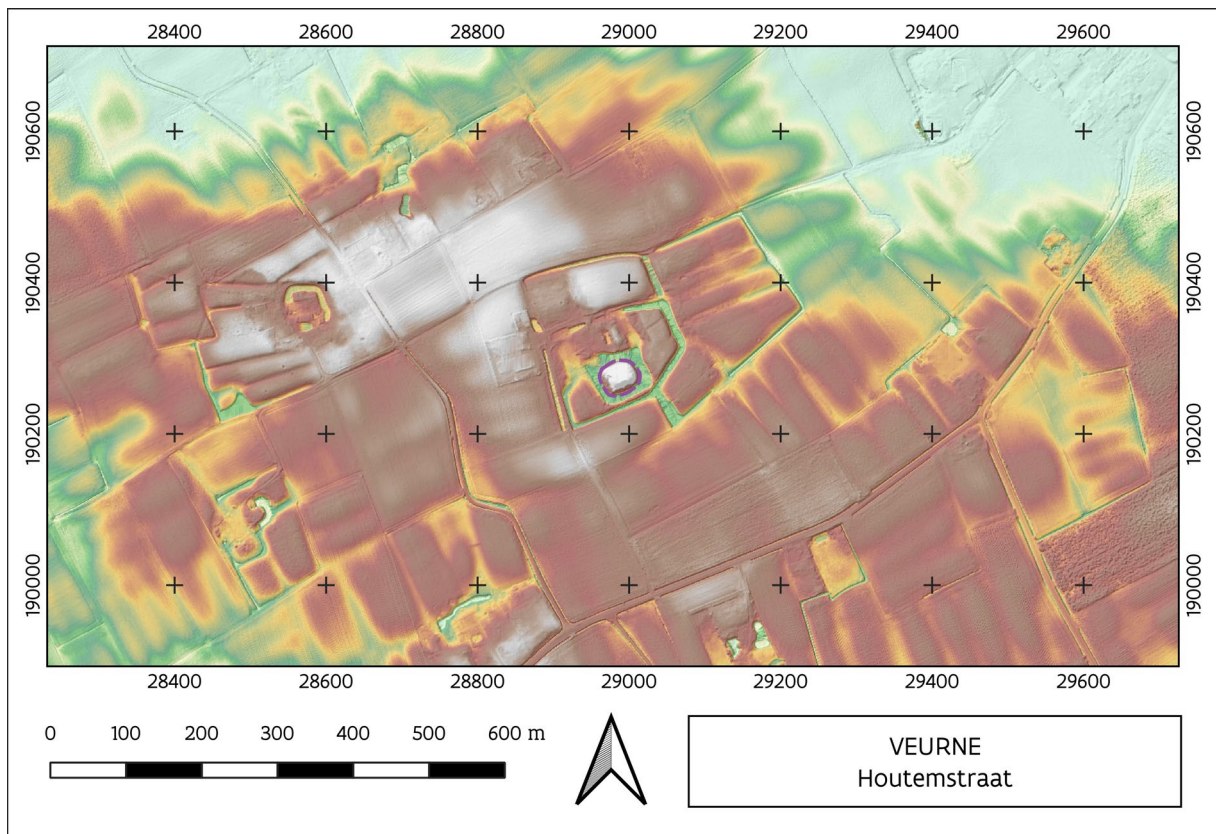
4.2 LANDSCHAPPELIJKE CONTEXT

Volgens de quartairgeologische kaart van Vlaanderen bestaat de ondergrond van het onderzoeksgebied uit zandige tot siltige eolische afzettingen uit het Weichesliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holocene. Er bevinden zich geen Holocene afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie⁶.

Landschappelijk ligt Torreelen in de zandleemstreek; het reliëf is er lichtgolvend, het landschapsbeeld is er open tot half-open en heeft een hoogte van 5 tot 15m TAW (Figuur 13). De bodems zijn er overwegend goed gedraineerd en vruchtbaar, waardoor deze streek landbouwkundig erg aantrekkelijk is. Het grondgebruik is hoofdzakelijk agrarisch en de eerder schaarse bewoning is verspreid of geclusterd in kleine kernen. Het onderzoeksgebied maakt deel uit van het vastgesteld Landschapsatlasrelict 'Westhoekduinen, duinen van Cabour, De Moeren en het plateau van Izenberge'⁷.

⁶ Bogemans & Baeteman 2006.

⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025d.

Figuur 13: Het onderzoeksgebied (opperhof) en zijn omgeving op het DHM (© Digitaal Vlaanderen).

4.3 HISTORISCHE CONTEXT

In kader van de opmaak van dit eindverslag werd een (bouw)historisch onderzoek uitgevoerd door Johan Termote. Het rapport van dit onderzoek is integraal opgenomen als bijlage 9.6⁸. Onderstaande is een chronologische synthese van de belangrijkste bevindingen uit het onderzoeksrapport van Termote, tenzij anders aangegeven.

Hoewel de oudste gekende vermelding van Torreelen pas uit de 16de eeuw stamt, blijkt uit het bouwhistorisch onderzoek dat er duidelijke aanwijzingen zijn om de kern van het bakstenen hoofdgebouw in de tweede helft van de 13de eeuw te dateren⁹. De basisconstructie van het hoofdgebouw is relatief eenvoudig te onderscheiden door de metselverbanden en de muurdiktes, en bleef bewaard in de twee bouwlagen (kelders en gelijkvloers) van de westgevel, de noordelijke en zuidelijke kopgevel en de beide torens. Uit tal van bouwsporen blijkt dat het hoofdgebouw bovendien oorspronkelijk met een volwaardig bovenliggende verdieping was uitgerust, wat het geheel origineel een monumentaal uitzicht gaf. Het is verleidelijk om deze constructie te zien als een imitatie van een woontoren met vier ronde hoektorens opgericht naar het beeld van het klassieke Franse kasteel – het zogenaamde *château fort* – dat onder koning Filips II Augustus (1165-1223) ontwikkeld werd. Historische bronnen (zie verder) maken gewag van een derde toren die later verdween, maar hierover kunnen geen gedegen uitspraken worden gedaan.

Een landboek van Vinkem uit 1592 maakt voor het eerst melding van *'t hof van Torreelen*, als leenhof van de Burg van Veurne. De oudste figuratieve afbeelding van het kasteel dateert uit 1616, wanneer Marcus van Wonsel opdracht geeft aan Louis de Bersacques om zijn bezittingen in Veurne-Ambacht

⁸ Termote 2024.

⁹ Hoewel heel wat elementen naar een datering in de late 13de eeuw wijzen, sluit Termote een datering in het begin van 14de eeuw niet volledig uit (zie Termote 2024, 19, 57).

Eén van de belangrijkste historische bronnen over Torreelen dateert uit de tweede helft van de 17de eeuw en is van de hand van de Veurne kroniekschrijver Pauwel Heinderycx (1633-1683). In zijn beschrijving van Veurne-Ambacht behandelt hij ook de parochie Vinkem; hij schrijft onder meer dat Torreelen ('*Toreele*') het belangrijkste leenhof is van de burg van Veurne, dat er vroeger een mooi en sterk kasteel heeft gestaan dat nu vervallen is en dat dit wonderlijk groot gebouw op een hoge en grote *mote* staat, waar men overal grote grachten (*dykken*) en fundamenteën in de grond kan vinden. Heinderycx vermeldt verder dat het gebouw in 1640 getroffen werd door een brand, ten gevolge van een blikseminslag. Volgens zijn omschrijving bestond het kasteel op dat moment uit drie hoge en dikke torens. Bij de verbouwingen die volgden op de brand werd één van de drie torens gesloopt, de andere twee werden verlaagd.

In de loop van de 18de eeuw wordt aan de zuidzijde een aanbouw opgetrokken tegen het hoofdgebouw, die onder meer als keuken dienst doet. Deze situatie wordt afgebeeld op de litho van Serafijn Vermote (1822-1823) (Figuur 14); op deze prent is het hoofdgebouw duidelijk te zien vanaf het neerhof, maar ook valt op dat de torens ruim twee meter hoger zijn dan vandaag. De torens en het dak zijn met stro afgedekt, tegen de noordmuur is een aanbouw gezet. De bijbouw aan de zuidzijde is al gerealiseerd, maar wordt iets lager afgebeeld. Te vermelden zijn zeker ook het primitief kadaster (ca. 1835) en de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840), waarop op het opperhof ook nog twee losse volumes te zien zijn (Figuur 15). Deze kadasterkaarten geven ook een mooi beeld van het neerhof en van de complexe grachtenstructuur.

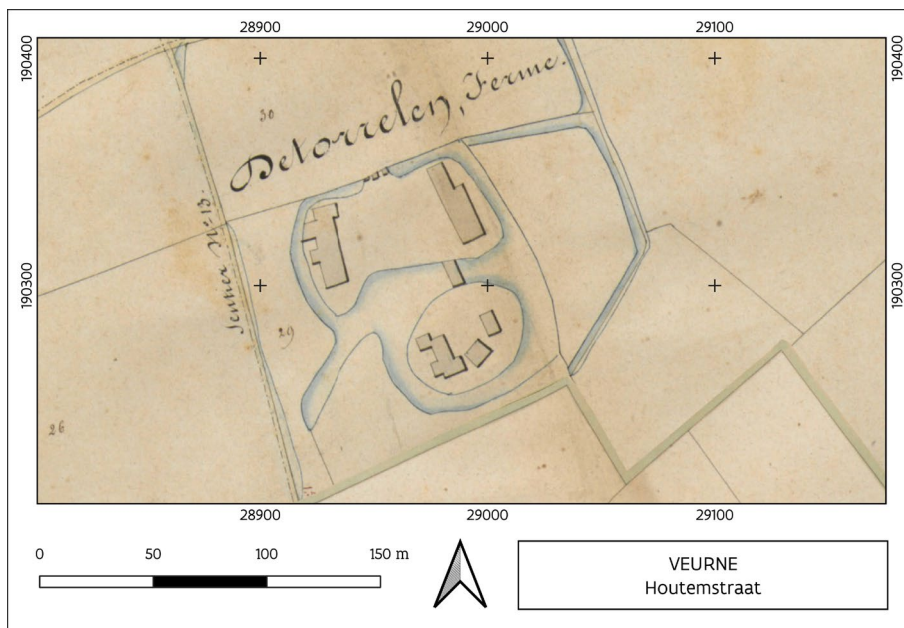
Tijdens de Eerste Wereldoorlog wordt de site, die op 14 km van het front ligt, ingezet als onderdeel van het militaire hospitaal L'Océan in De Panne. In functie van het waterleidingnet van het hospitaal worden waterreservoirs gebouwd bovenop de torens, die met baksteen worden bekleed. Deze reservoirs zijn tot vandaag bewaard en bepalen het huidige uitzicht van de torens. De ijzeren leidingen worden in de binnenmuren van de torens ingebracht en lopen vervolgens ondergronds verder tussen twee baksteenmuurtjes. Daarnaast worden ook nog bijkomende interne verbouwingen uitgevoerd.

In het verdere verloop van de twintigste eeuw wordt het voormalige kasteel een pachthof waarin relatief weinig wordt geïnvesteerd. Uiteindelijk wordt de site, inclusief omwalling, in 1987 beschermd als monument en dorpsgezicht, waarmee de historische waarde van het terrein wordt erkend.

Het is niet gekend wat de oorsprong is van de naam 'Torreelen' en of er bijvoorbeeld een verband is met het woord 'torre' (toren), zoals het geval is bij het Torreelhof ten noordoosten van Veurne¹⁰. Van deze laat-middeleeuwse hoeve is gekend dat ze aanvankelijk 'Hof ter Torre' werd genoemd, want in de loop der jaren verbasterde tot 'Torreel'¹¹. Een andere optie is dat de naam refereert aan een familie Torreel(e), die in de regio vanaf de 17de eeuw regelmatig voorkomt¹².

Figuur 14: Litho van de kasteelhoeve door Serafijn Vermote (1822-1823). Uit : Termote 2024, 7

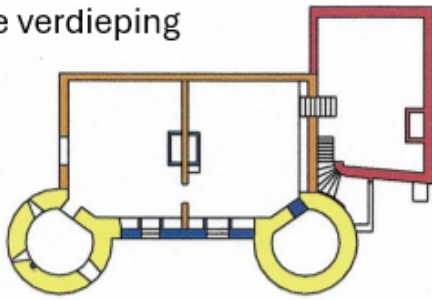
Figuur 15: 'Ferre Detorrelen', zoals weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (© Digitaal Vlaanderen).

¹⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025e.

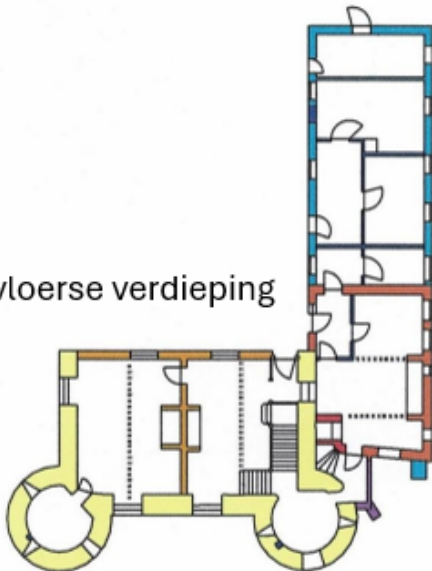
¹¹ Donche 2015, 334.

¹² Geneanet 2025.

Eerste verdieping

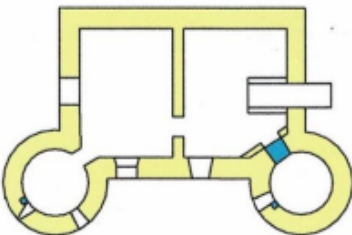

Gelijkvloerse verdieping

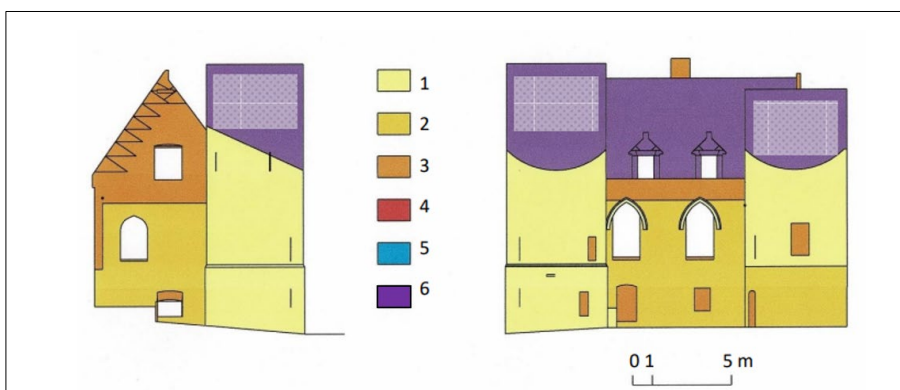
0 5 m

Kelderverdieping

Figuur 16: Chronologie van de gebouwen, op basis van het bouwhistorisch onderzoek.

1: tweede helft 13de eeuw; 2: tweede helft 13de eeuw, maar herwerkt; 3: 1640; 4: 18de eeuw; 5: tweede de helft 19de eeuw; 6: 1918 of kort erna. Uit: Termote 2024, 20.

Figuur 17: Bouwfasen noordelijke (links) en westelijke (rechts) gevels.

1: tweede helft 13de eeuw; 2: tweede helft 13de eeuw, maar herwerkt; 3: 1640; 4: 18de eeuw; 5: tweede helft 19de eeuw; 6: 1918 of kort erna. De rasterstonden de plaats aan van de waterreservoirs. Uit: Termote 2024, 25.

5.2 VONDSTMATERIAAL EN STAALNAME

Tijdens het onderzoek zijn achttien vondstnummers en twee monsternummers uitgeschreven. Na telling, weging en opsplitsing blijken in totaal 97 vondsten verzameld te zijn. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de verdeling van de vondsten, vondstaantallen en –totalen in de verschillende materiaalcategorieën. Er werd zowel aardewerk, bouwkeramiek, metaal en dierlijk bot ingezameld. De vondsten dateren in het algemeen uit de late middeleeuwen (vanaf de 13de eeuw) tot de postmiddeleeuwen. Het vondstmateriaal werd geteld, gewogen, gedetermineerd en beschreven, waarbij de gegevens ingevoerd werden in een database. De vondsten kunnen inzicht geven in de interpretatie van het spoor waar het in aangetroffen is, alsook handvatten bieden voor een datering. Vanwege het beperkte vondstensemble konden alle vondstnummers gedetermineerd worden.

Categorie	Aantal (frag)	Gewicht (gr)
Gedraaid keramisch vaatwerk	56	3048
Keramisch bouw materiaal	34	9250
Metaal	4	31,76
Munitie	1	14
Onverbrand bot	2	317

Tabel 2: Overzicht, aantallen en gewicht van de verschillende vondstcategorieën.

Een volledige determinatielijst, gekoppeld aan spoornummers is weergegeven in hoofdstuk 6.3. Daar wordt ook het vondstmateriaal besproken en afgebeeld. Een aantal vondsten komen ook beknopt bij de spoorbeschrijving in paragraaf 6.2 aan bod: dit is in functie van een betere interpretatie van het betreffende spoor, alsook als indicatie voor de datering.

In profiel 102 werd een houtskoolrijke kuil S14 bemonsterd in functie van een radiokoolstofdatering (M-1) en voor het inzamelen van klein vondstmateriaal (M-2). In het archeologierapport werd één 14c-datering voorzien, alsook de uitwerking van het zeefstaal indien relevant.

M-2 werd uitgezeefd op 2 mm, 1 mm en 0,5 mm. Klein vondstmateriaal zoals aardewerk, kleine botfragmenten of (verkoalde) zaden en vruchten werd niet aangetroffen. Het staal bevatte enkel houtskoolfragmenten.

De C14-analyse werd uitgevoerd zoals voorzien.

Vondstnr.	Spoor	Type spoor	Stalen	Doel
M-1	14	Kuil	Houtskoolstaal	Datering
M-2	14	Kuil	1 bulkemmer (10l)	Zeeftaal vondsten

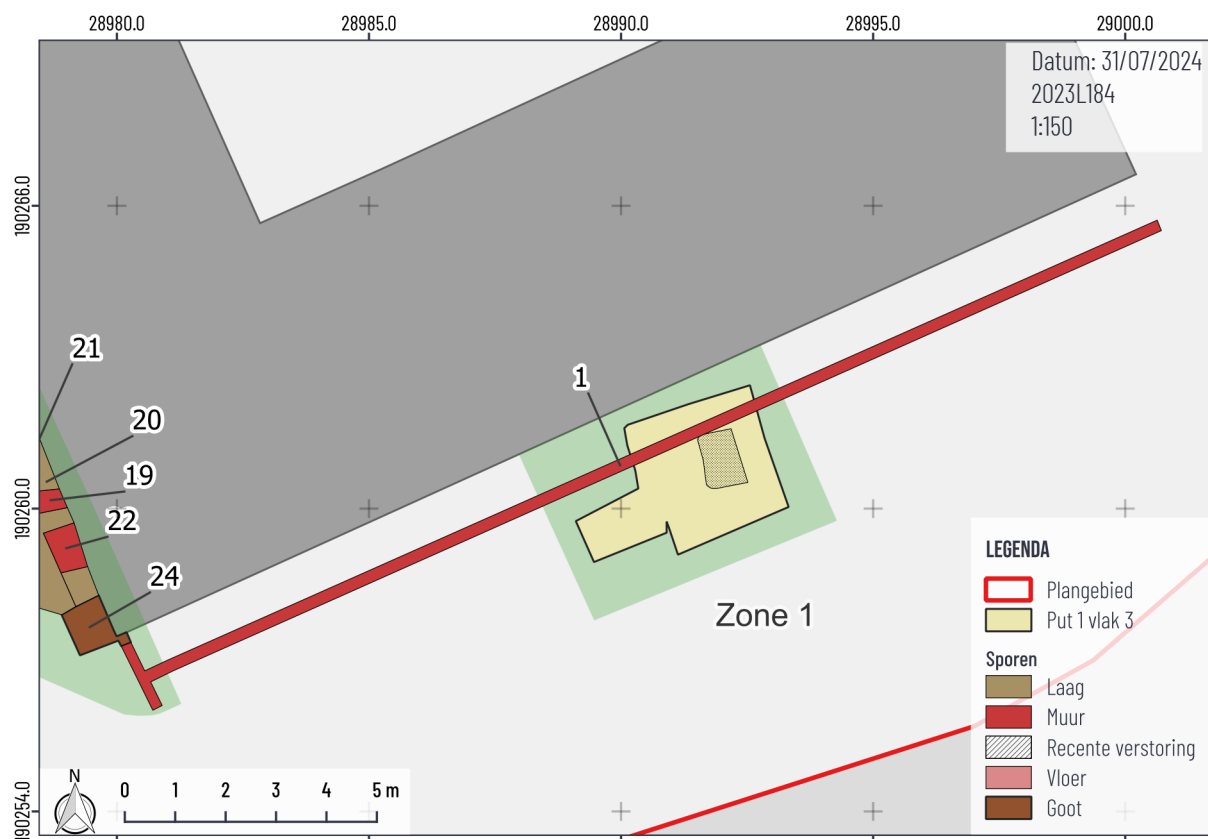
Tabel 3: Overzicht van de monsters.

6.2 SPOREN EN STRUCTUREN

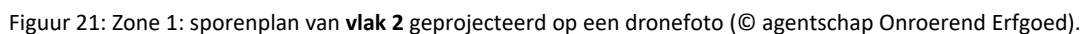
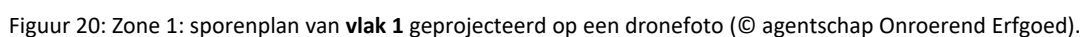
6.2.1 ZONE 1

Zone 1 situeert zich in het midden van de zuidvleugel op het opperhof, in de strook tussen de gebouwen en de walgracht (Figuur 19). In deze zone bevond zich een recente betonnen en ondiepe waterput, die voor de plaatsing van de IBA deels moest worden afgebroken. Ook bevond er zich een bakstenen (tuin)muur, die parallel met de gebouwen liep.

Na verwijdering van de waterput en gedeeltelijke ontmanteling van de muur werd de put voor de IBA gegraven en in drie opeenvolgende vlakken geregistreerd. In het eerste vlak konden middeleeuwse tot post-middeleeuwse pakketten vastgesteld worden, alsook muurwerk (S2). Na het verdiepen naar vlak 2 werd baksteenstructuur S5 waargenomen, tussen middeleeuwse pakketten die tegen de structuur lagen. In vlak 3 kon muurwerk S2 en S5 verder gevolgd worden, zeker nadat de werkput lokaal werd uitgebreid naar het westen om de plaatsing van de IBA mogelijk te maken. In dit vlak werd over het volledige vlak de moederbodem bereikt. Er werden nog twee lineaire sporen waargenomen in het vlak (S6 en S12).

Figuur 19: Zone 1: tuinmuur S1 op vlak 0 ten opzichte van zone 1, vlak 3.

Figuur 22: Zone 1: sporenplan van **vlak 3** geprojecteerd op een dronefoto (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.2.1.1 Muur S1

De bakstenen muur S1 (zichtbaar aan het maaiveld) loopt parallel met de zuidelijke vleugel, met een tussenafstand van ongeveer 1 m (Figuur 19, 23, 24 en 25). De breedte van de tuinmuur is 22 cm, het baksteenformaat is 21/20,5 x 10,5 x 7 cm. De bovenbouw bestaat uit acht lagen baksteen, terwijl het fundament is opgebouwd uit drie lagen, die onderaan vertrappen tot een breedte van ca. 50 cm. De totale hoogte inclusief het fundament is 85 cm. De zone tussen de muur en de gevel is tot aan de bovenzijde van de muur gevuld met grond. De cementmortel, het type en het formaat van de baksteen, alsook de inplanting van de muur (die exact de lengte volgt van de 19de-eeuwse aanbouw), wijzen op een recente datering. De muur is zichtbaar op foto's uit 1944.

Vermoedelijk is er op een gegeven moment beslist om de zone tussen de zuidvleugel en de walgracht af te graven (het meest zuidelijke deel van het opperhof), maar kwam hierdoor de stabiliteit van de 19de-eeuwse zuidvleugel in gedrang. Uit het onderzoek bleek immers dat die zeer ondiep gefundeerd was (zoals te zien op profiel 102), waardoor het om stabiliteitsredenen noodzakelijk was om een grondbuffer tegen de gevel te behouden. Om afglijden van deze grondbuffer te vermijden werd tuinmuur S1 gebouwd als keermuur.

Figuur 25: Fotogrammetrische foto van een deel van tuinmuur S1. Uiterst rechts op de foto is de werkput voor de IBA te zien (Zone 1) (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.2.1.2 Muur S2

Bij de aanleg van de put voor de IBA werd vrij snel muurwerk aangetroffen in de bodem. Muur S2 werd reeds aangesneden in het eerste archeologische vlak, op een diepte van 10,55 m TAW (Figuur 20). De NNW/ZZO georiënteerde muur die zichtbaar werd, had een breedte van ca. 50 cm en was opgebouwd uit bakstenen van 27 x 13 x 6 cm. Bij het verdiepen naar vlak 2 en 3 bleek de muur tenminste uit 6 baksteenlagen te bestaan die naar onderen toe aan noordoostelijke zijde vertrappen (Figuur 28).

Muur S2 sluit in de zuidwestelijke hoek aan op een haaks en smaller muurfragment, dat een ZW/NO-oriëntatie heeft en pas goed zichtbaar werd in het derde vlak (Figuur 22, 26, 27, 28 en 29). De muren zijn in verband gebouwd en werden daarom als één spoor behandeld. Het haakse (ZW/NO-georiënteerde) muurfragment heeft een breedte van ca. 30cm, maar een uitkragende baksteen en een vaag grondspoor suggereren dat de oorspronkelijke breedte mogelijk ca. 50cm was.

De zuidoost-gerichte zijde van muur S2 is netjes recht afgewerkt. De diepste baksteenlaag die geregistreerd kon worden bevindt zich op 10,13 m TAW. De structuur loopt nog dieper door onder de verstoringsdiepte.

Muur S2 loopt niet verder in noordwestelijke richting, maar stopt net voor de putwand. Op bodemprofiel 102 is ter hoogte van de muur geen spoor te zien van een insteek- of aanleggleuf; wel is de moederbodem duidelijk te zien en, op een hoger niveau, de aanzet van het mottellichaam inclusief een afgedekte A-bodem. Dit toont aan dat het bodemprofiel op deze plaats niet vergraven is voor het plaatsen of het verwijderen van muur S2, wat bevestigt dat de muur beperkt is tot het korte stukje dat zichtbaar is in de werkput. Mogelijk hebben we te maken met een steunbeer.

Op bodemprofiel 102 is verder duidelijk te zien dat muur S2 dieper ligt dan de moederbodem (10,31 m versus 10,8 m TAW), wat aangeeft dat dit een ingegraven en dieper gelegen fundament is en dus geen zichtbaar bovengronds opgaand muurwerk. Ook de getrapte bouw wijst hierop. De hoger gelegen baksteenlagen en bovengronds muurwerk zijn vermoedelijk uitgegraven en gerecupereerd.

Figuur 28: Overzicht van vlak 3. De vertrapping aan de noordoostelijke zijde van S2 is hier goed te zien (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.2.1.3 Uitbraak S12

Spoor 12 is een lineair grondspoor met een ZW/NO-oriëntatie, dat zich ten oosten van S2 bevindt. Het spoor ligt in het verlengde van het muurdeel van S2 dat zuidwest-noordoost georiënteerd is (Figuur 28 en 29).

S12 had een breedte van 40 tot 50cm en een heterogene, sterk gereduceerde vulling. Opmerkelijk is dat ter hoogte van de aansluiting van S12 op de muur S2 een uitsprong van minimaal twee lagen baksteen is te zien. Deze vertrapping is even breed als S12. Dit suggereert dat dit een muuraanzet is, dus een restant van een muur die op S2 was aangesloten en zich ooit positioneerde op de locatie van het lineaire spoor S12. S12 zou dan een uitbraakspoor kunnen zijn.

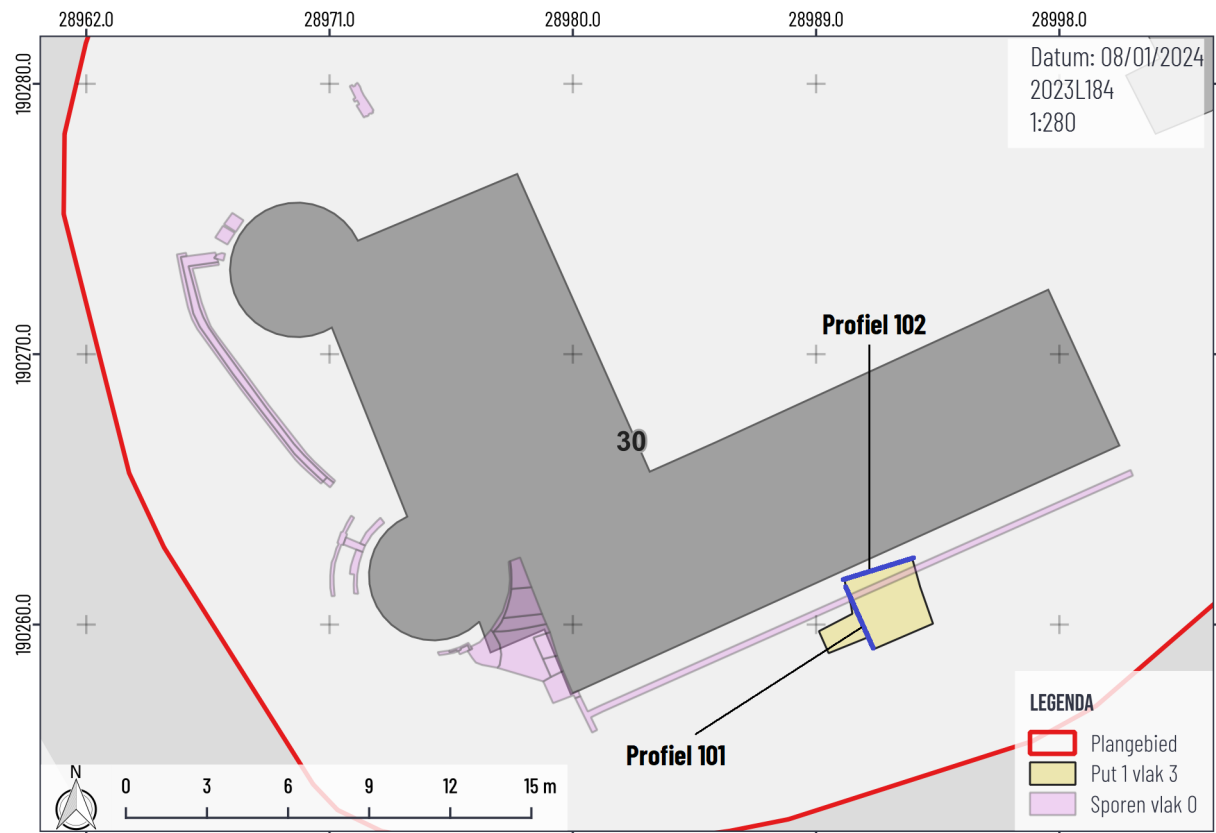
Daarbij aansluitend valt de relatie met het smalle en zuidwest-noordoost georiënteerde muurfragment van S2 op, dat perfect in het verlengde ligt van S12 en mogelijk een gelijkaardige breedte had.

In coupe bleek S12 nog maximaal 20 cm diep. Er werden twee vondsten aangetroffen, namelijk een daktegelfragment en een bodemfragment in rood aardewerk, voorzien van sliblijnversiering en daterend vanaf de 14de eeuw (zie verder).

6.2.1.6 Profielen

In zone 1 werden twee profielen geregistreerd in functie van inzicht in de stratigrafie en bodemopbouw. Profiel 101 is gelijk aan de zuidwestelijke putwand, profiel 102 komt overeen met de noordoostelijke putwand (Figuur 32).

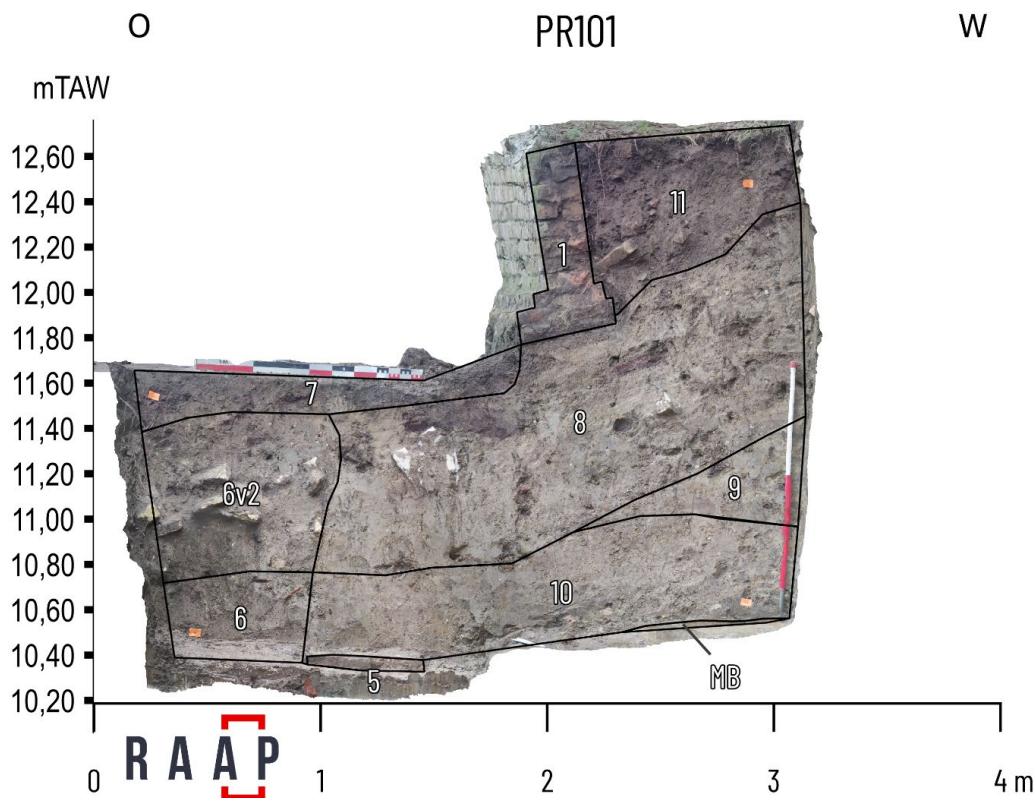
Figuur 32: Situering van de profielen (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 33: Overzichtsbeeld van zone 1, vlak 3, met zicht op de profielen. PR 101 (noordwest-zuidoost) staat haaks op de muur, PR 102 loopt parallel met de gevel van de zuidelijke vleugel (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Profiel 101

Profiel 101 is dwars op het mottelichaam gesitueerd en laat de bodemopbouw zien haaks op de 19de-eeuwse aanbouw aan de rechterzijde van het profiel. De laaggelegen waterdragende gracht situeert zich aan de linkerzijde van het profiel, op meerdere meters afstand. Een diagonaliteit in de stratigrafie is wel op te merken, zichtbaar aan een licht verval naar de gracht toe. De pakketten kenmerken zich allemaal door een sterk puinig karakter, met uitzondering van S9. Deze laag bestaat uit versmeten moederbodem en loopt door in het naastgelegen profiel 102.

Figuur 34: Fotogrammetrische opname van profiel 101 met aanduiding van de lagen (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Laagbeschrijving profiel 101:

S1: muur, baksteen, formaat 20,5/21 x 10,5 x 7 cm

S5: poer, baksteen, formaat 27 x 13 x 6 cm

S6: heterogeen, grijs, veel leem; S6v2: heterogeen, veel puin, volledige bakstenen

S7: tuingrond, heterogeen, donkerbruin

S8: heterogeen, grijsbruin, enkele puinfragmenten, zandige leem

S9: heterogeen, bruin/geel gevlekt, versmeten moederbodem, lemig

S10: heterogeen, bruingrijs, gele vlekjes moederbodem, enkele puinfragmenten, lemig

S11: tuingrond, heterogeen, donkerbruin

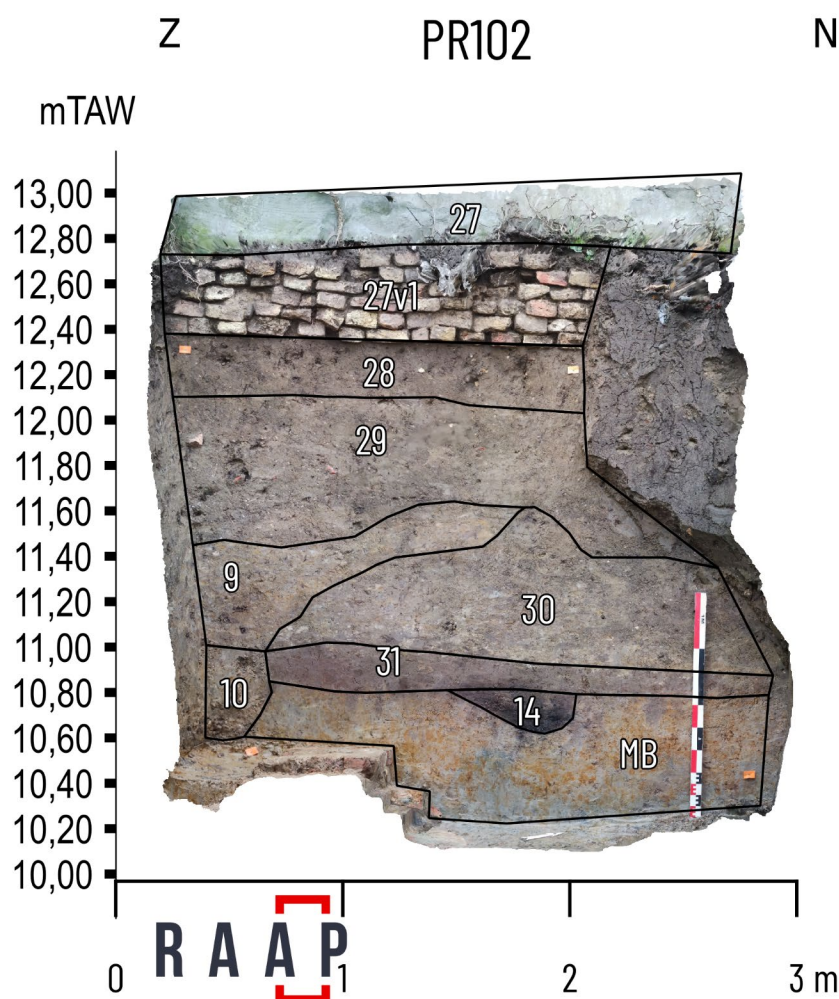
Profiel 102

Profiel 102 ligt parallel onder de 19de-eeuwse aanbouw. De ondiepe en weinig solide ogende fundering van de aanbouw is opmerkelijk. Onder deze bakstenen fundering zijn twee heterogene ophogingslagen te zien (S28 en S29). Deze komen overeen met S8 in het naastgelegen profiel en bevatten puinbrokjes. In S29 werd een muntje gevonden, een zogenaamde bourgeois in biljoen, daterend uit de regeerperiode van Willem I de Goede (1304-1337)¹⁴. Vermoedelijk gaat het hier om een verspitte residuele vondst.

Figuur 35:
Fotogrammetrische
opname van profiel 102
(© agentschap Onroerend
Erfgoed).

¹⁴ Vanhoudt 2019, 252, G469 (variant); Chalon 1848, Plaat VIII, nr. 61.

Figuur 36:
Fotogrammetrische
opname van profiel 102
met aanduiding van de
lagen (© agentschap
Onroerend Erfgoed).

Laagbeschrijving profiel 102:

- S9: heterogeen, bruin/geel gevlekt, versmeten moederbodem, lemig
 S10: heterogeen, bruingrijs, gele vlekjes moederbodem, enkele puinfragmenten, lemig
 S14: heterogeen, donkergrijszwart, lemig, veel houtskool
 S27: opgaand muurwerk zuidmuur, gecementeerd; S27v1: fundament zuidmuur, baksteen
 S28: licht heterogeen, donkerbruin, baksteenbrokjes, zandleem
 S29: heterogeen, donkerbruin, baksteenfragmenten, zandleem
 S30: heterogeen, grijsbeige, veel mortelbrokjes, zandige leem (mogelijk verband met muur S2)
 S31: vrij homogeen, donkergrijs, houtskoolspikkels, lemig, afgedekte bodem?
 MB: moederbodem

Onder S28 en S29 situeert zich S9. Deze laag bestaat uit versmeten moederbodem en loopt door in naastgelegen profiel 101. Naastgelegen grijzige zandige laag S30 bevat veel mortelbrokjes en zou daarom een verband kunnen hebben met de bouw of afbraak van muur S2.

Een interessante en visueel opvallende laag is S31. Deze laag is donkergrijs, vrij homogeen en bevat veel houtskoolspikkels. S31 situeert zich direct op de moederbodem. Er is sprake van bioturbatie op de grens met de moederbodem in de vorm van verticale gangen en/of beworteling. Vermoedelijk gaat het om een afgedekte bodemhorizont. In en onder deze A-horizont was een zeer humeus en houtskoolrijk kuiltje aanwezig (S14). Dit werd bemonsterd en gedateerd met een radiokoolstofdatering.

De bovengrens van de moederbodem bevindt zich in profiel 102 op ca. 10,8 m TAW.

6.2.2 ZONE 2

Aan de voet van de zuidwestelijke toren en de aansluiting met de zuidvleugel lag heel wat los steenpuin, maar waren er ook vaste structuren te zien (Figuur 37). De bouwheer gaf aan dat deze hoek schoongemaakt en alle puin verwijderd zou worden, waarop besloten werd om dit eerst nader te onderzoeken en aanwezige constructies te registreren.

Figuur 37: Zone 2: overzicht van de structuren en sporen (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.2.2.1 Vloerniveau S21

In het smalste deel van de spievormige zone tussen de toren en de zuidvleugel was een restant van een deels uit baksteen bestaand vloerniveau aanwezig (S21). Aangezien er ook fragmenten van betonnen omheiningspalen gebruikt zijn, kan dit vloertje als recent beschouwd worden.

Figuur 38: Zone 2: recent vloerniveau S21 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.2.2.2 Laag S20

S20 is een laag die vrijwel geheel uit kalkmortel bestaat. Stratigrafisch gezien bevindt deze laag zich onder het vloerniveau S21 en wordt ze aan de zuidzijde afgebakend door muur S19 (Figuur 40).

Figuur 39: Zone 2: kalkmortellaag S20 (centraal op de foto). Vooraan op de foto muur S19 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.2.2.3 Muur S19

Muur S19 is west-oost georiënteerd en verbindt de zuidwestelijke toren met de zuidelijke aanbouw. Tussen S19 en de toren is een bouwnaad zichtbaar. De breedte van S19 is 40 cm, de bewaarde hoogte is 60 cm. De muur is opgebouwd uit minimaal 6 lagen baksteen met formaat 27 x ? x 6,5 cm en 25 x ? x 5 cm. De kalkmortel is grijskleurig en matig hard. Enkele bakstenen zijn deels bedekt met groenig zoutglazuur. Eén baksteen viel op door zijn speciale vorm (Figuur 41 en 66). De baksteen is aangepunt en voorzien van een ingekerfde lijn die deze vorm volgt.

Figuur 40: Zone 2: muur S19 tussen de zuidelijke toren en de aanbouw (© agentschap Onroerend Erfgoed)

Figuur 41: Zone 2: muur S19, met een baksteen met een speciale vorm ingewerkt (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.2.2.4 Fundament steunbeer S18

S18 positioneert zich tegenaan de zuidelijke toren en is een later toegevoegde steunbeer die het overhangende tussengebouwtje ondersteunt, dat de verbinding vormt tussen de 18de-eeuwse zuidvleugel en de toren (Figuur 43). Steunbeer S18 werd bovenop de vertrapping van het torenfundament S15 gemetseld. Het gebruik van cementmortel, alsook de vorm en de afmetingen van de bakstenen (21/22 x 9 x 5,5/6 cm) wijzen op een recente datering van de steunbeer.

Figuur 42: Zone 2: S18, fundament van de steunbeer van het tussengebouw (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 43: Situering van onderzoekszone 2 op het 3D-dronebeeld, gericht naar het noordoosten (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.2.2.5 Muur S22

Tegen de muur van de zuidvleugel werd een muurrestant aangetroffen dat zich haaks op deze gevelmuur positioneert. De bakstenen zijn los gestapeld, zonder het gebruik van mortel. Er zijn vooral met mortel bedekte, halve en gebroken bakstenen gebruikt, wat wijst op recuperatie. De enkele volledige bakstenen meten 26 x 13 x 6,5 cm. De muur is ca. 60 tot 65 cm breed en is niet vervlochten met de achterliggende gevelmuur van de zuidvleugel. Een baksteen met groeven duidt eveneens op herbruik.

Figuur 44: Zone 2: achter de schaallat muuraanzet S22. De cirkel geeft de locatie van de gegroefde steen aan (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.2.2.6 Mortelpakket S23

Tussen muurrestant S22 en de steunbeer van de zuidvleugel bevond zich een mortelpakket dat diagonaal in opbouw was (S23). Het gaat om beige kleurige zachte kalkmortel.

Figuur 45: Zone 2: Mortelpakket S23 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.2.2.7 Fundament steunbeer S24

S24 is de steunbeer die tegen de zuidvleugel staat. De funderingsaanzet van deze steunbeer wordt gevormd door een vertrapping van één steen breed in baksteen met kalkmortel. De bakstenen meten, zowel in het fundament als in de bovenbouw van de steunbeer, overwegend 24 x 11,5 x 6 cm. Enkele zijn met zoutglazuur bedekt, wat aangeeft dat zouthoudende polderklei werd gebruikt voor de productie van de bakstenen. Sporadisch komen in de steunbeer grotere en wellicht gerecupereerde bakstenen voor van 27,5 x ? x 6,5 cm. Ook in de opstand van de hoekgevel waar de steunbeer tegenaan leunt, blijken enkel grotere bakstenen gebruikt te zijn, namelijk 26 x ? x 6/7 cm en 27,5 x ? x 7 cm. De steunbeer en (dit deel van) de zuidelijke vleugel hebben wellicht dezelfde datering.

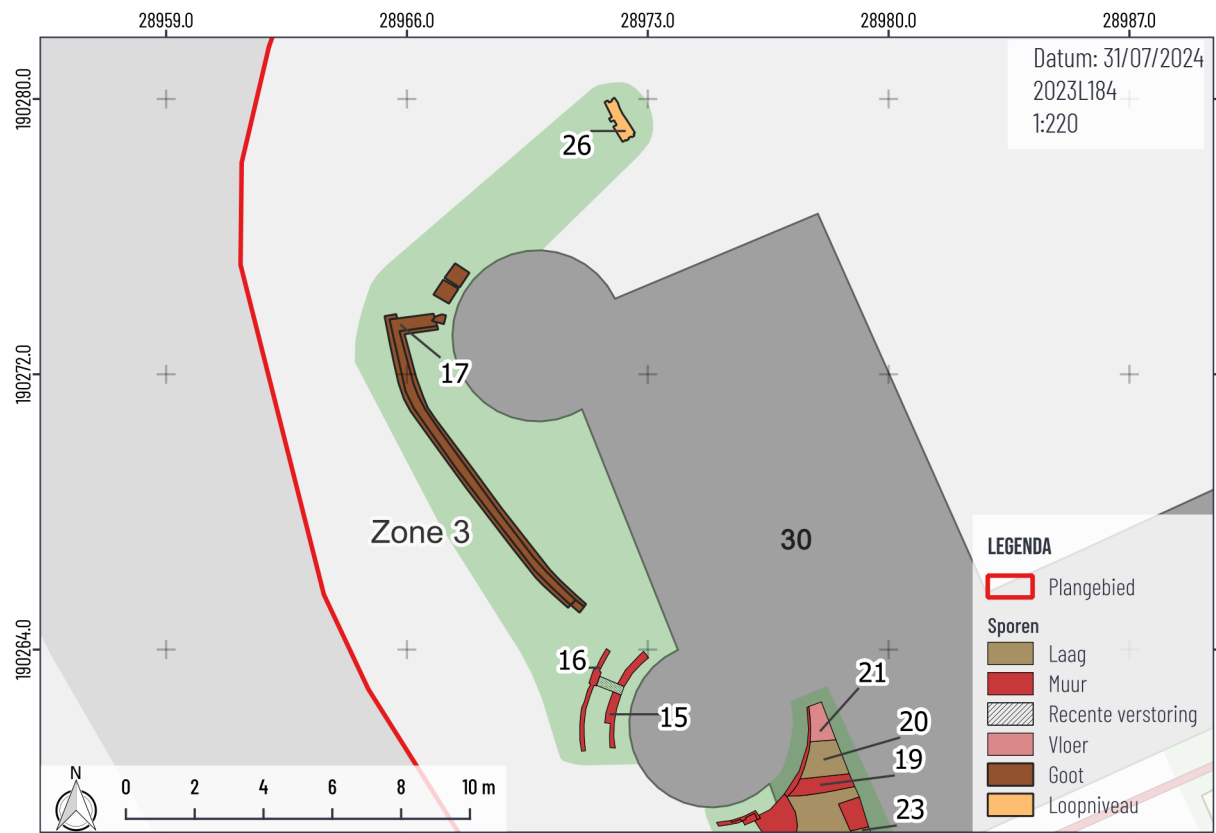
Figuur 46: Zone 2: fundament steunbeer zuidvleugel (S24)
(© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.2.2.8 Laag S25

Muur S19 was bedekt met een laag aarde. Bij het blootleggen werd ook vóór deze muur veel aarde verwijderd. Deze laag werd als laag S25 geregistreerd. Hierin bevond zich veel aardewerk, daterend uit het laatste kwart van de 18de tot eerste helft van de 19de eeuw.

6.2.3 ZONE 3

Deze zone situeert zich aan de westelijke flank van het opperhof, tussen de monumentale westgevel en de walgracht (Figuur 47). In functie van de plaatsing van een stelling was de teelaarde in deze zone licht afgegraven. Bij deze graafwerken waren een aantal muurtjes aan het licht gekomen, die de aanleiding vormden voor de melding van de toevalsvondst.

Figuur 47: Zone 3: overzicht van de structuren en sporen (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.2.3.1 Fundament zuidwestelijke toren S15

Het fundament van de zuidwestelijke toren was op een aantal plaatsen deels aan het oppervlak zichtbaar. Het gaat om een smalle, twee-steens brede vertrapping, opgebouwd uit bakstenen met formaat 27 x 13 x 7 cm ingebed in beige-gele kalkmortel met veel brokken kalk, weinig houtskoolspikkels en een matige hardheid. Ook in zone 2 (aan de zuidelijke zijde van de toren) werd een fragment van deze torenfundering blootgelegd (Figuur 42).

Figuur 48: Zone 3:
fundament van de
zuidwestelijke toren (S15)
(© agentschap Onroerend
Erfgoed).

6.2.3.2 Restant van een tuinmuur S16

Dit éénsteensmuurtje volgt de ronding van de toren en is mogelijk een grondkerend tuinmuurtje of tuinelement. Het is opgebouwd uit rode en gele bakstenen met formaat 21 x 10 x 6 cm, gemetseld met cementmortel. De binnenkant aan torenzijde is bestreken met een laag cementmortel.

Figuur 49: Zone 3:
tuinmuur S16
(© agentschap Onroerend
Erfgoed).

Figuur 50: Zone 3:
tuinmuur S16
(© agentschap Onroerend
Erfgoed).

6.2.3.3 Afvoergoot S17

S17 is een gootje of riool in gele baksteen met formaat 21 x 10 x 5,5 cm, dat gemetseld is met cementmortel en bestaat uit twee parallelle éénsteensmuurtjes op een bodem van baksteen. De muurtjes waren oorspronkelijk afgedekt met tegels. De binnenkant is afgestreken met een cementlaag. De goot maakt een haakse hoek richting de noordoostelijke toren (Figuur 47 en 53).

Figuur 51: Zone 3: de recente bakstenen goot S17 in het vlak (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.2.3.4 Bakstenen loopniveau S26

Ter hoogte van de noordgevel was na het afgraven van de teelaarde een bakstenen muurrestant zichtbaar geworden dat zich net onder het maaiveld bevond (S26). S26 heeft een lengte van 12,5 m en een breedte van ca. 42 cm. Het gaat om één laag gebroken bakstenen die neergelegd zijn in vier rijen. Er is geen mortel of cement gebruikt. De breedte van de bakstenen is 9,5/10 cm, de dikte 6 cm.

Figuur 52: Zone 3: spoor S26, mogelijk een deel van een loopniveau in baksteen (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.3 VONDSTEN

De integrale vondstenlijst is opgenomen als bijlage 9.2.

6.3.1 Metaal

Bij het archeologisch onderzoek werden in totaal vijf metalen voorwerpen aangetroffen: vier ijzeren spijkers, een Franse kogelhuls uit 1914 en een munt uit het begin van de 14de eeuw. Deze munt werd aangetroffen in S29, bij metaaldetectie van profiel PR101.

Determinatie munt V12:

- *Bourgeois*, geslagen in Valenciennes ca. 1311-1314 onder Willem I de Goede (1304-1337)
- Biljoen, 0,76g, 17,6mm, matig goed leesbaar
- Voorzijde: Monogram van Henegouwen binnen een parelcirkel met vier sterren in de hoek en met een parel boven, in en onder het monogram. Aan beide kanten van het monogram twee parels
- Omschrift: /
- Achterzijde: Een kort geankerd kruis binnen een parelcirkel met 1 gevoet been van het kruis dat de parelcirkel doorbreekt (onder)
- Omschrift: [-]MES[-]
- Referentie: Chalon 1848, Plaat VIII, nr. 61; Vanhoudt 2019, 252, G469 (variant)
- Opmerking: Variant, want in plaats van sterren boven, in en onder het monogram hier parels. Door Chalon (1848) wordt deze variant beschreven.

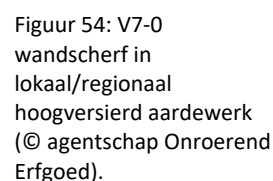
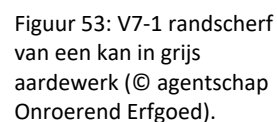
6.3.2 Aardewerk

De oudst dateerbare scherven die werden aangetroffen zijn afkomstig uit laag S4 (zone 1, vlak 2) (Figuur 53 en Figuur 54). Het betreft onder andere een randscherf van een kan in grijs gedraaid aardewerk. Het gaat om een geribbeld randtype dat voorzien is van een verdikte binnenlip (randtype L60A) en dateert in de 13de en 14de eeuw¹⁵. De vormgeving van L60A zou sterk verwant zijn aan het type D1 van het Noord-Franse hoogversierde aardewerk, en is er mogelijk door geïnspireerd¹⁶. In dezelfde laag S4 werd een wandscherf in lokaal/regionaal hoogversierd aardewerk aangetroffen, wat de 13de-eeuwse of vroeg 14de-eeuwse datering bevestigt¹⁷ (Figuur 54). Nog in S4 tenslotte werden een aantal fragmenten van kogelpotten aangetroffen met een algemene datering in de late middeleeuwen.

¹⁵ De Groote 2008, 172.

¹⁶ De Groote 2008, 173.

¹⁷ De Groote 2008, 305.

In laag S25 (zone 2), die aanleunt tegen muur S19, werd heel wat aardewerk aangetroffen. Het gaat onder meer om fragmenten van een teil in rood aardewerk op standvinnen, met opvallende interne gebruiksporen (V17) (Figuur 55). De dikte van het loodglazuur suggereert een post-middeleeuwse datering. In dezelfde laag werd het vondstencomplex V18 0-15 ingezameld, dat dateert uit het laatste kwart van de 18de tot eerste helft van de 19de eeuw. Het betreft onder meer fragmenten van kommen en borden in faïence van vermoedelijk Franse oorsprong (Figuur 56Figuur 57), scherven in Engelse pearlware met verschillende decoratiepatronen, daterend 1785-1840 (Figuur 59 en 60), komfragmenten in industrieel wit (Figuur 61 en 62) en scherven in rood oxiderend gebakken gebruiksaardewerk (Figuur 63).

A color calibration chart featuring a series of colored squares (black, white, red, and grey) used for color accuracy in imaging. A scale bar labeled "5 cm" is visible on the left side of the chart.

pagina 48 van 71

Figuur 57: Bordfragment en bodemscherf van een kom in faience, zogenaamde *Cul noir*, geproduceerd in Rouen of Forges Les Eaux. Bovenaan de voorzijde in tinglazuur, onderaan de achterzijde met mangaanoxide (V18-8) (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 58: Randscherven van borden in Engelse pearlware, met zogenaamde *edged of shell-edged* decoratiepatroon, daterend in de periode 1785-1840 (V18-0) (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 59: Bord in *pearlware* (V18-2). Inzet: blindmerk op de onderzijde (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 60: Kop en schotelfragmenten in *pearlware* met bovenaan de interne en onderaan de externe versiering van guirlandes in zwart en oranjebruin tussen blauwe lijnen (V18-3 en V18-4) (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur G1: Komfragment in industrieel wit, voorzien van een interne (rechts) en externe (links) transferprint (V18-5) (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 62: Kop in industrieel wit, voorzien van een persreliëf (V18-7) (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 63: Dekselfragmenten (V18-13, links) en kachelpafragmenten (V18-14, rechts) in rood aardewerk (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.3.3 Keramische bouwelementen

6.3.3.1 Baksteen

De bakstenen die tijdens de opgraving werden aangetroffen, zijn qua formaat te verdelen in twee groepen. Enerzijds zijn er bakstenen die te relateren zijn aan de oudste bouwfasen van het kasteel, en afmetingen hebben van 27/28 x 13 x 6/7 cm. Deze baksteenmaat komt in het Veurnse voor vanaf de tweede helft van de 13de eeuw tot de eerste helft van de 14de eeuw, en bleef waarschijnlijk nog in gebruik tot ver in de 16de eeuw¹⁸.

Voor de bouw van tuilmuren S1 en S16 en voor de muren van het afwateringskanaal S17 werden kleinere en hard gebakken bakstenen gebruikt, met een formaat van gemiddeld 20,5 X 10 x 7 cm. Dit formaat geeft aan dat deze structuren relatief jong zijn (19de/20ste eeuw), wat wordt bevestigd door de andere elementen van het onderzoek.

¹⁸ Lehouck 2008, 221-222.

Het grote baksteenformaat van 27/28 x 13 x 6/7 cm is dominant aanwezig op de site, wat ook blijkt uit het bouwhistorisch onderzoek. Het is echter moeilijk om structuren te dateren op basis van de bakstenen die zijn gebruikt, omdat er bijzonder veel oude bakstenen gerecupereerd werd voor de bouw van jongere constructies. Zo zijn ook structuren waarvan op basis van het bouwhistorisch onderzoek wordt aangenomen dat ze in de 17de eeuw dateren, dominant opgetrokken met deze bakstenen.

Op verschillende plaatsen werden bakstenen van het grote formaat waargenomen met opvallende sporen van zoutglazuur. Dat wijst erop dat voor de productie van deze bakstenen polderklei werd gebruikt, die van nature een relatief hoog zoutgehalte heeft.

In zone 2 werden twee bakstenen aangetroffen met een afwijkende vorm. Een eerste steen is geïntegreerd in muur S19 (Figuur 41, Figuur 64). Deze muur is voornamelijk opgebouwd uit bakstenen van het grote formaat, maar de eerder slordige opbouw en de bouwnaad met de toren geven aan dat het om recuperatiemateriaal kan gaan. De baksteen in kwestie heeft aan één zijde een driehoekige punt, die duidelijk intentioneel is omdat er een ingekerfde lijn is aangebracht die de vorm volgt. Aan de dagzijde van de muur is deze baksteen 20 cm breed. Wellicht gaat het hier om een geprofileerde baksteen, die een soort imitatie is van de vormen van natuursteen. Dergelijke geprofileerde bakstenen kwamen de late middeleeuwen in deze regio courant voor in rijkere gebouwen zoals kloosters, kerken en abdijen¹⁹.

Een tweede opmerkelijke baksteen is ingewerkt in muur S22 (Figuur 44, Figuur 65). Ook hier gaat het wellicht om een constructie in gerecupereerd materiaal. Eén baksteen vertoont op de dagkant opvallende parallelle groeven, die intentioneel en voor het bakken lijken aangebracht. Het is niet duidelijk of dit een decoratief element is, dan wel functioneel (hechting).

Figuur 64: Driehoekige geprofileerde baksteen in S19
(© agentschap Onroerend Erfgoed)

¹⁹ Delaey 2008.

Figuur 65: Gegroefde baksteen in S22
(© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.3.3.2 Daktegels

Tijdens de opgraving werden op verschillende plaatsen fragmenten van daktegels aangetroffen. Slechts van enkele stukken konden de afmetingen bepaald worden. Zo heeft V10-1 (S6) een breedte van 18cm en een lengte van minimaal 25cm, terwijl V15 (S12) een breedte heeft van minstens 12cm. Deze laatste daktegel heeft een bewaard hechtingsnokje. De aanwezigheid van daktegelfragmenten in lagen zoals S3, S4 en S6 geven aan dat de laatmiddeleeuwse constructies vermoedelijk minstens deels met daktegels bekleed waren.

Figuur 66: Fragment van daktegel V15 uit S12
(© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 67: Daktegel V10-1 uit S6 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.3.4 Dierlijk bot

In laag S4 werd een volledige metatarsus van een rund gevonden (handverzameld), in een context die daarnaast vooral 13de-eeuws materiaal bevat. Vermoedelijk gaat het om consumptieafval, er zijn geen snij- of bewerkingssporen zichtbaar.

Figuur 68: Metatarsus van een rund uit S4 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

6.4 NATUURWETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

In profiel 102 bleek onder een afgedekte A-horizont een zeer houtskoolrijk kuiltje aanwezig (S14). Dit werd bemonsterd en uitgezeefd. Het zeefresidu bestond enkel uit houtskoolfragmenten. Duidelijk antropogeen materiaal was afwezig. Op een houtskoolfragment is een ^{14}C -analyse uitgevoerd (zie onder). De uitkomst situeert zich in de vroege ijzertijd.

RICH-36203 : 2471±26BP

68.2% probability

760BC (30.3%) 680BC

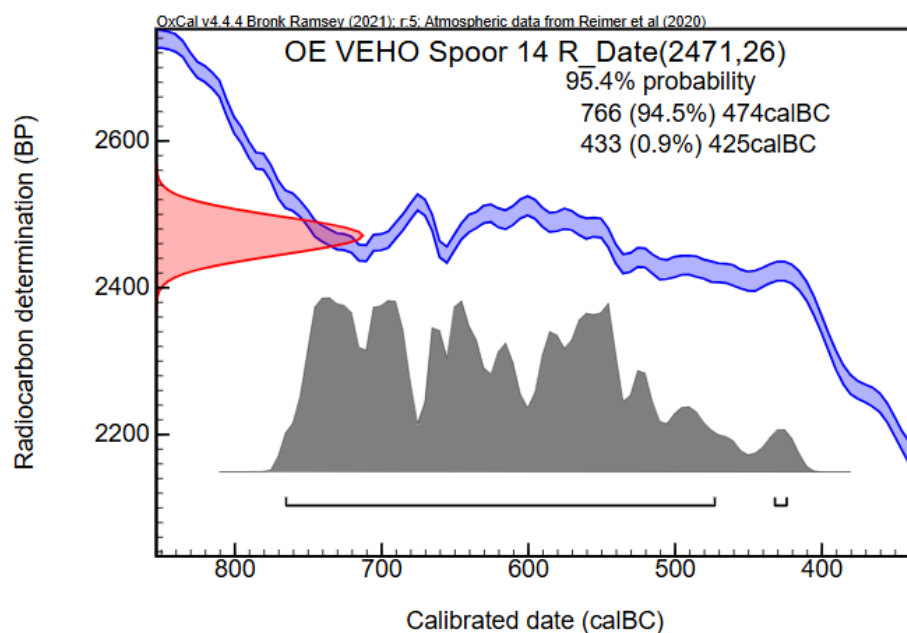
670BC (17.3%) 610BC

600BC (20.6%) 540BC

95.4% probability

770BC (94.3%) 470BC

440BC (1.1%) 420BC

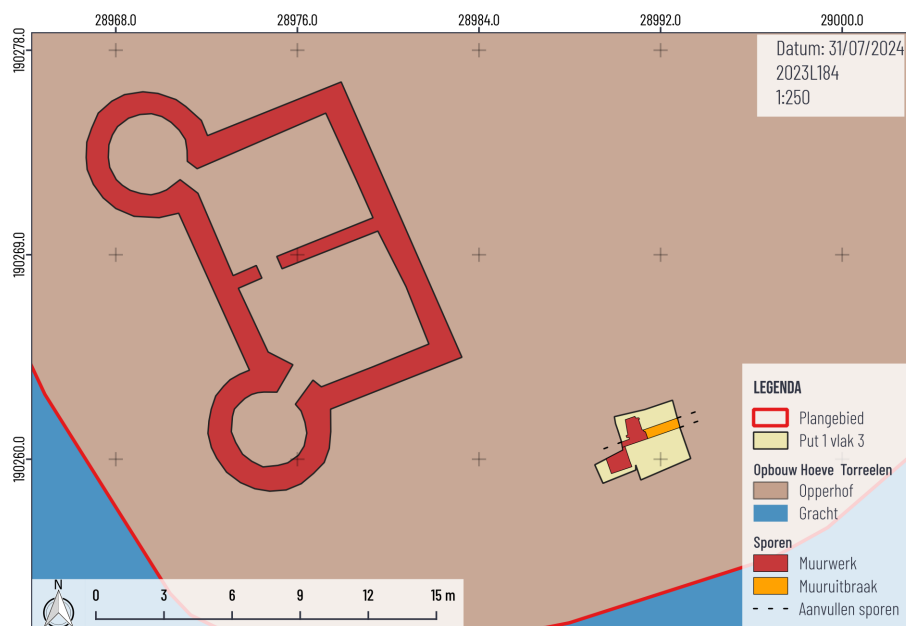
Figuur 69: Gekalibreerde datering (OxCal) (© KIK / agentschap Onroerend Erfgoed).

een muur met een ZW/NO-verloop (muur S2-12). Deze muur heeft een lengte van minstens 4 m en is 40 tot 50cm breed.

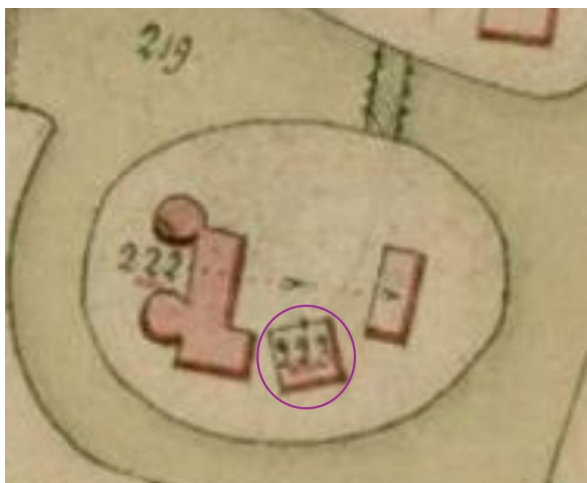
Ten noorden van deze muur bevindt zich vermoedelijk een steunbeer (S2), die op een afstand van ongeveer 70 cm abrupt stopt, vertrapt naar onderen toe en ingegraven is in de moederbodem. Min of meer hetzelfde geldt voor S5, dat ten zuiden aanleunt tegen muur S2-S12. In tegenstelling tot de noordelijke steunbeer S2, die in verband met de muur is gebouwd, zit er tussen S2 en S5 een duidelijke bouwnaad. Het is niet duidelijk of deze structuur een later bijgezette steunbeer of een funderingspoer is, afkomstig van een verdwenen bovenbouw. Al deze bakstenen elementen zijn opgetrokken met baksteenformaat 27/28 x 13 x 6/7 cm, wat dezelfde maat is als de bakstenen die gebruikt zijn voor de torens en de oudste fasen van het hoofdgebouw. Ook het vondstenmateriaal verwijst naar de late 13de of vroege 14de eeuw.

Door de beperkte omvang van de werkput is het bijzonder moeilijk om de sporen in zone 1 te interpreteren. Ook stelt de vraag zich hoe de aangetroffen archeologische sporen zich verhouden tot de bewaarde oude delen van het kasteel aan de westelijke vleugel, ruim 10 meter verderop. De aanwezigheid van steunberen suggereert dat muur S2-12 vrij stond. Mogelijk gaat het om het restant van een ringmuur rond het opperhof, die op de westelijke gevel aansloot. De beperkte dikte van de muur is wel opvallend, in vergelijking met de dikte van de muren van de bewaarde westgevel en de torens (ca. 1m dik). Het is evenwel ook mogelijk dat het gaat om een fragment van een (vrijstaand) gebouw dat afgebeeld is op het primitief kadaster (Figuur 71) en de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840). De kadasterkaarten laten niet toe om te bepalen of dit vrijstaand gebouw een middeleeuwse oorsprong heeft en samen spoort met de torens en de westvleugel, dan wel pas na 1640 werd gebouwd. Dit gebouw werd afgebroken in de tweede helft van de 19de eeuw, in functie van de bouw van de zuidelijke vleugel.

Volgens de 17de-eeuwse kroniekschrijver Heinderyckx had het kasteel voor de brand en daaropvolgende verbouwingen in 1640 drie torens; ook vermeldt hij dat er op de motte nog heel wat fundamenteën in de grond zitten. Hoe groot dat oude kasteel aanvankelijk was, of het volledige opperhof werd ingenomen en of er nu twee, drie of meer torens waren, valt buiten het bereik van dit onderzoek. Het feit dat op een quasi willekeurige plaats op de rand van het opperhof en bij een relatief kleine bodemontsluiting dergelijk muurwerk werd aangetroffen bevestigt alvast dat het oorspronkelijke kasteel uit de 13de of vroege 14de eeuw aanzienlijk groter was dan wat vandaag bovengronds bewaard is.

Figuur 70: De nu nog bestaande oudste fase van Torreelen (tweede helft 13de eeuw) in relatie tot de aangetroffen bakstenen resten in zone 1 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 71: Torreelen op het primitief kadaster (ca. 1835), met op het opperhof twee vrijstaande volumes. Het gebouw dat mogelijk te relateren is aan de structuren in zones1 is aangeduid met een cirkel. Uit: Termote 2024, 7.

6.5.4 17de en 18de eeuw

Volgens historische bronnen werd het oude kasteel in 1640 getroffen door een blikseminslag en werd het nadien grondig verbouwd; het bouwhistorisch onderzoek kon deze chronologie bevestigen en aantonen dat het hoofdgebouw in die periode aangepast werd tot een statig hoevegebouw met verlaagde torens. Mogelijk werden op dat moment ook andere delen van het oude kasteel gesloopt, waaronder een derde toren. Het is echter niet uitgesloten dat er bepaalde delen van het kasteel bewaard bleven tot ver in de 19de eeuw – op kadasterkaarten uit de 19de eeuw zijn immers vrijstaande volumes te zien die nu verdwenen zijn.

In de loop van de 18de-eeuw werd ten zuiden van het hoofdgebouw een kleine vleugel aangebouwd onder een mank zadeldak, met de nok parallel aan die van het hoofdgebouw²². Uit de opgraving in zone 2 blijkt dat de zuidgevel van dat nieuwe gebouw steunt op een keermuur van gerecupereerde bakstenen die aangebracht zijn in een onregelmatig verband (S19).

6.5.5 19de en 20ste eeuw

Op het einde van de 19de eeuw werd de site andermaal grondig heringericht, onder impuls van de toenmalige eigenaar, senator en baron Alfred de Vinck de Winnezele. Niet alleen werd het hoofdgebouw onder handen genomen, ook werden de oude en vrijstaande volumes op het opperhof gesloopt en werd in de plaats daarvan aan de zuidzijde van het opperhof een lange, lage en haakse vleugel opgetrokken.

Heel wat archeologische sporen in zone 2 en 3 kunnen geassocieerd worden met verbouwingen of ingrepen uit de late 19de of het begin van de 20ste eeuw. Zo is S18 het fundament van een steunbeer van een verbindinggebouw tussen de middeleeuwse toren en de 18de-eeuwse zuidvleugel. Dit verbindinggebouw werd aan het einde van de Eerste Wereldoorlog opgetrokken, waardoor de toren rechtstreeks vanuit de zuidvleugel toegankelijk werd²³. Ook afvoergoot S17 werd aangelegd eind 1917-begin 1918. Het gaat om de resten van de bekisting van de waterleiding, die verbonden was met de citernes in de torens.

Tot slot werden nog twee tuilmuren onderzocht. S16 is een sub-recent circulair ingeplant muurtje dat de curve van de zuidelijke toren volgt. S1 is dan weer een smalle tuinmuur die zich langs de volledige zuidelijke gevel situeert. De muur kan geïnterpreteerd worden als de keermuur van een grondbuffer

²² Termote 2024, 48.

²³ Termote 2024, 52.

Het algemeen beeld van de recente perioden tenslotte is dat van een weinig geplande en geïmproviseerd aanpak waarbij muurtjes worden bijgebouwd of weer afgebroken. Het gebruik van gerecupereerde betonpalen in een vloertje in zone 2 wordt ook weerspiegeld in de bovenbouw, waarbij verschillende ramen in de zuidgevel een gerecupereerde betonnen lantaarnpaal als bovendorpel hebben. Ze illustreren treffend hoe de site in de loop der jaren verglijdt van een machtig kasteel tot een gedegradeerd pachthof waarin jarenlang niet meer is geïnvesteerd.

7 SAMENVATTING

In december 2023 werd een archeologische toevalsvondst gemeld bij het agentschap Onroerend Erfgoed, nadat bij restauratiewerken aan de gevel van de beschermde hoeve Torreelen (Vinkem, gemeente Veurne) begraven muurwerk aan het licht gekomen was. Bij de kleine opgraving die hierop volgde werden archeologische sporen aangetroffen die opklimmen tot de 13de eeuw. In kader van de opmaak van het eindverslag werd parallel een bouwhistorisch onderzoek gevoerd, dat toelaat om de archeologische resultaten in tijd en ruimte te plaatsen.

De site vertoont kenmerken van een castrale motte, maar geen van de onderzoeken wijst op een datering ouder dan de late 13de eeuw. Het kasteel dat toen werd gebouwd was een statig complex in baksteenarchitectuur, waarvan tot vandaag de twee torens en de westvleugel bewaard zijn. Zowel het archeologisch onderzoek als de historisch bronnen maken duidelijk dat er waarschijnlijk meer volumes en constructies aanwezig waren - er is onder andere sprake van een derde toren -, maar over het precieze uitzicht van dit kasteel blijft veel onduidelijkheid.

In het midden van de 17de eeuw werd het kasteel getroffen door een brand, waarna de site grondig heringericht werd. Zo werd de westgevel verbouwd en verrees nadien een aanbouw tegen de zuidtoren, maar ook zouden heel wat delen van het oude kasteel zijn afgebroken. In de tweede helft van de 19de eeuw volgde nogmaals een grondige renovatie, waarbij enkele oudere gebouwen werden gesloopt en een lange zuidgevel werd opgetrokken. Heel wat archeologische sporen zijn met deze bouwcampagne te associëren, evenals sporen die dateren uit of net na de Eerste Wereldoorlog, toen de site in gebruik was als hospitaal.

Het feit dat bij een zeer kleine bodemontsluiting op een willekeurige plaats op het opperhof een aanzienlijke hoeveelheid archeologische sporen werd aangetroffen, illustreert dat deze site een groot archeologisch potentieel heeft. Het bouwhistorisch onderzoek toonde aan dat het kennispotentieel bovendien niet alleen onder de grond is verstopt – ook bovengronds zijn er heel wat middeleeuwse componenten bewaard, die tot nu toe niet-bestudeerd en dus ongekend waren.

Het totaalbeeld dat verschijnt door het archeologisch en bouwhistorisch onderzoek is dat van een groot en statig middeleeuws kasteel, waarvan jammer genoeg niets gekend is over de bewoners of de bouwheren. De goede bewaring en herkenbaarheid zijn opvallend aan deze site, en maken dat Torrelen kan worden toegevoegd aan het (eerder beperkte) lijstje van bewaarde middeleeuwse kastelen in Vlaanderen.

8 BIBLIOGRAFIE

- BERKERS M., CLAES B., DE DECKER S. & DE MEULEMEESTER J. 2008: Châteaux à motte des anciens Pays-Bas méridionaux: un état de la question après quinze ans de silence, *Château Gaillard* 13, 21-31.
- BOGEMANS F. & BAETEMAN C. 2006: *Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart – kaartblad 19-20, Veurne-Roeselare*, Brussel.
- CHALON R.H.G. 1848: *Recherches sur les monnaies des comtes de Hainaut*, Brussel.
- DE DECKER S. 2002: *Over elfenheuvelds en kabouterbergen. Een overzicht van de bewaarde mottekastelen in de provincie Oost-Vlaanderen*, Gent.
- DE GROOTE K. 2008: *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw)*, Relicta Monografieën 1, Brussel.
- DELAEY B. 2008: Geprofileerde bakstenen in de schuur van Ter Doest in Lissewege, in: *Novi Monasterii* 7, Koksijde, 293-298.
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2025a: *Omwalde hoeve Torreelen* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/16883> (geraadpleegd op 14 april 2025).
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2025b: *Omwalde hoeve Torreelen met omgeving* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/14129> (geraadpleegd op 14 april 2025).
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2025c: *Omwalde hoeve Torreelen: boerenwoning en omgrachtingen* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/14128> (geraadpleegd op 14 april 2025).
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2025d: *Westhoekduinen, duinen van Cabour, De Moeren en overgang plateau van Izenberge* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/10587> (geraadpleegd op 14 april 2025).
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2025e: *Torreelhof* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/16826> (geraadpleegd op 14 april 2025).
- DONCHE P. 2004: Bezittingen van Marcus van Wonsel in Veurne-Ambacht volgens zijn landboek van 1616, *Tijdschrift voor Geschiedenis en Familiekunde in de Vlaamse & Franse Westhoek* 20/2-3-4, 129-151.
- GENEANET 2025: *Oorsprong, populariteit en betekenis van de achternaam TORREELE TORREEL* [online], <https://nl.geneanet.org/familienamen/TORREELE%20TORREEL> (geraadpleegd op 14 april 2025).
- LEHOUCQ A. 2008: Gebruik en productie van baksteen in de regio Veurne van circa 1200 tot circa 1550, in: *Novi Monasterii* 7, Koksijde, 203-232.
- TERMOTE J., 2024. *De kasteelhoeve de Toreellen Houtemstraat 30 Vinkem (Veurne) – Bouwhistorische nota*. Ongepubliceerd rapport, agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel.
- THOMAS G. & DE DECKER S. 2024: *Veurne hoeve Torreelen. Archeologierapport van een toevalsvondst*. Onuitgegeven archeologierapport, agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel.
- VANHOUDT H. 2019. *Atlas der munten van België: van de Kelten tot heden*, Herent.

9 BIJLAGEN

9.1 LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Kaart met kadastrale perceelnummers, perceelgrenzen en afbakening van het onderzochte gebied (opperhof) op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).	6
Figuur 2: Aanduiding van de perimeter van de beschermde zones op het GRB. In rood de bescherming als monument, in blauw het dorpsgezicht (© Digitaal Vlaanderen).	7
Figuur 3: Topografische kaart (© Digitaal Vlaanderen) met projectie van het onderzoeksgebied (opperhof).	7
Figuur 4: Recente luchtfoto met projectie van het onderzoeksgebied (opperhof) (© Digitaal Vlaanderen).	8
Figuur 5: 3D-model van het opperhof van Torreelen in december 2023 op basis van dronebeelden, vanuit het zuiden (© agentschap Onroerend Erfgoed).	8
Figuur 6: Zicht op Torreelen vanuit het zuidwesten in 2015 (© agentschap Onroerend Erfgoed).	9
Figuur 7: Zicht op het opperhof vanuit het noorden (neerhof), voor de restauratiewerken (© agentschap Onroerend Erfgoed).	9
Figuur 8: Sporenplan en locaties van de zones (zonder spoornummers), geprojecteerd op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).	11
Figuur 9: Het onderzoeksgebied en de vlakhoogtes van het opperhof op het DHM (© Digitaal Vlaanderen).	12
Figuur 10: Dronebeeld van Torreelen vanuit het noordoosten, bij aanvang van de opgraving in december 2023 (© agentschap Onroerend Erfgoed).	13
Figuur 11: Dronebeeld van Torreelen tijdens het onderzoek in december 2023, vanuit het noordwesten (© agentschap Onroerend Erfgoed).	13
Figuur 12: Torreelen tijdens het onderzoek in december 2023. Zicht vanaf de binnenplaats (© agentschap Onroerend Erfgoed).	14
Figuur 13: Het onderzoeksgebied (opperhof) en zijn omgeving op het DHM (© Digitaal Vlaanderen).	15
Figuur 14: Litho van de kasteelhoeve door Serafijn Vermote (1822-1823). Uit : Termote 2024, 7	17
Figuur 15: 'Ferme Detorrelen', zoals weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (© Digitaal Vlaanderen).	17
Figuur 16: Chronologie van de gebouwen, op basis van het bouwhistorisch onderzoek. 1: tweede helft 13de eeuw; 2: tweede helft 13de eeuw, maar herwerkt; 3: 1640; 4: 18de eeuw; 5: tweede de helft 19de eeuw; 6: 1918 of kort erna. Uit: Termote 2024, 20.	18
Figuur 17: Bouwfasen noordelijke (links) en westelijke (rechts) gevels. 1: tweede helft 13de eeuw; 2: tweede helft 13de eeuw, maar herwerkt; 3: 1640; 4: 18de eeuw; 5: tweede helft 19de eeuw; 6: 1918 of kort erna. De rasters tonen de plaats aan van de waterreservoirs. Uit: Termote 2024, 25.	18
Figuur 18: Bodemkaart van België (© Digitaal Vlaanderen).	21
Figuur 19: Zone 1: tuinmuur S1 op vlak 0 ten opzichte van zone 1, vlak 3.	22
Figuur 20: Zone 1: sporenplan van vlak 1 geprojecteerd op een dronefoto (© agentschap Onroerend Erfgoed).	23
Figuur 21: Zone 1: sporenplan van vlak 2 geprojecteerd op een dronefoto (© agentschap Onroerend Erfgoed).	23
Figuur 22: Zone 1: sporenplan van vlak 3 geprojecteerd op een dronefoto (© agentschap Onroerend Erfgoed).	24
Figuur 23: Tuinmuur S1 ter hoogte van de zuidgevel en zuidmuur van de aanbouw, vanuit het zuidwesten (© agentschap Onroerend Erfgoed).	25
Figuur 24: Doorsnede van tuinmuur S1 (aanzet profiel PR101) (© agentschap Onroerend Erfgoed).	25
Figuur 25: Fotogrammetrische foto van een deel van tuinmuur S1. Uiterst rechts op de foto is de werkput voor de IBA te zien (Zone 1) (© agentschap Onroerend Erfgoed).	26
Figuur 26: Vlak 1: Het NNW/ZZO georiënteerde deel van muur S2. Ten noordwesten (PR102) en zuidwesten (PR101) van de muur is de gelige moederbodem zichtbaar, terwijl aan de zuid- en oostzijde van de muur een donkergrijsbruine uitbraak/insteek zichtbaar is (© agentschap Onroerend Erfgoed).	27
Figuur 27: Overzichtsfoto van vlak 1 en het lageregelegen vlak 2. In de hoek bij de meetstok is muur S2 zichtbaar (© agentschap Onroerend Erfgoed).	27
Figuur 28: Overzicht van vlak 3. De vertrapping aan de noordoostelijke zijde van S2 is hier goed te zien (© agentschap Onroerend Erfgoed).	28
Figuur 29: Bij de aanleg van vlak 3 tekende S12 zich scherp af als uitbraak- of insteekspoor (© agentschap Onroerend Erfgoed).	29
Figuur 30: Ter hoogte van de aansluiting van lineair spoor S12 op de muur S2 is een uitsprong van minimaal twee lagen baksteen te zien. Deze vertrapping is even breed als S12 en zou kunnen duiden op een muuraanzet (© agentschap Onroerend Erfgoed).	29
Figuur 31: De bijna exact vierkante bakstenen structuur S5 (onder de noordpijl). De bouwnaad met S2 is duidelijk zichtbaar (© agentschap Onroerend Erfgoed).	30
Figuur 32: Situering van de profielen (© agentschap Onroerend Erfgoed).	31

9.2 LIJST VAN SPOREN

Spoor	Zone	Vlak	Profiel	Beschrijving	Opmerking	Datering
1	1	0	101	Opgaand metselwerk	Volledige baksteen, 20,5/21 x 10,5 x 7 cm, 10 lagen	nieuwste tijd
2	1	1		Metselwerk, fundering	Volledige baksteen, 27 x 13 x 6 cm	late middeleeuwen
3	1	1		Uitbraakspoor	Houtskool, puin, mortelweinig spikkels, verbrande leem	late middeleeuwen
4	1	1		Laag	Houtskool, puin, fragmenten rode baksteen, mortel, veel spikkels, verbrande leem	late middeleeuwen
5	1	2/3		Metselwerk, fundering	Volledige baksteen, 27 x 13 x 6 cm. Poer?	late middeleeuwen
6	1	2		Laag	Houtskool, puin, fragmenten rode baksteen, mortel, verbrande leem	
7	1		101	Laag	Matig humeus, houtskool, puin, fragmenten rode baksteen, enkele spikkels mortel, verbrande leem	
8	1		101	Laag	Houtskool, puin, fragmenten rode baksteen, enkele spikkels mortel, verbrande leem	
9	1		101/102	Laag	Houtskool, puin, enkele spikkels mortel, verbrande leem	
10	1		101/102	Laag	Houtskool, puin, fragmenten rode baksteen, enkele spikkels mortel, verbrande leem	
11	1		101	Laag	Matig humeus, houtskool, puin, fragmenten gele baksteen, enkele spikkels mortel, verbrande leem	
12	1	3		Uitbraakspoor	Houtskool, puin, fragmenten rode baksteen, weinig spikkels mortel, verbrande leem	late middeleeuwen
14	1		102	Kuil	Zwak humeus, houtskool, veel brokken, puin, mortel, verbrande leem	vroege ijzertijd
15	3			Metselwerk, fundering	Fundament toren	
16	3			Metselwerk, fundering	Muur	nieuwste tijd
17	3			Bakstenen goot	Bakstenen goot	nieuwste tijd
18	2			Metselwerk, fundering	Volledige baksteen, 27 x 13 x 6 cm – steunbeer	
19	2			Opgaand metselwerk	baksteenbrokken, 21 x 10 x 6 cm	
20	2			Laag		
21	2			Vloer	Volledige baksteen, 21 x 10 x 5,5 cm	nieuwste tijd
22	2			Opgaand metselwerk	Gestapelde bakstenen	
23	2			Stortlaag	Houtskool, puin, mortel, veel brokken, verbrande leem	
24	2			Metselwerk, fundering	Volledige baksteen, 21/22 x 9 x 5/6 cm – steunbeer	
25	2				Volledige baksteen, 27 x ? x 6,5 en 25 x ? x 5	
26	3			Vloer		nieuwste tijd
27	1		102	Opgaand metselwerk	Volledige baksteen, 28 x 14 x ? cm	nieuwste tijd
28	1		102	Laag	Zwak humeus, Houtskool, puin, fragmenten rode baksteen, enkele spikkels mortel, verbrande leem	

Vondst nr	Spoor	Aantal	Gewicht (gr.)	Materiaal	Soort/vorm	Beschrijving	Datering
15	12	1	240	Aardewerk	daktegel	Daktegel/dakpan	late middeleeuwen
16	12	1	3	Aardewerk		gedraaid oxiderend aardewerk	late middeleeuwen
17	25	1	442	Aardewerk	teil	gedraaid oxiderend aardewerk	nieuwe tijd
18-0	25	2	28	Aardewerk	bord	industrieel wit aardewerk	
18-1	25	3	49	Aardewerk	kom	faience aardewerk	nieuwste tijd
18-2	25	3	189	Aardewerk	bord	industrieel wit aardewerk	nieuwe tijd
18-3	25	3	39	Aardewerk	schotel	industrieel wit aardewerk	nieuwste tijd
18-4	25	2	15	Aardewerk	tas / kop	industrieel wit aardewerk	nieuwste tijd
18-5	25	1	22	Aardewerk	kom	industrieel wit aardewerk	nieuwste tijd
18-6	25	3	20	Aardewerk	bord	faience	nieuwste tijd
18-7	25	1	21	Aardewerk	tas / kop	industrieel wit aardewerk	nieuwste tijd
18-8	25	1	29	Aardewerk	kom	faience aardewerk (middeleeuws aardewerk)	nieuwste tijd
18-9	25	2	440	Aardewerk	pot	witbakkend aardewerk	nieuwste tijd
18-10	25	7	1166	Aardewerk	teil	gedraaid oxiderend aardewerk	nieuwe tijd
18-11	25	1	14	Aardewerk		faience aardewerk (middeleeuws aardewerk)	nieuwste tijd
18-12	25	1	152	Aardewerk		gedraaid oxiderend aardewerk	nieuwste tijd
18-13	25	4	171	Aardewerk	deksel	gedraaid oxiderend aardewerk	nieuwste tijd
18-14	25	3	125	Aardewerk	kachelpan	gedraaid oxiderend aardewerk	nieuwste tijd
18-15	25	1	13	Aardewerk	deksel	gedraaid reducerend gebakken aardewerk	

9.4 LIJST VAN STALEN

Vondstnr.	Spoor	Type spoor	Stalen	Doel
M-1	14	Kuil	Houtskoolstaal	Datering
M-2	14	Kuil	1 bulkemmer (10l)	Zeefstaal vondsten

9.5 LIJST VAN PLANNEN

Plannummer	Analoog / Digitaal	Schaal	Beschrijving / spoornummer(s)	Type plan/tekening	Datum
Coupeblad 1	Analoog	1:20	Schetsen ivf fotogrammetrie van profielen 101 en 102	Profieltekening	2023-12-18
Coupeblad 2	Analoog	1:20	Spoorbeschrijvingen	Andere	2023-12-18
Sporenplan	Digitaal	nvt		Grondplan	
Situeringsplan profielen	Digitaal	nvt		Grondplan	
Fotogrammetrische opname profiel 101	Digitaal	nvt		Profieltekening	
Fotogrammetrische opname profiel 102	Digitaal	nvt		Profieltekening	
Fotogrammetrisch sporenplan zone 1 vlak 1	Digitaal	nvt		Grondplan	
Fotogrammetrisch sporenplan zone 1 vlak 2	Digitaal	nvt		Grondplan	
Fotogrammetrisch sporenplan zone 1 vlak 3	Digitaal	nvt		Grondplan	

9.6 LIJST VAN FOTO'S

Naam	Spoor	Put	Vlak	Opmerking	Fotorichting	Datum
2023L184_231218_093605.jpg	0	0				18/12/2023
2023L184_231218_093644.jpg	0	0				18/12/2023
2023L184_P0_V0_231219_110735.jpg	0	0		Sp15-16	O	19/12/2023
2023L184_P0_V0_231219_110804.jpg	0	0		Sp15-16	O	19/12/2023
2023L184_P1_V1_231218_120252.jpg	1	1			NW	18/12/2023
2023L184_P1_V1_231218_120313.jpg	1	1			WNW	18/12/2023
2023L184_P1_V1_231218_120330.jpg	1	1			W	18/12/2023
2023L184_P1_V1_231218_121532.jpg	1	1			WNW	18/12/2023
2023L184_P1_V2_231218_142916.jpg	1	2			WZW	18/12/2023
2023L184_P1_V2_231218_142933.jpg	1	2			WZW	18/12/2023
2023L184_P1_V2_231218_142944.jpg	1	2			WZW	18/12/2023
2023L184_P1_V2_231218_142958.jpg	1	2			WZW	18/12/2023
2023L184_P1_V2_231218_143017.jpg	1	2			WZW	18/12/2023
2023L184_P1_V2_231218_143037.jpg	1	2			WZW	18/12/2023
2023L184_P1_V2_231218_143045.jpg	1	2			WZW	18/12/2023
2023L184_P1_V3_231218_160702.jpg	1	3				18/12/2023
2023L184_P1_V3_231218_160745.jpg	1	3				18/12/2023
2023L184_P1_V3_231218_160811.jpg	1	3				18/12/2023
2023L184_P1_V3_231218_160827.jpg	1	3				18/12/2023
2023L184_P1_V3_231218_160856.jpg	1	3				18/12/2023
2023L184_P1_V3_231218_160938.jpg	1	3				18/12/2023
2023L184_P1_V3_231218_161012.jpg	1	3				18/12/2023
2023L184_P1_V3_231218_161030.jpg	1	3				18/12/2023
2023L184_P1_V3_231218_161045.jpg	1	3				18/12/2023
2023L184_P1_V3_231218_163510.jpg	1	3		Profiel 102 fotogrammetrie		18/12/2023
2023L184_P1_V3_231218_164129.jpg	1	3		Profiel 102 fotogrammetrie		18/12/2023
2023L184_P1_V101_231218_094214.jpg	1	101			ZW	18/12/2023
2023L184_P1_V101_231218_094235.jpg	1	101			ZW	18/12/2023
2023L184_P1_V101_231218_094248.jpg	1	101			ZW	18/12/2023

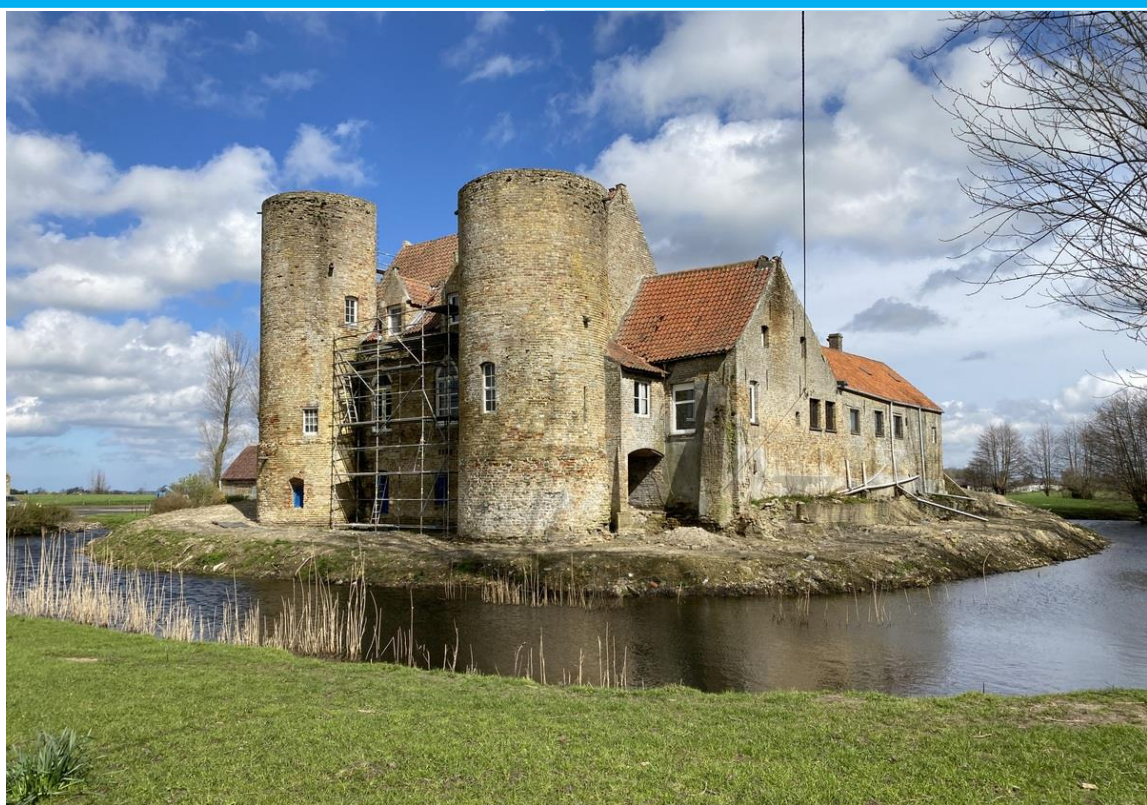
////////////////////////////////////

9.7 BOUWHISTORISCHE STUDIE

De kasteelhoeve de Toreellen Houtemstraat 30 Vinkem (Veurne)

Monument en Stads-en Dorpsgezicht bij MB van 1 september 1987

Bouwhistorische nota

Opgemaakt in opdracht van
Onroerend Erfgoed

Johan Termote
2024

Betreft:

De Kasteelhoeve Torreelen Houtemstraat 30 Veurne (West-Vlaanderen)

Ligging:

Houtemstraat 30 Veurne (West-Vlaanderen)

Kadastrale informatie:

Veurne, 9de afdeling, sectie A., nr. 228F.

CaPaKey:

38026AO222/F000

Beschermingsbesluit:

Monument en dorps-en stadsgezicht bij MB van 1 september 1987

Vastgesteld bouwkundig erfgoed. Deze vaststelling is geldig sinds 24-09-2009.

Bouwhistorische nota opgemaakt door:

Johan Termote

Veurnekeiweg 9

8670 Koksijde

Johan_termote@hotmail.com

Opdrachtgever:

Onroerend Erfgoed

Verantwoordelijke Onroerend Erfgoed:

Sam De Decker

Tekenwerk en plannen:

Johan Termote

0. Inhoudstafel

1. Inleiding	4
2. Bouw- en gebruiksgeschiedenis	5
2.1. Onderzoek van de iconografische bronnen	5
2.2. De bedrijfsgrootte en de toegangswegen	14
2.3. Onderzoek gerecupereerde architectuurfragmenten	16
3. Beschrijving van de huidige structuur	19
3.1. Inleiding	21
3.2. Het hoofdgebouw	22
3.3. De zuidelijke vleugel	48
3.4. Het verbindingsgebouw	52
3.5. De zuidvleugel	53
4. Interpretatie en analyse van de onderzoeksgegevens	55
4.1. Bouwgeschiedenis in bouwfasen	55
4.2. Reconstructie	55
5. Waardestelling	56
6. Samenvatting en conclusie	57
6.1. Samenvatting van de bouwgeschiedenis	57
6.2. Vergelijkingsmateriaal	57
6.3. Suggesties voor nader onderzoek	62
6.4. Aanbevelingen voor behoud en versterken erfgoedwaarde	62
7. Literatuur en bronnen	63

1. Inleiding

Aanleiding voor het onderzoek vormden enkele vragen, die rezen na het archeologisch onderzoek, dat op 18 en 19 december 2023 is uitgevoerd naar aanleiding van een archeologische toevallsvondst op de site¹.

Om de resultaten beter te plaatsen lag een link met de bouwgeschiedenis van het pand voor de hand. Hierbij bleek dat de kennis van het bovengrondse bouwkundig erfgoed voorlopig ondermaats was.

De opmaak van een bouwhistorische studie was dan ook wenselijk, mede in functie van de lopende restauratie van de site.

Kasteelhoeve de Torreelen. Situering van de beschermde monumenten – woonhuis en walgracht – en omlijning van het dorps- en stadsgezicht.

¹ Gils & De Decker, 2024

2. De Bouw- en gebruiksgeschiedenis

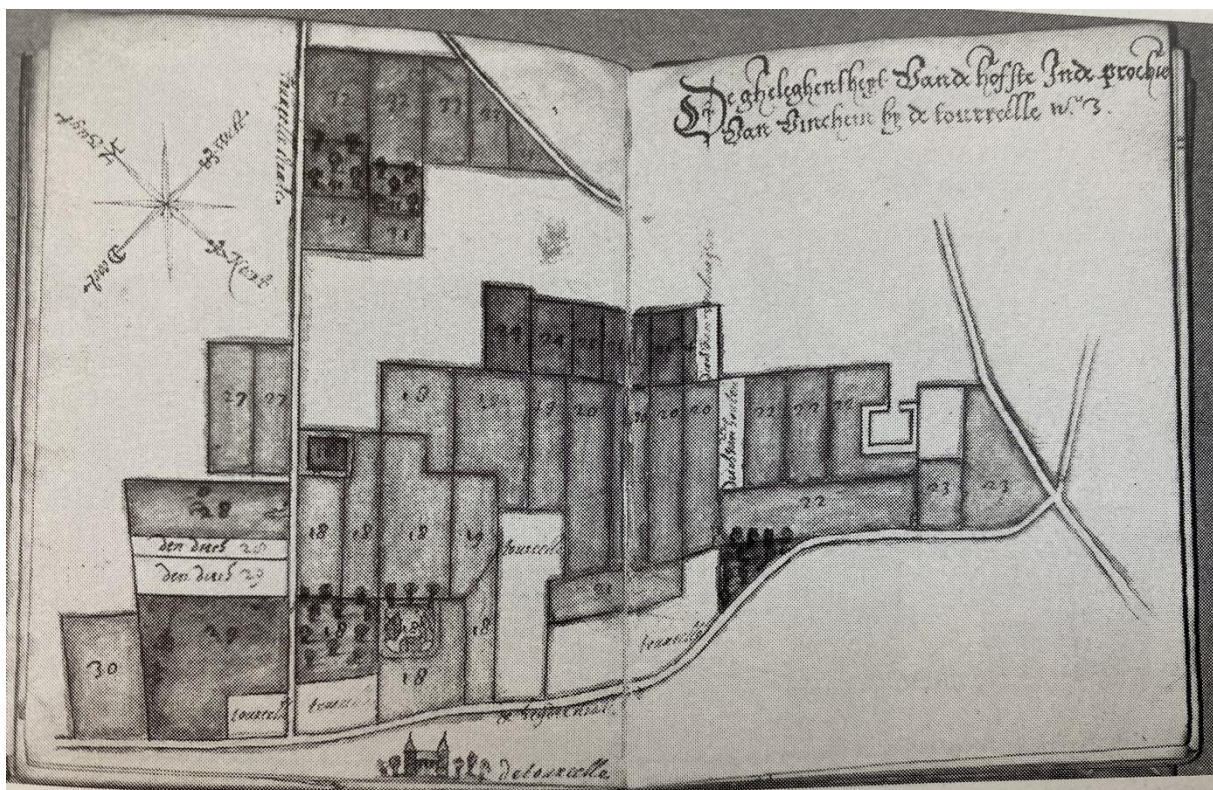
2.1. Bouwgeschiedenis

De zogenaamde *Torreelen* was een voormalig leenhof van de burcht van Veurne.

De vroegste beschrijving van de situs treffen we aan in het landboek van Vinkem uit 1592². Onder het nummer 103: item benoorden *hieran byden oosthende thof vanden Torreelen meten nederhove benoorden daern an metten bomgaerden beoosten ende bezuuden ant upperhof metten elsten bewesten nederhove ende schuere metsghaders het almhof benoorden nederhove metten bomgaert bewesten al beloocken binnen den vutersten nederhove mede ghemeten groot: 7.0.35*

Deze vermelding licht ons in betreffende de basisstructuur en het grondgebruik.

Kort daarop duikt ook een eerste afbeelding op. Het Landboek van de bezittingen van Marcus van Wonsel in Veurne-Ambacht in 1616 opgemaakt door L. De Bersaques laat op een systematische tekening van de hoeve zien vermoedelijk vanuit het westen. We zien de twee torens elk afgedekt met een kegeldak.

De gheleghenheit vande hofste inde prochie van Vinchem by de tourrelle n°3 in: Landboek van de bezittingen van Marcus van Wonsel in Veurne-Ambacht, 1616, f°26v-27 (Antwerpen, archief OCMW). De Tourelleweg, een rechte weg die richting de hoeve liep, is intussen verdwenen.

² VANDEWALLE, P. & STEKELORUM, J., *Leghere ende mate erfvelickx vande prochie van Vincheem (Vinkem)*, 1592, 2021, p.27.

Onze belangrijkste bron vormt de Veurnse kroniekschrijver Pauwel Heinderycx (1633-1683). In zijn beschrijving van Veurne-Ambacht behandelt hij ook de parochie Vinkem met hierbij deze hoeve³:

Daer zyn op deze prochie drie verscheyde leenhoven, gehouden vanden burg van Veurne. Danof het meeste ende principaelste genaemd word de Toreele, gelegen verre west vande kerke, alwaer voortyden gestaen heeft een zeer schoon ende sterk kasteel, twelke by lankhede van tyde vervallen is.

Ten jaere 1640 waerende nog groote gebauwsels, de welke alsdan door een blixem wierden afgebrand. Daer bleven nog staen drie hooge ende dikke torren met vele meuren. Maer alzoo de eygenaers van dit goed daer noyt en tragten te wonen, als hebbende andere schoone woonsten, hebben zy alsdan dit huys laeten bouwen aleenelyk voor de woonste van eenen paghter, en hebben nog twee torren laten staen die zy deden leegen.

Dit heeft hier voortyden geweest een wonderlyk groot gebauw ende sterkte, twelke staet op een zeer hooge ende groote mote, daer men over al vind zeer groote dykken en oude fondamenten in den grond. Omringeld met een wydden ende diepen gragt, gelyk ook het nederhof ende boomgaerden. Dit huys is verre gelegen vande kerke, maer het heeft een vryen peirdeweg door alle de landen om naer de kerke te gaen, gelyk het ook heeft nog andere vrye wegen om naer het zwaenken te kommen tot den grooten zandigen Veurneweg. Het leenhof is groot in fonsiere 109 gemeten, een lyne, 77 roen⁴, daer van gehouden zyn 49 achterleenen ofte manschepen. Twelke langen tyd ende van ouds toegehoord heeft aen het zeer edel geslagte van Hennin Lietaert.

Heinderycx vermeldt de ombouw van het kasteel tot een boerenwoning. Deze greep plaats toen in 1640, ten gevolge van een blikseminslag, het geheel door brand werd vernield. Van het geheel bleven nog drie torens recht. Bij de ombouw tot boerenwoning werd één van de torens gesloopt en de andere twee torens afgelaagd.

Vermelden we nog dat de leenheren de hogere justitie bezatten wat hen toeliet de doodstraf uit te spreken. Het toponiem *Galghestick* voor het kleine perceel in de ZW-hoek van de verdwenen Torreestraat en de Heydenstraat duidt nog de executieplaats aan.

Uit het bouwhistorisch onderzoek weten we dat in de loop van de 18de eeuw tegenaan de zuidelijke korte gevel een aanbouw tot stand kwam dat o.m. als keuken dienstdeed.

De tekening van Serafijn Vermote (1788-1837) vormt een eerste belangrijke iconografische bron. Het kadert in een reeks uitgegeven in 1822-23 en waarvan de basistekeningen reeds in 1812-1815 werden opgenomen. Dat de Torreelen in deze reeks voorkomen, heeft waarschijnlijk te maken met de figuur van Charles Carton de Winnezele (1768-1830), die eigenaar was van de hoeve en mecenas van de tekenaar Serafyn Vermote.

De litho toont de torens nog in hun oorspronkelijke(?) hoogte (ruim 2 m hoger dan de huidige torens). Torens en dak zijn met stro afgedekt. Tegen de noordmuur is een aanbouw gezet. De bijbouw aan de zuidzijde is al gerealiseerd, maar wordt iets lager afgebeeld. Voor de gracht is de poort op de binnensingel afgebeeld. Deze is nog met een poort met vleugels uitgerust. Vermoedelijk beeldde de kunstenaar hier de poort tot het neerhof af.

³ Heinderycx, p.60-61.

⁴ Wat staat voor 48,53 ha (Oude landmaten kasselrij Veurne-Ambacht: roede: 1, 515 m²; linie: 1514 m²; gemet: 4544, 29 m²).

Volgens de legger van de Popp-kaart is de eigenaar Huughe de Peutevin uit Vlamertinge. Het terrein omvat de percelen 209-231 en 231bis. Hiervan was het perceel 217 een boomgaard en het perceel 244 een weide. Op het neerhof staat nog een klein vierkant gebouw, licht schuin ingeplant. Op de oostelijke zijde van het opperhof staat een rechthoekig gebouw.

7

Litho van de kasteelhoeve door Vermote Sérafyn, opgenomen voor 1822 (Collection Historique des Principales Vues des Pays-Bas. Tournai (1822-23), 4de aflevering).

Onderschriften: restes du château de Torelle. Vermote del. – J.B. De Jonghe ft. – Lith. De Dewasme et Compagnie.

De Hoeve Torreelen in het primitief kadaster, ca.1835. Opname voltooid tussen 1822-1826 door Busschaert.

De Torreelen gezien vanuit het zuidwesten. Foto genomen in opdracht van Arthur Merghelynck, ca.1900 (collectie kasteel Beauvoorde).

De torens zijn schuin afgelaagd en samen met het dak met pannen bedekt. De westgevel is voorzien van halve verdieping uitgerust met halfcirkelvormige vensters. Het bijgebouw is nog met riet bedekt; het tussengebouwtje, die de verbinding vormt tussen het bijgebouw en de toren is nog niet gerealiseerd. Op de achtergrond zien we de nog bewaarde stallen, toen nog afgedekt met een rieten dak.

Eind 19de eeuw is de hoeve eigendom van Alfred, baron de Vinck de Winnezele, senator⁵. Hij is vermoedelijk de initiatiefnemer voor de bouw van de zuidelijke haakse vleugel en verantwoordelijk voor de aanpassingen in het interieur met het aanbrengen van een gang en een traphal in de zuidelijke kamer en het aanbrengen van de glas-in-loodramen. Hierbij worden het bakstenen tympaan van de spitsboogvensters geopend en door glas-in-loodpanelen vervangen.

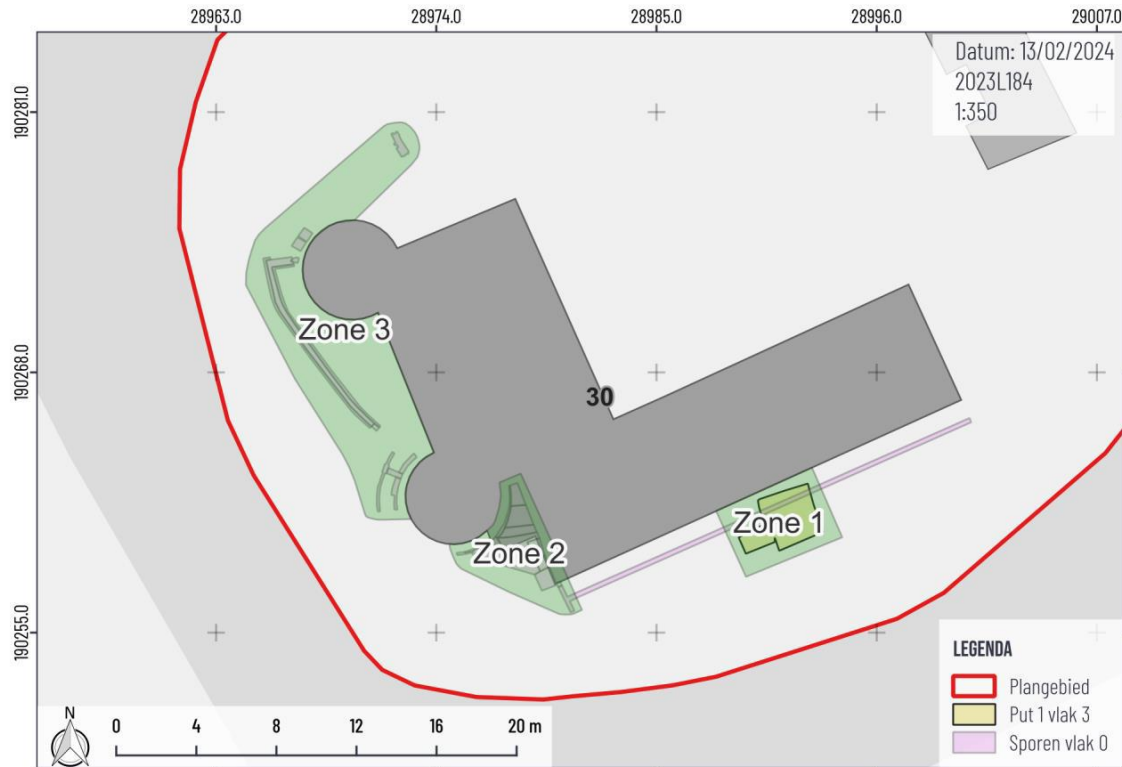
Hij verkoopt het geheel op 18 juli en 1 augustus 1905 aan Julien Onraet, brouwer te Poperinge.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog lag de hoeve op ongeveer 14 km van het front verwijderd. Vanaf mei 1917 werd ten noorden van deze hoeve een afdeling overgebracht van het militaire hospitaal L'Océan in De Panne. Vanaf juni 1917 verbleef Dr. Depage op de hoeve⁶.

⁵ Baron Alfred de Vinck was een telg uit de familie De Vinck. Hij was de oudste van de drie zoons van baron Jules de Vinck (1813-1878) en Louise Huughe de Peutevin (1827-1864). Zijn vader was gedeputeerde van de provincie Antwerpen en schepen van de stad Antwerpen en zijn grootvader Louis de Vinck was gedeputeerde en gouverneur van de provincie Antwerpen.

⁶ De Munck, L. & Vandeweyer, L., 2012, p.56-112.

Het hoofdgebouw onderging belangrijke ingrepen. Op de torens worden waterreservoirs aangebracht voor het waterleidingnet van het hospitaal. Deze worden met baksteen ingekleed. Dit leidde tot hun huidige uitzicht van de torens. De ijzeren leidingen werden in de binnenmuren van de torens ingebracht en liepen vervolgens ondergronds verder tussen twee baksteenmuurtjes.

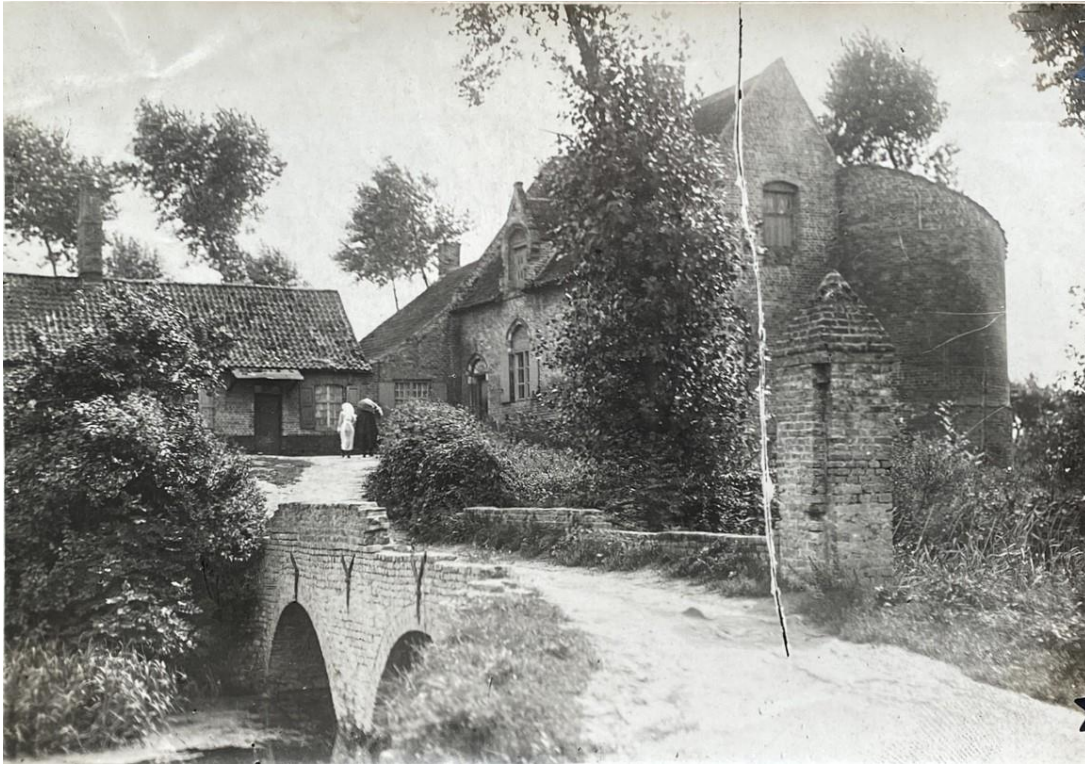

plan van de onderzochte zones met de localisatie van de opgraving. Ten westen van het hoofdgebouw de sporen van de waterleidingen. (Gils & De Decker, 2024, p.10).

Er worden nog enkele verbouwingen uitgevoerd.

Zo wordt in de wand van de zuidelijke toren een schoorsteenpijp ingebracht, die blijkbaar verbinding gaf zowel met de onderste torenkamer als naar de buitenruimte onder dezelfde toren.

Ook maakt de halve verdieping, uitgerust met rondboogventers, plaats voor twee dakvensters. De binnencirculatie wordt verbeterd door de aanbouw van een doorgang van de 18de eeuwse vleugel naar de zuidelijke toren.

De hoeve de Toreellen in de zomer van 1917⁷. De torens zijn nog afgeschuind. Van de hekpijlers van de brug over de eerste walgracht is enkel het rechtse exemplaar bewaard (Veurne, Archief, Aanwinstendossier, 474).

De hoeve, gezien vanuit het NO, 1917 (najaar?). Het water van de walgracht staat bijzonder hoog (Veurne, Archief, Aanwinstendossier, 474).

⁷ Ook afgebeeld in *De Launoy J.*, 2000.

De hoeve, gezien vanuit het NO, 1918. De torens zijn terug gedeeltelijk opgetrokken (Veurne, Archief, Aanwinstendossier, 474).

Zicht op het neerhof vanop het opperhof, 1917-18. (Veurne, Archief, Aanwinstendossier, 474). Op de achtergrond de tenten van het veldhospitaal.

Emile Vandervelde, dokter Depage en Georges Didier In de deuropening van de hoeve, 1917.

Emile Vandervelde was vanaf augustus 1917 minister van de militaire en burgerlijke intendantie.

Georges Didier was secretaris-generaal van het Belgische Rode Kruis (uit: E.Depage, 1956, p.242) .

De hoevegebouwen van de Toreellen gezien vanuit het NO (foto KIK, B059892) vermoedelijk genomen op 28 februari 1944).

De hoevegebouwen van de Torreelen gezien vanuit het ZW, vermoedelijk genomen op 28 februari 1944 (foto KIK, B054971 en 72).

Op 28 juni 1919 verkoopt Julien Onraet de hoeve aan het Rode Kruis België⁸. Het geheel besloeg toen 32 ha 60 a en 20 ca. De beslissing voor de aankoop was voorbereid bij het KB van 22 mei 1918.

Het hospitaal sluit op 13 oktober 1919. De volgende zes maanden werd het ter beschikking gesteld van het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn.

De gebouwen gezien vanuit het NW; toestand ca.1975 (fototheek Onroerend Erfgoed).

Het Rode Kruis verkopen de hoeve op hun beurt op 10 augustus 1922 aan Louis Houtsaegher-Ollevier⁹. Het totale oppervlak beslaat nu nog maar 24 ha 9 a en 88 ca. De gebruiker is Gaston Roelens.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog neemt het Duitse leger bezit van de hoeve. Er wordt een zendmast opgetrokken.

Omstreeks 1960 recupereerde de toenmalige eigenaar Georges Houtsaegher (1907-1991) de oude schouw van de noordelijke kamer. Ze werd in zijn woning Veurnestraat 201 in De Panne heropgebouwd.

Het boerenhuis van de hoeve en de omwalling werd bij MB van 1 september 1987 beschermd als monument. Het areaal binnen de uiterste walgracht als dorps- en stadsgezicht.

2.2. De bedrijfsgrootte en de toegangswegen

Volgens P. Heinderyckx bedroeg het foncier (of de gronden van de door de heer zelf uitgebate gedeelte) niet minder dan 48,5 ha. De terrier van 1592 laat toe deze gronden precies te lokaliseren. De verdere gegevens tonen een geleidelijke inkrimping van dit geheel,

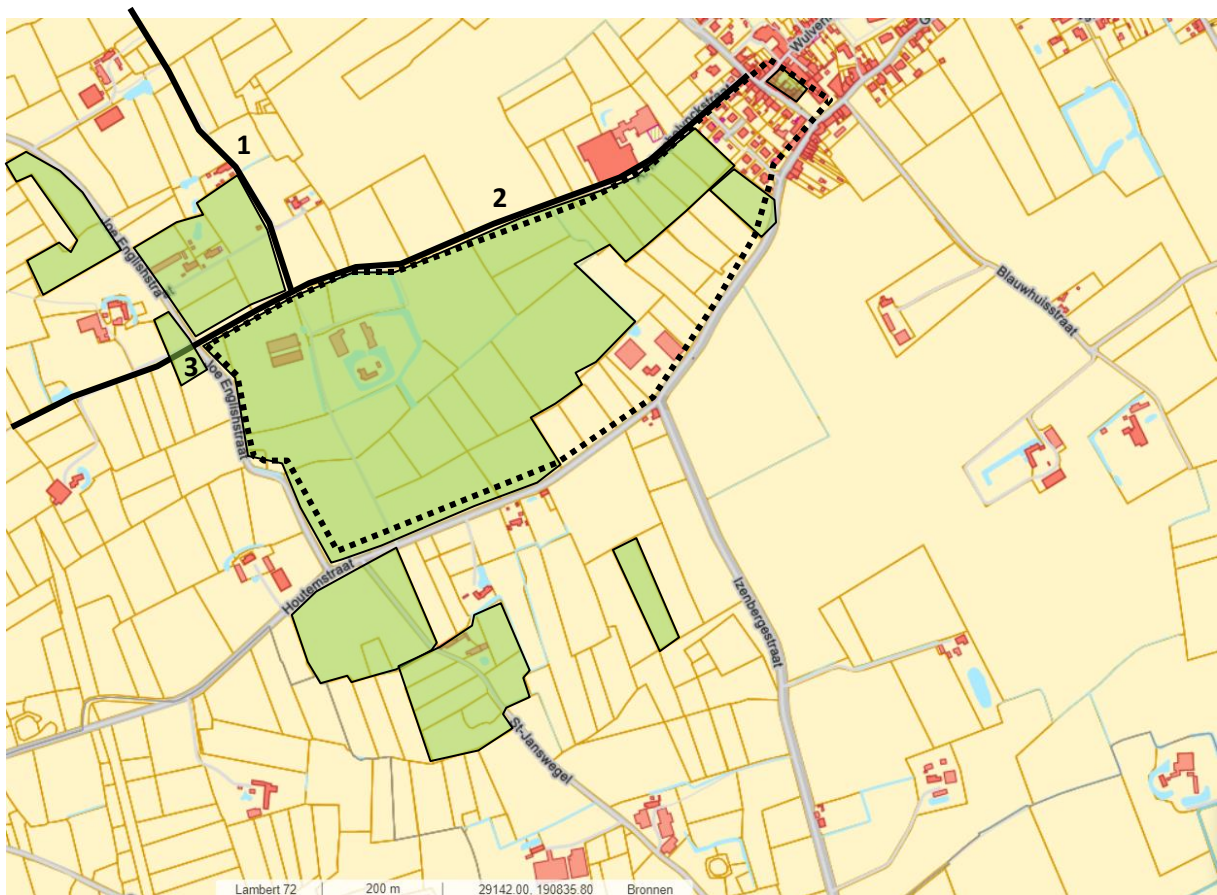
⁸ Studie notaris Van Cayzeele Elie-Frederic

⁹ Studie notaris de Grave Emiel.

vermoedelijk gebeurde dit na de Franse Revolutie. In 1919 bedraagt het oppervlak nog 32 ha 60 a en 20 ca. In 1922 is dit verder gereduceerd tot 5 a en 88 ca.

Wat we zien is een kerndomein dat gesitueerd was tussen de huidige Houtemstraat, de oude Toreellestraat – de huidige Mergelyncckstraat -, de Heydenstraat – de huidige Joe Englishstraat – en zelf in de dorpskern van Wulveringem oost van de Kwadestraat¹⁰.

Deze gronden zijn gelegen op de vruchtbare en gemakkelijk te bewerken lemige zandgronden, lichte zandleemgronden tot zandleemgronden¹¹ - en behoren tot de oudste in cultuur gebrachte gronden.

Reconstructie van het grondbezit en de toegangswegen, midden 16de eeuw.

1. De Paardenweg richting het gehucht Zwaantje. 2. De Toreeleweg. 3. Het Galghestick.

De stippellijn geeft een voorstel voor het basisfancier weer.

¹⁰ West-houck

16. West daer aen besijden straete, d'erve onder 't huijs van Joannes Wulf, deel van 't volgende Cheynslant van de torreelen 5r

(Joannes Wulf, pachter Laurens Beraet)

17. West en zuid daeraen, mitsgaeders bewesten 't lant van Jacobus Anseel en 't hovenierhof van d'heer Millenert een parthie Cheijnslant voortijds deel van d'hofstede de toorreelen in Vinchem, commende van noorden op de plaetse straete ende van westen aen de quadestraete mitsgaeders van zijden den boomgaerd van d'heer Millenert, waer diversche huijsen op staen groot boven de vijf roeden hier vooren noch=251 r danof compteerende aen Joannes Wulf ter zijdzijde begrepen d'erve onder den kamer van sijn voorseijde huijs d'helft in ...125 1/2 r (ca 2000 m)

(Pieter Cauwet)

¹¹ Bodemkaart Veurne 50E: Pcm Scm Lcp en Ldp-gronden.

Al deze elementen wijzen in de richting van een oude (kern)uitbating, die gerust tot de Vroege Middeleeuwen kan teruggaan. De andere gronden liggen verspreid en worden na de Franse Revolutie het eerst afgestoten.

2.3. Onderzoek gerecupereerde architectuurfragmenten

De schouw van de noordelijke kamer

De schouw – of beter gezegd de schouwvanden - uit de zuidelijke leefkamer werden omstreeks 1960 door de toenmalige eigenaar gerecupereerd en in zijn villa in Veurnestraat 201 in De Panne terug opgebouwd.

De Panne, Veurnestraat 201, sierschouw opgebouwd uit elementen van de schouw van de noordelijke kamer van de hoeve de Toreellen.

Versieringen van de schouwvanden: een cerubijn op de console en de basis en een leeuw op de basisvoet.

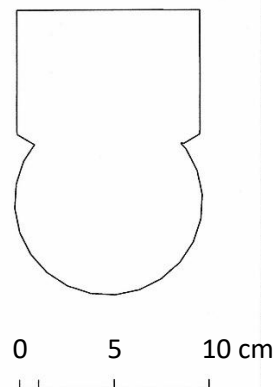
De schouwvallen zijn vervaardigd uit Atrechtse zandsteen en tonen een gecanneleerde Ionische halfzuil; de versiering bestaat uit cherubijnen en leeuwenkoppen, die qua stijl eerder naar de vroegrenaissance wijst. Deze uitwerking klopt niet echt met de datering van 1640. Het materiaalgebruik – Atrechtse zandsteen – wijst op een Noord-Franse productie, waar de renaissance iets later doorbrak. Zeker in het geheel van de bewaarde 17de eeuwse schouwen in de regio van de Westhoek, die doorgaans uit arduin zijn vervaardigd, oogt deze schouw wel retardair.

Losse elementen

In de walgracht werden bij het kuisen van de walgracht ook natuursteenelementen aangetroffen. Één ervan is een geprofileerde lijst bestaande uit een rolstaaf, die qua diameter aansluit bij de rolstaafbakstenen.

Dit element is vervaardigd uit een oölitishe kalksteen, een steen die in steenmassief van de Boulonnais ontgonnen werd en vanaf het midden van de 13de eeuw regelmatig is aangewend in de regio.

Deze lijst toont op de zijkant een steenhouderswerk in de vorm van een kruis.

De geprofileerde lijst; steenhoudersmerk (links) en doorsnede (rechts).

Dit alles pleit ervoor om het materiaal gevonden bij het kuisen van de grachten zorgvuldig te onderzoeken.

De klok

De kasteelhoeve was uitgerust met een klok voor de communicatie. Deze was geplaatst in het midden van de nok boven de zuidelijke kamer en stak onder een tentdakje. Te oordelen naar het fotomateriaal werd de klok pas na WOII afgenomen.

Op de bronzen klok is in hoogrelief het volgende opschrift aangebracht: IK BEN GEGOTEN VAN JB HALLOO/ WOONENDE TOT REXPOEDE ANNO DOMINI 1804.

Jacques Cornil Bonaventure Halloo (1758-1835) was getrouwd met Anne-Marie Walrave. Hij was klokkengieter en wagenmaker te Rexpoede.

De gerecupereerde klok

3. Beschrijving van de huidige structuur

De hoeve De Toreellen blijkt één van de oudst bewaarde kasteelhoeven. De kern werd gebouwd eind 13de-begin 14de eeuw opgetrokken. Na een brand in 1640 werd het kasteel omgebouwd tot een hoeve met behoud van de twee verlaagde torens. Ten zuiden is in de tweede helft van de 18de eeuw een aanbouwsel gerealiseerd, waartegen in het verlengde een oostvleugel uit het 4de kwart van de 19de eeuw – 1ste kwart van de 20ste eeuw is aangebouwd.

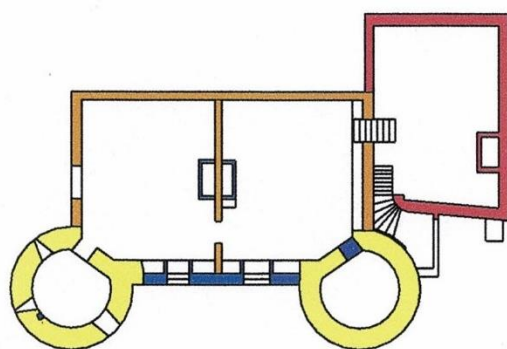
De situs toont een opperhof-neerhofstructuur. Het boerenhuis is ingeplant op een omwalde en begraasde motte van ca. 3m hoogte.

De tweede omwalling is aangebracht rondom het neerhof ten noorden van het opperhof. Het bestaat uit een onverhard erf met stal, loods en mestvaalt ten noorden van het boerenhuis.

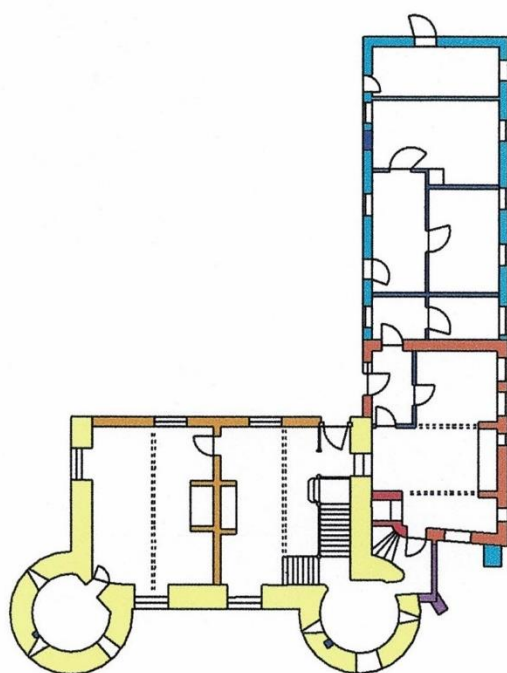
Een derde omwalling omsluit dit geheel met inbegrip van boomgaard ten westen.

Over de eerste omwalling is een bakstenen brug op twee bogen aangebracht. Deze is zijde neerhof geflankeerd door bakstenen hekpijlers met een piramidaal topstuk. Het linkse exemplaar is recent terug opgetrokken.

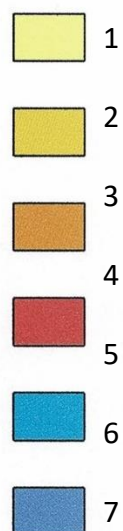
De neerhofgracht toonde een poort bestaande uit een doorgang voor de wagens en een doorgang voor de individuen. Deze is nog te zien op het primitieve kadaster maar is vermoedelijk reeds voor 1914 afgebroken.

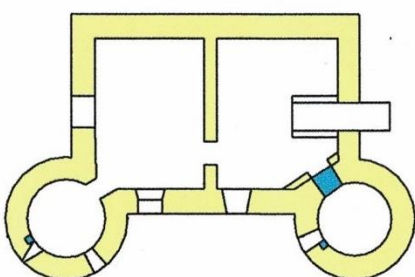
3

2

0 5 m

1

Vinkem, de kasteelhoeve de Toreellen. Bouwfasen

1. 2de helft 13de eeuw; 2. 2de helft 13de eeuw, maar herwerkt. 3. 1640. 4. 18de eeuw. 5. 2de helft 19de eeuw. 6. 1918 of kort erna.

1. Kelder. 2. Gelijkvloerse verdieping. 3. Verdieping.

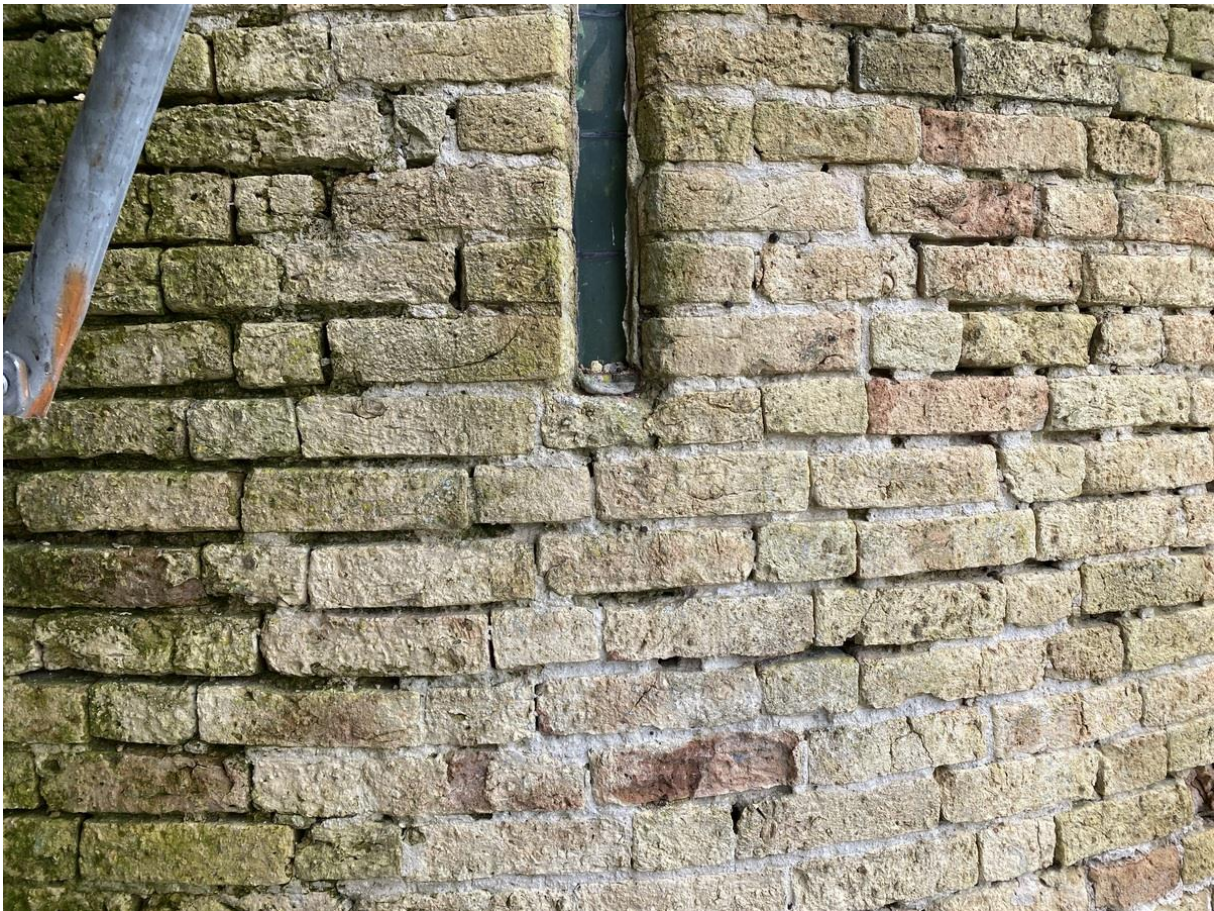
3.1. Inleiding

Methodologie

De muurarcheologie werd bemoeilijkt door het talrijke herbruikmateriaal aangewend bij de heropbouw in 1640 en bij de bouw van de 18de eeuwse vleugel.

Dit maakt een chronologisch opdeling op basis van baksteenformaten moeilijk. Er diende dus gewerkt in combinatie met andere parameters zoals metselverbanden, muurdiktes, baksteenkleur en mortelspecies...

Gezien de stand van de consolidatiewerken werd voorlopig geen destructief onderzoek uitgevoerd (verwijderen afdekkingslagen...). Dit kan zeker bijkomende gegevens opleveren.

Goed bewaard parement ter hoogte van de gelijkvloers van het noordelijke gedeelte van de zuidelijke toren; het metselwerk toont hier een Vlaams verband (per laag afwisselend strek en kop) met de typische kenmerken van de dikke lintvoeg en een nagenoeg niet opgevulde stootvoeg, waarbij de stenen koud tegen elkaar worden geplaatst. Iets hoger in de toren werd voor het parement soms een langverband toegepast.

Materialen

Het basismateriaal is een gele tot roze baksteen met afmetingen van 26/27 x 13 x 7 cm (10 lagen = 85 cm). De torenparementen werd bekleed met licht gebogen 'strekbakstenen'. De originele delen zijn gemetseld met een witte kalkmortel. De nog goed bewaarde parementen tonen een mengeling van Vlaams verband en staandverband al dan niet naast en door elkaar gebruikt.

De 18de eeuwse aanbouw toont een kleine gele handgevormde baksteen.

De oostelijke vleugel uit de 2de helft van de 19de eeuw is opgetrokken in een zogenaamde 'boerenbrikke', een gele baksteen van 22 x 10,5 x 6,5 cm (10 lagen = 76 cm) oorspronkelijk gemetseld met een witte kalkmortel. De muren werden later plaatselijk met cement hervoegd.

3.2. Het hoofdgebouw

Het hoofdgebouw telt twee bouwlagen (kelder inclus) en drie traveeën onder een zadeldak van Vlaamse pannen. Het kelderniveau ligt vrij aan de achterzijde. Tegen de achtergevel zijn twee hoektorens aangebouwd.

De erfgevel

De *erfgevel* is 1640 gedateerd door middel van een gevelsteen in de oostgevel en door ingebrachte cijfers in de top van de noordelijke gevel.

De erfgevel van de hoofdvleugel (toestand juli 2024). De ramen zijn mooi symmetrisch in de gevel geplaatst.

We zien van links naar rechts een deur en vervolgens twee vensters, alle drie gevat in Tudorboognissen met een rolstaaf als rand en afgedekt met een druiplijst.

Gedeelten hiervan zijn uitgewerkt in een zachte Artesische kalksteen. Deze steen is aangewend voor de vensterkop, voor de geprofileerde aanzetstenen en centrale gestileerde bloem en de aanzetten van de druiplijst. Deze steen is nu wit gekaleid.

De tudorboogdeur is uitgerust met een natuurstenen bordes. De basis is een nog origineel 17de eeuws kozijn met ojiefprofilering.

Detail van de bekroning van de deur- en vensteropeningen van de erfgevel. Rechts onder: de datumsteen in de erfgevel.

De deur is een 19de eeuwse paneeldeur met een neogotische afwerking. De afdekkende houten tussendorpel is voorzien van een tandlijst en een bovenlicht met een glas in loodvulling.

De dakkapel

De dakkapel

Het dakvenster is aangebracht boven het linkse venster. Het nog originele houten kruiskozijn is verdiept aangebracht in tudorboogomlijsting met rolstaaf op nu sterk aangetaste witstenen imposten en afzaat. De omlijsting is afgedekt met een druiplijst. De omlijsting is verlevendigd met geprofileerde bakstenen. De bekroning steunt op consoles met inzwenkende belijning. Er zijn twee haakse vleugelstukken aangebracht.

De hoek tussen het hoofdgebouw en de 18de eeuwse vleugel (juli 2024)

De westgevel

De monumentale westelijke gevel toont een lijstgevel van twee bouwlagen gevat tussen twee ronde torens. Het parement van deze muur is plaatselijk sterk verbouwd.

De originele opstand vertrok vanop een plint, waarvan in de linkerhoek nog een fragment bewaard bleef; deze uitsprong valt bovendien samen met de licht uitspringende plint in de binnenkant van de keldermuur.

De gelijkvloerse verdieping toont links een getoogde kelderdeur en rechts een rechthoekig keldervenster.

De streklaag van de linkse kelderopening is met een recentere kleinere baksteen afgedekt. De opening is nu uitgerust met een houten kozijn met hierin een tweeledige deur, iets dieper in de gevel geplaatst. Ze is nu als toegangsdeur uitgewerkt.

De rechtse opening is afgedekt met een rechte streklaag. Het kozijn is voorzien van vierzijdige houten staven en nagenoeg in het vlak van de gevel aangebracht.

De westelijke gevel van het woonhuis

Vinkem, de kasteelhoeve de Toreellen. Bouwfasen noordelijke en westelijke gevels.
 1. 2de helft 13de eeuw; 2. 2de helft 13de eeuw, maar herwerkt. 3. 1640. 4. 18de eeuw. 5. 2de helft 19de eeuw. 6. 1918 of kort erna.
 De rasters tonen de plaats aan van de waterreservoirs.

In de achterliggende kelder is de originele opbouw van de nissen nog bewaard. De openingen steken in een steekboognis met licht vernauwende wanden. De treden onderaan zijn later aangebracht.

De keldervensters in de westelijke gevel.

De *verdieping* toont twee spitsboogvensters, evenals de keldervenster asymmetrisch in de gevel geplaatst. De vensters steken onder een rol- en een platte baksteenlaag. Deze laatste

is vermoedelijk een afgekapte druiplijst. De dagkanten sluiten niet aan op de dagkanten van de huidige vensters. Dit wijst terug op een herwerken van het parement van de gevel. Het schrijnwerk steunt op een afzaat van twee bakstenen. Het linkse venster bewaart nog de originele 17de eeuwse vensterkozijn, die echter in slechte staat verkeert. Het rechtse schrijnwerk lijkt 19de eeuw. Het oude fotomateriaal van ca.1900 laat zien dat de tympanen van de vensters met baksteen waren opgevuld.

Het noordelijke venster: kozijnconstructie met grote roedeverdeling; glas in lood links; gedichte vensterkop rechts.

Details van de begin 20ste eeuwse dakkapellen van de westgevel

De halve verdieping, hier in de 19de eeuw aangebracht, werd na WOI vervangen door dakvensters met een tuitgeveltje onder een zadeldakje van Vlaamse pannen. Ze zijn nu uitgerust met pvc-klapramen.

De ronde bakstenen hoektorens zijn achteraan iets afgeplat. Hun diameter aan de basis meet 5,04 m. Een eenvoudige verspringing is bewaard op de noordelijke toren op 3,4 m hoog. Deze is niet meer te zien op de zuidelijke toren, waarvan het parement van de onderste geleiding sterk herwerkt is.

In de torens zijn de torenkamers respectievelijk toegankelijk via de kelder en de kamers. De noordelijke en de zuidelijke toren tellen er elk drie.

Deze kamers zijn overdekt met bakstenen koepelgewelven met een doorsnede van een korfboog. De gewelven zijn een baksteen dik (27-28 cm). De ruimten in de basis van de torens zijn toegankelijk via de kelder. De toegang onder de zuidelijke toren is gedicht en toegankelijk via een later aangebracht door een opening in de buitenzijde, hier aangebracht in 1917-18. De bovenliggende kamers – of de kamers van de tweede bouwlaag – zijn het best bewaard.

De derde kamer van de noordelijke toren is grotendeels gereconstrueerd. Dit gedeelte was immers in de loop van de 19de eeuw afgelaagd en werd pas na 1917 terug opgetrokken. Hetzelfde geldt voor de zuidelijke toren, maar hier is het waterreservoir om nog niet achterhaalde reden, lager ingeplant.

De torens waren voorzien van lichtspelen met een opening van ca.10 cm breed. Ze zijn eerder willekeurig aangebracht. Enkele ervan zijn - in 1640 (?) - tot getoogde vensteropeningen omgewerkt.

Links: het venster van de torenkamer van de tweede bouwlaag (gelijkvloerse verdieping) van de noordelijke toren. Het gerecupereerde kozijn toont sporen van een traliebescherming en is nu nog voorzien van een kleine roedenverdeling.

Rechts: de nis in dezelfde kamer. De functie is nog onduidelijk.

De torens zijn voorzien van eenvoudige spuwers. Ze zetten aan ter hoogte van de vloeren van de torenkamers. Hierlangs kon het overvloedige kuiswater afgevoerd

Op de noordelijke toren is in het heropgebouwde deel een neogotische spuer in de vorm van een draak aangebracht.

De hoektorens tegenaan de achtergevel. Boven de noordelijke toren, onder de zuidelijke toren.

*De torenkamer van de zuidelijke toren.
Het koepelgewelf is beschilderd met een
sterrenhemel en een maansikkel.*

De torenkamer van de tweede bouwlaag (gelijkvloerse verdieping) van de noordelijke toren.

Het herbouwde bovendeel van de noordelijke toren. In de achterzijde is een rondboogopening aangebracht. Onder: de rondboogopening met in de doorkijk de onderbouw van de citerne

De resten van de bekisting van de waterleiding aangelegd eind 1917- begin 1918 (uit Gils & De Decker, 2024, p.12).

De *noordelijke zijpuntgevel* is afgedekt met een aandaak op schouderstukken en afgewerkt met ruime muurvlechtingen.

De noordelijke korte gevel.

Het parement is vernieuwd met grote baksteen in een staandverband. De geveldriehoek bevat opvallend veel donkerrode (m.a.w. licht onderbakken) baksteen.

Rechts onderaan steekt een rechthoekige kelderopening, verdiept aangebracht onder een klimmende steekboog. Het keldervenster is een houten bolkozijn met houten spijlen aan de buitenzijde en twee binnenluiken. Dit venster behoort niet tot de originele kelderconstructie en werd vermoedelijk pas in 1640 samen met het keermuurtje aangebracht.

Het keldervenster in de noordgevel.

Links: buitenzicht

Rechts: binnenzicht

De afwerking van de bekroning van de erfgevel. Bovenaan is nog het restant te zien van een schuine tandlijst, wat erop wijst dat de dakrand iets hoger aanzette. Rechts het schouderstuk van de puntgevelaanzet. Deze toont een profilering op basis van vormstenen met van onder naar boven een bollijst, een ojief, een bollijst (twee bakstenen) en een hollijst.

Deze keermuur vormt een kwartcirkelvormige en licht aflopend muurtje¹²

In de gelijkvloerse verdieping steekt een gedrukt spitsboogvenster met rechte dagkanten. Het is asymmetrisch in de gevel geplaatst.

Het rechthoekig zoldervenster steekt verdiept in een getoogde omlijsting en is uitgerust met een afzaat met lekdrempel. Het kruiskozijn is door een pvc-exemplaar met klapramen vervangen.

Het deels ingebouwde oostelijke gedeelte van de noordelijke zijpuntgevel toont een aandak op basis van grote muurvlechtingen. Het westelijke deel van de puntgevellijn bezit daarentegen geen aandak en geen muurvlechtingen. Een verklaring ligt niet voor de hand maar heeft vermoedelijk te maken met de windspeling op het westelijke dakvlak bij de ZW-winden.

In de gevelpunt is met vier kleine cijfersteentjes van krijtsteen de datum 1640 aangebracht. Tegen een buitenmuur hingen tot voor kort de restanten van een houten kruis. Wanneer dit kruis ooit is aangebracht, is niet duidelijk.

De *zuidelijke puntgevel* toont een andere afwerking. Deze gevel vertoont een aandak maar toont geen afwerking noch met schichten, noch met trappen. Vermoedelijk was het een trapgevel, waarvan de trappen na verloop van tijd verwijderd werden. Er zijn geen sporen van een zoldervenster aangetroffen.

¹² Opgetrokken in een gele baksteen van 20,5 x 9,5 x 6,5/7 cm (10 lagen = 81 cm) in een staand verband.

De kelder

De kelder bestaat uit twee kelders met een spitsbooggewelf met kruinlijn haaks op de erfgevel met licht verschillende breedte van het grondplan (4,6 tegen 5 m breedte).

De wanden zijn gekaleid, waardoor het metselverband moeilijk kon gecontroleerd.

35

De zuidelijke kelder. In de oostelijke muur steken 2 keperboognissen en een verluchtingsopening, die echter niet meer met verbonden is. Deze kwam vermoedelijk op de plaats van een derde keperboognis.

Links: de zuidelijke kelder; de gedichte doorgang naar de zuidelijke toren; rechts: de doorgang tussen de kelders.

De noordelijke kelder. De vloer en de plint zijn belegd met kleine roodgebakken tegels, geschrinkt gelegd.

Links: de torenkelder van de noordelijke toren met de gedichte lichtspleet (1) en de gleuf van de (verwijderde) waterleiding (2) van het waterreservoir. Rechts: de doorgang naar de noordelijke toren vanuit de kelder.

De torenkelder van de zuidelijke toren met de gedichte doorgang naar zuidelijke kelder (1) en de opening naar de schoorsteen in 1917-1918 ingebracht in de wand van de toren (2).

Onder:

Het koepelgewelf van dezelfde torenkamer. De bakstenen zijn in concentrische ringen aangebracht in kopverband

De kelders zijn onderling verbonden via een rondboogdoorgang aangebracht in het westen. Deze is nu van een deurkozijn met een opgeklampte deur uitgerust.

De kelder is toegankelijk via een stenen steektrap in de zuidelijke gevel, die nu uitsteekt in de 18de eeuwse aanbouw.

Hoe het geheel oorspronkelijk toegankelijk was niet duidelijk. De huidige toegangstrap lijkt niet origineel.

De gelijkvloerse verdieping

In de twee kamers zijn de zolderingen afgedekt met een balklaag opgebouwd uit een moerbalk, twee strijk balken en kinderbalken. De moer- en strijk balken tonen een olijfprofilering. In de noordelijke kamer is de moerbalk versierd met een tandlijst, vervaardigd door dezelfde ofielijst op regelmatige afstanden uit te kappen.

Boven de openhaarden zijn ravelingen ingebracht. In de noordelijke kamer is de raveling met iets dikkere balken uitgevoerd. Ze randen zijn bovendien geprofileerd. Dit is niet het geval voor de zuidelijke kamer.

De balksloffen zijn verlevendigd met een sterk gestileerde voluut aangevuld met driehoekjes.

De kamers zijn verlicht door een venster in elk van de langmuren. De noordelijke kamer toont een derde venster asymmetrisch in de gevel aangebracht. De originele vensters tonen een rolstaafprofilering aan de binnenrand. Het venster van de zuidelijke kamer is een spitsboogvenster, dat in de noordelijke kamer is met een korfboog afgedekt, maar dit kan een verbouwing zijn aangebracht bij de verbouwing van 1640. Het venster in de noordmuur is terug een (gedrukte) spitboogvenster.

Bij de vensters in de erfgevel zien we een omgekeerd beeld. Hier zijn de dagkanten recht afgewerkt aan de binnenzijde en voorzien van een rolstaaf aan de buitenzijde.

De zuidelijke kamer toont tegenaan de zuidzijde een neogotische constructie bestaande uit een afscheidingswand, waarin de inkomhal, de trap naar de verdieping en een doorgang naar de zuidelijke traptoren in verwerkt zit.

Deze constructie vervangt de oudere trap waarvan nog een uitsnijding van de balkboom in de strijk balk nog zichtbaar is. Deze trap was een steektrap met een helling van 45°, die eindigde op een bordes.

De nieuwe eikenhouten trapconstructie is een bordestrap in drie elementen.

De tegelvloer in de zuidelijke opkamer behoort eveneens tot deze nieuwe aankleding. Het is een vloer van keramische tegels met een diagonaal patroon van bruine tegels omheen witte vierkanten van 3 x 3 witte tegels.

De openhaard in de kamer lijkt een constructie uit 1640. De schouwvallen zijn met rolstaafbakstenen opgetrokken. Ook deze schouw is vermoedelijk bij de aankledingsfase van ca.1900 in een opgeschilderde marmerimitatie gestoken.

De noordelijke kamers bezit nog de originele tegelvloer van roodgebakken ongeglazuurde tegels, geschrinkt gelegd.

De schouw is een nieuwbouw uit ca.1960. De originele schouw werd gerecupereerd en is nu opgesteld in het pand Veurnestraat 201 in De Panne.

De kamer zuid. Zicht vanuit het NO (boven) en vanuit het ZW (rechts).

De balkconsoles van de centrale moerbalk van de zuidelijke kamer.

De westelijke balkconsole van de noordelijke kamer. Deze toont als enige een versiering met een drielob.

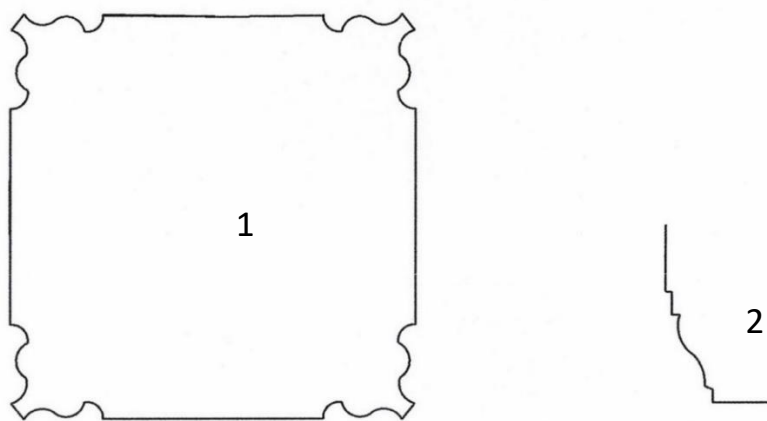

De oostelijke balkconsole van de noordelijke kamer. De nagelgaten rechts tonen de plaats van de verdwenen sierspijkers.

41

De neogotische afsluiting met links de inkomhal (1), de bordestrap naar de verdieping (2) en de doorgang naar de traptoren (3). De gele lijn heeft de helling aan van de originele trap.

0 5 10 cm

Profielen van de stijlen van de neogotische afsluiting (1) en van het 17de eeuwse balkschrijnwerk (2).

De noordelijke kamer. Zicht vanuit het NO.

De noordelijke kamer. Zicht vanuit het NW.

De ravelingconstructie van de haard in de noordelijke kamer

De zolder en de bekapping

De zolder is opgedeeld in twee kamers, gescheiden door de muur met het schoorsteenblok. Deze tussenmuur, die onder het dakvlak blijft, is afgewerkt met schichten.

De doorgang tussen de beide kamers is gesitueerd ten westen van het schoorsteenblok, dat in de 19de eeuw zelf vernauwd werd.

Tot voor kort was in het zuidelijk gedeelte een kamer ingebracht; deze was bij de start van het onderzoek reeds volledig ontmanteld.

De *zuidelijke kamer* is toegankelijk via de steektrap vanuit de z kamer en via een doorgang naar de zolder vanuit de 18de eeuwse zuidelijke aanbouw.

De kamer is verlicht door de dakkapel. Het kruiskozijn, die hierin steekt, is nog origineel 17de eeuws (weliswaar verschoeid). De glas-in-lood is eind 19de – begin 20ste eeuw ingebracht.

De *noordelijke kamer* toont eveneens sporen van ingebrachte kamers en een doorgang naar de torenkamer. Deze kamer is verlicht via het raam in de puntgevel. Opmerkelijk: op de binnenzijde van de puntgevel zijn geen schichten te zien.

Op de grondplaat zijn geen sporen te zien van een eventuele weggebroken dakkapel. Deze grondplaat lijkt evenwel vernieuwd.

De plankenvloeren zijn 19de eeuws en belegd met dennenhouten planken (21/22 cm breed) met tand en groef in elkaar gewerkt.

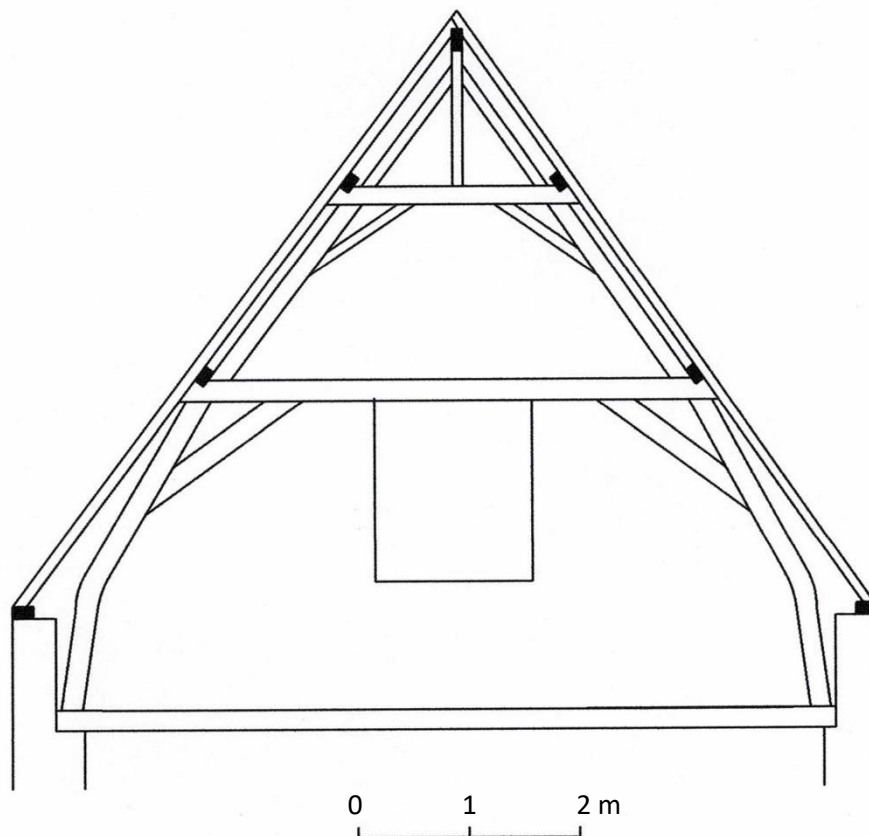
De eindgevels dateren beide uit de bouwphase 1640. Ze zijn slechts 1 ½ baksteen dik en rusten op de oude muren.

De eindgevels gezien vanop de zolder. Links: de zuidelijke eindgevel met de doorgang naar de zolder van de 18de eeuwse aanbouw. Rechts: de puntgevel van de noordelijke eindgevel.

De zuidwesthoek van de zolder met de muur van de toren (1) en de 17de eeuwse eindgevel (2). In de aanzet van de bouwnaad steekt iets hoger op een effen parement, dat deel uitmaakt van het reconstructiemetselwerk van de toren in 1917/18 (3). De doorgang naar de toren is nu gedicht. Hierachter steekt de in 1918 aangebrachte waterreservoir.

De bekapping boven het hoofdgebouw toont een stapelgebint.

De bekapping is opgebouwd uit twee spanten telkens opgebouwd uit twee gestapelde schaargebinten en een nokspant.

Of de zolder met flierinzolders waren uitgerust is niet duidelijk. De uitsparingen in de schaargebinten lijken te dun aangebracht en lijken eerder i.f.v. de plafonds van de zolderkamers aangebracht.

De spanten zijn met pengat-verbindingen verbonden. De schoren zijn onderaan opgenageld.

De spanten zijn getelmerkt met ingekapte telmerken. Het onderschedingsteken bestaat uit een uitgekapte driehoek.

De zuidelijke spant, en meer bepaald de schaarbalk van de flieringspant, toont plaatselijk een sterke aantasting en is om die reden met opgeslagen planken versterkt. Dit is het gevolg van waterinsijpeling via de nu verdwenen klokconstructie, die op dit spant rustte.

De langverbindingen bestaan uit twee gordingen gelegd op de uiteinden van de schaarbalken. De gordingen worden ondersteund door gebogen schoren. Onderaan zijn de schoren verwijderd.

De bekapping boven de noordelijke en de zuidelijke kamer (rechts).

De bekapping.

Links: telmerken op de schoor en het spantbeen. Het onderschidingsteken bestaat uit een uitgekapt driehoek.

Rechts: de verbinding tussen de gordingen. Deze bestaan uit eengenagelde liplas; hier zijn stelmerken aangebracht.

In de noordwesthoek steekt de doorgang naar de torenkamer; het vloerniveau is nog origineel en biedt een aanwijzing voor het oorspronkelijke vloerniveau van de verdieping. De kamer is toegankelijk via een bordestrap met steektrappen van 4 en 3 treden. Deze kamer is in 1918 herbouwd. Boven de kamer is één van de citernes aangebracht. De openingen bezijden de deur zijn gedeeltelijk gereconstrueerd op basis van de bewaarde retsen; de lichtspleet is aangebracht naar analogie. De torenkamer is belegd met rechthoekige keramische tegels in een dambordpatroon. De geuf aangebracht voor de waterleiding is dichtgemetseld.

Links: de trap naar de noordwestelijke torenkamer. Rechts: de doorgang gezien vanuit de torenkamer.

De kamer van de noordelijke toren op het zolderniveau met de lichtspleet (1) en de gedichte gleuf van de waterleiding (2).

3.3. De zuidelijke vleugel

In de loop van de 18de eeuw werd ten zuiden van het hoofdgebouw een eenlaagsvleugel aangebouwd onder een mank zadeldak met de nok parallel aan dit van het hoofdgebouw.

De zuidgevel steunt op een keermuur van 13de eeuw herbruikbaksteen aangebracht in een onregelmatig verband. De openingen tonen een kloosterkozijn ten westen, een klein steekboogvenster dat in de haardwand stak en twee vensters ten oosten. Het schrijnwerk is vernieuwd met een pvc-kopie en gebruikte afzeliaramen, allen voorzien van isolerende beglazing.

De geveltop toont een homogene kleine baksteen in een verzorgd staandverband. In dit deel van de gevel is steken twee kleine steekboogvensters. Ook deze ramen tonen vernieuwd schrijnwerk. De gevel is niet uitgerust met een aandak. In de gevel steken muurankers, die de moerbalken van de balklaag en de gordingen en de verbindingbalk verzegelen.

De schoorsteenbekroning is grotendeels verdwenen.

Het dak is bedekt met Vlaamse pannen. In de 19de eeuw was dit nog een rieten dak (zie foto ca.1900). Het westelijke dakvlak toont een ozendrop.

Zijde erf steekt een deur naar het erf. Links van het deurkozijn sluit een klein rechthoekig kozijnvenster aan met roedenverdeling. In deze gevel steekt ook een klein zolderraam.

De vleugel toonde in het verleden stabiliteitsproblemen; tegen de ZW-hoek is dan ook een schuin oplopende steunbeer geplaatst.

Het interieur wordt gedomineerd door een brede openhaard (266 cm tussen de haardwangen); het betreft een keukenhaard. De haardwand is met lichtblauwe (20ste eeuwse?) keramische tegels bekleed.

De keukenvleugel verbond zowat alles met elkaar. Vanuit de keuken kon de kelder, de hoofdvleugel en de torenkamer bereikt. Het vloerniveau ligt een 40 cm lager dan deze van de hoofdvleugel; de drietredentrap bestaat uit natuurstenen treden.

Het plafond bestaat uit twee noord-zuid-lopende moerbalken waartussen kinderbalken; ze zijn nu in een vals plafond verwerkt, zodat dit onderdeel niet verder kon onderzocht. De oost-west-lopende bovenslagbalk is op de moerbalken gelegd en draagt het spant van het dak.

De zolder boven deze vleugel is bereikbaar via een houten steektrap met kwartdraai, aangebouwd tegen de zuidelijke toren. De kamer was ooit gedeeltelijk ingericht als kamer. Deze constructie is weggenomen. De vloer bestaat uit 19de -eeuwse dennenhouten planken, evenwijdig gelegd met de zuidgevel.

De bekapping bestaat uit een spant, opgetrokken vanop de bovenslagbalk, is opgebouwd uit een schaargebint en een nokgebint.

Vanuit de zolder is de zolderruimte van de hoofdvleugel te bereiken. Dit verloopt via een steektrap met 8 treden.

De site gezien vanuit het zuiden met het verbindingsgebouw (1) de 18de eeuwse zuidvleugel (2) en de 19de eeuwse haakse vleugel (3).

De zuidelijke gevel van de 18de eeuwse aanbouw

Het interieur van de zuidvleugel gezien vanuit het ZO (links) en vanuit het ZW (rechts) met de toegang tot de kelder (1), tot de hoofdvleugel (2) en tot de buitendeur (3).

De zolder boven de 18de eeuwse aanbouw.

De scheidingsmuur tussen de beide zolders met de zoldertrap naar de zolder van de hoofdvleugel.

3.4. Het verbindingsgebouw

Tussen de westelijke gevel van de zuidvleugel en de zuidwestelijke hoektoren werd eind WOI een verbindingsgebouw opgetrokken. Hierdoor kon de toren rechtstreeks vanuit de zuidvleugel bereikt, wat voorheen niet het geval was.

Dit gebouw rust op een en een steekbooggewelf van gele mechanische baksteen. Het geheel steekt onder een lessenaarsdak van Vlaamse pannen, die vertrekt tegen zuidelijke zijpuntgevel van hoofdgebouw. De regenwaterafloop verloopt via een osendrop.

Het verbindingsgebouw tussen de toren en de zuidvleugel. Links: algemeen zicht; rechts: de overdekte ruimte.

3.5. De oostvleugel

De haakse oostvleugel hier gebouwd in de 2de helft van de 19de eeuw is een eenlaagsgebouw van vijf traveeën onder een zadeldak van Vlaamse pannen.

De zuidelijke gevel steunt opnieuw op een keermuur van herbruikbaksteen. De opstaande gedeelten zijn opgetrokken met een zgn. 'boerenbrikke' (zie materialen).

De oostelijke gevel toont een dubbeldeur, waarvan één vleugel is versteend.

In de puntgevels steekt een nu gedicht steekboogvenster.

De erf- of noordgevel van de 19de eeuwse aanbouw

De zuidgevel van de 19de eeuwse aanbouw. Het linkervenster komt op de plaats van twee gedichte vensters.

De erfgevel toont getoogde muuropeningen. Van links naar rechts zijn dit de deur naar het toilet, een venster en een gedichte deuropening voor de kamer oost en een deur tussen twee vensters voor de kamer west. Eerstgenoemde deur is later aangebracht. De deur is niet alleen lager dan de andere openingen, de steekboog en de randen zijn met cement gemetseld.

De indeling van de kamerruimten werd recent gedeeltelijk aangepast; ook de bekapping is volledig vernieuwd. De vensters aan de erfzijde zijn voorzien van licht aangepast witgeschilderd schrijnwerk voorzien van luiken. Het schrijnwerk in de achtergevel is vernieuwd met gebruiinde afzeliaramen, allen voorzien van isolerende beglazing.

De indeling bestond oorspronkelijk uit drie ruimten. Ten oosten was een stalruimte toegankelijk via een dubbeldeur in de korte oostgevel en een deur in de erfgevel. In deze ruimte werd na verloop van tijd een toiletblok ingebouwd. Daarna volgen twee kamers respectievelijk van 2 en 3 traveeën. Deze ruimten waren verwarmd door twee rug aan rug haarden, die nu verdwenen zijn.

De zuidvleugel; gedichte deur in de erfgevel

4. Interpretatie en analyse van de onderzoeksgegevens

4.1. Bouwgeschiedenis en bouwfasen

Dit eerste onderzoek laat toe voor het hoofdgebouw twee fasen te onderscheiden.

De basisconstructie, die tot de 13de eeuw teruggaat, bleef bewaard in de tweede bouwlagen van de westgevel, de torens, de noordgevel en de zuidgevel. De originele bouw reikte zeker een bouwlaag hoger.

Na de brand van 1640 werd het geheel tot een hoeve omgebouwd. Deze ingreep omvatte de bouw van een nieuwe erfgevel en twee nieuwe puntgevels (van 1 ½ baksteen dikte) en een nieuwe bekapping. De torens werden op drie bouwlagen gebracht. Het nieuwe gelijkvloers omvat twee kamers gescheiden door een muur met rug aan rug gebouwde haarden.

De verdere bouwfasen tonen een aanbouw van een zuidelijke vleugel in de loop van de 18de eeuw en de verdere uitbouw van de zuidelijke vleugel in oostelijke richting in de 2de helft van de 19de eeuw. Hierdoor ontstond de huidige constructie op een L-vormige plattegrond.

4.2. Reconstructie

Het is verleidelijk om deze constructie te zien als een imitatie van een woontoren met vier ronde hoektorens opgericht naar het beeld van het klassieke Franse kasteel – het zogenaamde château fort - dat onder koning Filip August (1180-1223) ontwikkeld werd¹³.

Zolang dit grondplan niet is gekend, kan hierover geen gedegen uitspraak gedaan.

P. Heinderycx spreekt van een derde toren, die bij de ombouw verdween. Het is niet uitgesloten dat het hier om een traptoren ging, bijvoorbeeld ingeplant in het midden van de voormalige oostgevel.

Hetzelfde geldt voor het initiële opzet van de constructie. Had de constructie een militair karakter of eerder een residentiële functie?

De lichtspleten worden nog altijd foutief als schietgaten geïnterpreteerd; in werkelijkheid stak het defensief apparaat boven op de toren, waar de boogschutters konden plaatsnemen en/of waar mezekooien of machicoulis waren aangebracht. Dit onderdeel is niet meer bewaard, zodat ook hier de vraag openblijft.

Anderzijds wijzen de ruime spitsboogvensters en de keldervensters op een residentiële functie met een statussymbolische insteek (torens en donjonvorm...). Het vormt dan wel een vroeg voorbeeld van een dergelijk concept (zie verder vergelijkingsmateriaal).

Wat de opstand betreft komen we tot een iets beter beeld. De bewaarde vloerniveau's van de derde bouwlaag van de torens laten zien dat de gelijkvloerse kamer(s) oorspronkelijk ruim 1 m hoger was dan de huidige kamers. Meteen is duidelijk waarom de spitsboogomlijstingen van de vensters zo hoog reiken en zo onlogisch geplaatst zijn t.o.v. de moerbalken .

Ze tonen bovendien aan dat het gebouw oorspronkelijk met een volwaardig tweede verdiep was uitgerust wat het geheel origineel een nog monumentaler uitzicht gaf.

¹³ Dit kasteeltype volgt de donjon op en bestaat uit rechte courtines (weermuren) op de hoeken aangevuld met ronde of vierzijdige torens, waardoor een betere flankering wordt verkregen. Het type werd ontwikkeld tijdens de 'reconquista' van Frankrijk tijdens zijn bewind.

5. Waardestelling

Het hoofdgebouw van de hoeve De Toreellen bezit een hoge erfgoedwaarde. Het vormt een uitzonderlijk bouwsel zowel qua constructie als qua typologie, waarbij goed vergelijkingsmateriaal voorlopig ontbreekt (zie verder conclusies).

Dit geldt niet alleen voor de oudste kern maar eveneens voor de verbouwing uitgevoerd in 1640. Deze vormt een laat voorbeeld van de hoogconjunctuur in de woningbouw, die in de 16de- 1ste helft van de 17de eeuw in de regio plaatsgreep en die door de oorlogsomstandigheden vanaf 1646 plots tot stilstand kwam. Opvallend hier is de 'vereenvoudiging' die optreedt. Baksteenverbanden met 0-voeg, gebeeldhouwde of gefrijnde baksteen, toen courant toegepast in de betere woningbouw, ontbreken. De versiering (dakkapel en consoles...) bestaan hier uitsluitend uit een spel met vormbakstenen.

6. Samenvatting en conclusie

6.1. Samenvatting van de bouwgeschiedenis

De site van de Torreelen is een motte-neerhofstructuur, die door de hoogte en vorm van het wooneiland (ca. 3m) dicht aanleunt bij de klassieke castrale motte. Dit laat een oude datering vermoeden. De voorlopige resultaten van het archeologisch onderzoek wijzen in de richting van het begin van de 14de eeuw voor het opwerpen van de motte. De voorlopige resultaten van het bouwhistorisch onderzoek wijzen op een iets oudere datering voor het kerngebouw, dat in de 2de helft van de 13de eeuw kan geplaatst worden alhoewel het niet uitgesloten is dat het hier om een 'archaische' bouwsel gaat.

De basisconstructie van het hoofdgebouw met de kelders en de torens is met het materiaalgebruik, de metselverbanden en de muurdiktes gemakkelijk te onderscheiden. Hoe deze constructie er precies uitzag kon niet afgeleid uit de bewaarde resten. Het was in elk geval een bouwlaag hoger.

Historische bronnen vermelden de ombouw van de kasteelhoeve tot een boerenwoning in 1640. Aanleiding vormde een brand na een blikseminslag. Deze datering wordt bevestigd, niet alleen door de data op het gebouw, maar eveneens door de stijl en constructiewijzen van de bewaarde resten. In grote lijnen bleven belangrijke delen van de basisconstructie behouden en aangepast en werd enkel de erfgevel, de puntgevels, de bekapping en de basisindeling vernieuwd.

6.2. Vergelijkingsmateriaal

Vergelijkingsmateriaal voor de eerste fase is zeldzaam. Gegevens omtrent grafelijke of hertogelijke woontorens en kastelen in de regio zijn schaars en beperken zich tot grondplannen en zeldzame iconografische bronnen. We vermelden hier de houten en natuurstenen donjon op de motte van Veurne (eind 12de – begin 13de eeuw) - enkel gekend in grondplan- en de hertogelijke kastelen van de Bourgondische hertogen (vanaf 1386).

Eenzelfde opmerking geldt voor het onderzoek van de 13de eeuwse burgerlijke woonhuizen en residenties. De reeds verzamelde gegevens beperken zich tot halfondergrondse kelders, terwijl gegevens betreffende de opstand beperkt blijven tot de scheidingsmuren en enkel zeldzame fragmenten van de opstand van de eerste bouwlaag¹⁴.

De site behoort tot de zogenaamde kasteelhoeven. In de *Beschrijvinghe van de prochiën binnen de casselrye van Veurne* uit 1685 maakt de Veurnse kroniekschrijver Pauwel Heinderyckx gewag van de talrijke kasteelhoeven op het platteland van Veurne-Ambacht. Deze hoeves waren eigendom van de wereldlijke of kerkelijke 'kleine' adel en fungeerden als pachthoeve en/of zomerresidentie. In de teksten van de 16de-17de eeuw worden dergelijke constructies kasteelhoeven, *manoirs* of *huysen van plaisance* genoemd.

De meeste van deze kasteelhoeven gaan echter tot de late middeleeuwen terug. Uit deze periode resten nu nog de ruime walgrachten, die in nagenoeg al de gevallen een tweedelige structuur omsluit met een opperhof en een neerhof, waarop respectievelijk het woonhuis en de bedrijfsgebouwen staan. In sommige gevallen zijn deze elementen op hun beurt nog eens door een derde walgracht omsloten.

¹⁴ Lehouck, 2000-2001; Termote, 2002.

De woonhuizen werden in de loop van de tijden regelmatig aangepast aan de evoluerende modes en leefgewoonten. Middeleeuwse exemplaren zijn zeldzaam; het woonhuis van de hoeve de Torreelen met een basis, die teruggaat tot de 2de helft van de 13de eeuw, vormt op deze wijze een zeldzame uitzondering.

Het overgrote deel van de kasteelhoeven dateert uit de periode van de 16de – 17de eeuw. Deze periode vormde zowat de grote bloeiperiode van de regio, waarbij de economische opbloei een ongeziene (her)bouwactiviteit op gang bracht.

Goed bewaarde hoeven uit deze periode zijn de hoeve de Slove (2de helft 16de eeuw) ooit bewoond door de adellijke families de Craene en de Schacht, het kasteel van Zuytpeene in Westvleteren (1555-1556), het Blauwhuis te Wulveringem, het Hof van Wyckhuuse in Alveringem herbouwd vanaf 1609, het kasteel van Opschoten in Sint-Rijkers (Alveringem)...Heel wat zijn verdwenen door oorlogsomstandigheden of sloopzucht.

De 17de eeuwse woning van de Toreellen vult dit geheel aan. Het is bovendien een laat voorbeeld van een dergelijke kasteelhoeve, want pas opgetrokken in 1640 m.a.w. juist voor de oorlogsperiode van de 2de helft van de 17de eeuw, waarop nagenoeg elke bouwactiviteit voor ruim een halve eeuw stilvalt.

Het zeldzame vergelijkingsmateriaal brengen we hier samen.

Het kasteel van Westvleteren werd afgebroken in 1926 ondanks het feit dat de Mission Dhuicque de aandacht op de situs had getrokken en het geheel goed gedocumenteerd had¹⁵.

De dorpskern van Oost-Vleteren op het primitief kadaster, ca.1835. Ten noorden van de kerk verrees het kasteel van Oost-Vleteren.

¹⁵ Doise, 2016

Het kasteel toonde een complexe walgracht, die grote gelijkenis vertoonde met deze van de Torrelen, namelijk een opperhof-neerhofstructuur omsloten door een derde walgracht. Ook qua oppervlaktes gaat de vergelijking op.

Het zgn. kasteel had reeds enkele belangrijke verbouwingen achter de rug toen de ploeg Dhuicque het geheel opmat. Zo was de noordelijke kamer – nog te zien op het primitief kadaster – ingekort en was van de westelijke aanbouw niet meer bewaard. Eerstgenoemde was door een nieuwe eindgevel afgesloten.

Te oordelen naar het verzorgde kruisverband, waarmee de torenparementen zijn afgewerkt, wijst in de richting van in de 15de eeuw. De onderbouw van de torens daarentegen toont een grotere baksteen, plaatselijk in een Vlaams verband. Mogelijk wijst dit op een oudere basis. De toren bezijden de oostelijke ingang toont daarentegen een staandverband in het parement. Deze toren is ook uitgerust met lichtspelen.

We kunnen door extrapolatie voorstellen dat het hier een constructie betrof op een rechthoekig grondplan met torens op de hoeken en een traptoren in het midden van de voorgevel.

Het Kasteel van Oost-Vleteren gezien vanuit het oosten, 1917 (foto Mission Dhuicque)

Het Kasteel van Oost-Vleteren gezien vanuit het oosten, 1917 (foto Mission Dhuicque)

Het *kasteel van Stavele* was de woning op het foncier van de heren van Stavele, de burggraven van Veurne. Het wordt een eerste maal vermeld in het leenregister van 1365. Het betrof een leen met een foncier van 50 gemeten, gehouden van de burg van Veurne. Merkwaardig genoeg was het geen heerlijkheid.

De woning was gesitueerd op een perceel ten oosten van de huidige kerk van Stavele. Het geheel werd tussen 1669 en 1697 gesloopt. Wanneer het is opgetrokken, is niet duidelijk. Afbeeldingen van dit kasteel zijn schaars. Omstreeks 1635 vervaardigde Vedastus du Plouich een tekening van het kasteel, bestemd voor de *Flandria Illustrata*. De prent werd niet opgenomen, maar dook voor de Tweede Wereldoorlog op in een antiquariaat te Parijs, waar het door A. Verbouwe werd opgemerkt¹⁶.

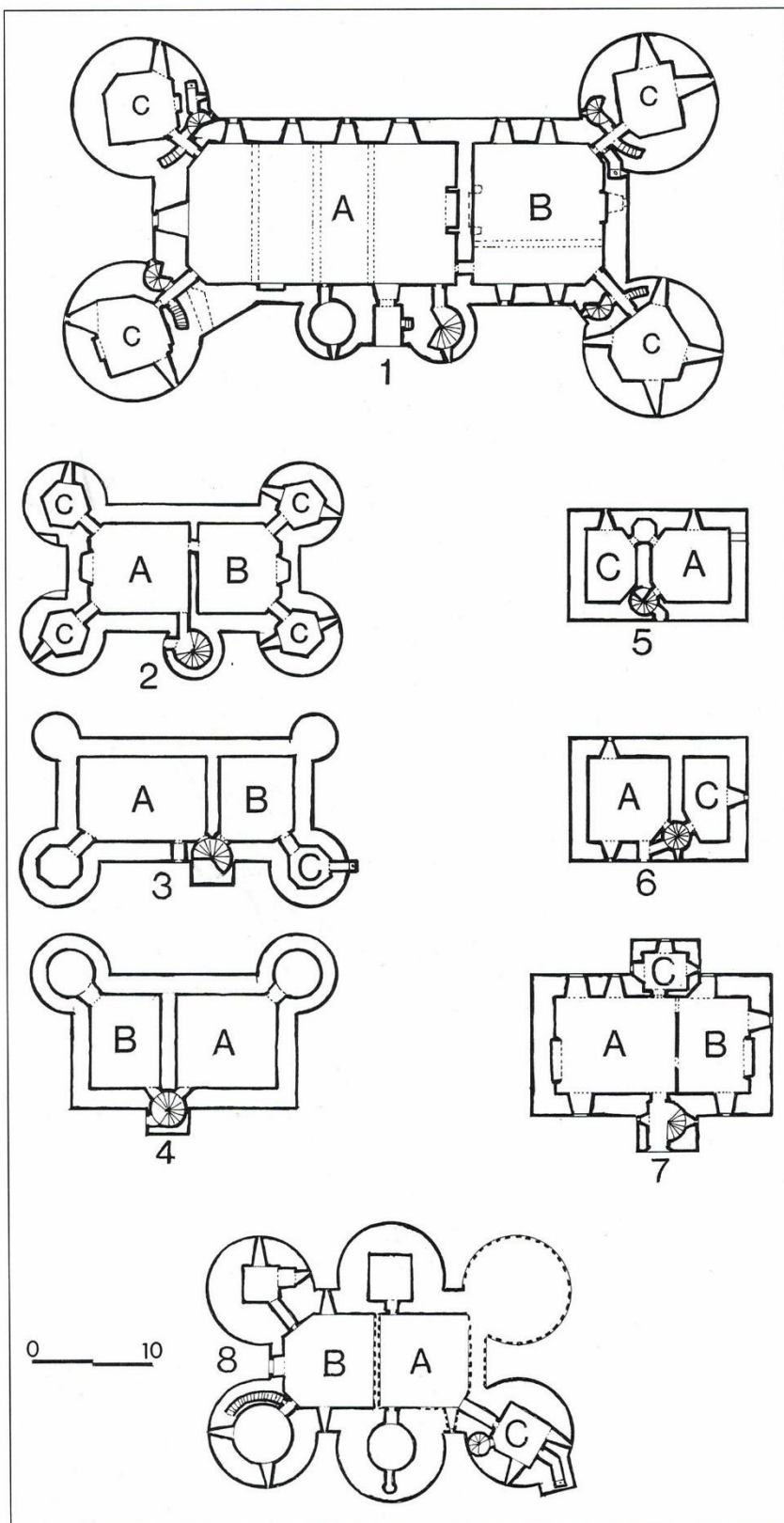
Het panoramisch zicht op Roesbrugge, van dezelfde tekenaar opgenomen in de *Flandria Illustrata*, laat aan de horizon de dorpskern van Stavele zien. Het kasteel wordt er afgebeeld als een rechthoekige constructie geflankeerd door niet minder dan zes ronde torens¹⁷.

Dit schaarse vergelijkingsmateriaal laat geen conclusies toe. Het type van de kasteelhoeve voorzien van torens is eerder uitzonderlijk. Voor de 13de eeuw is in de Westhoek voorlopig geen vergelijkingsmateriaal gekend. Het kasteel van Oost-Vleteren komt nog het dichtst in de buurt.

Franse voorbeelden bieden iets meer aanknopingspunten. De evolutie van donjon naar woontoren, geïnspireerd op het kasteeltype van de 'château fort' tekent zich hier iets duidelijker af. Hier zien we dat deze evolutie door de lagere adel wordt gedragen. Deze evolutie vertrekt zich al in de 13de eeuw, maar zet zich vooral door tijdens de Honderdjarige Oorlog (1337-1453).

¹⁶ Verbouwe, 1950, p.93. Het betrof een lavis-tekening van 15 op 22 cm.

¹⁷ Termote & Van Acker, 1986.

Voorbeelden van
zaaltorens met
horizontale structuur
uit de 14de-15de eeuw.

1. Sully-sur-Loire (eind
14de eeuw)

2. Sarvay (Indre), 1ste
helft 15de eeuw.

3. Montaigut-le-Blanc
(Creuse) 1ste helft 15^{de}
eeuw

4. Chenerailles (Creuse),
1ste kwart 15de eeuw

5. Peyrat-la-Nonnière
(Creuse), 1ste helft 15^{de}
eeuw

6. Chamborant (Creuse),
1ste helft 15de eeuw

7. Montoldre (Allier),
1ste helft 15de eeuw

8. Blanquefort
(Gironde), eind 14^{de}
eeuw

A. Ontvangstzaal

B. Leefkamer

C. Private kamers.

(Mesqui, 1991, p.183)

6.4. Suggesties voor nader onderzoek

Dit eerste onderzoek liet toe de grote lijnen van de bouwgeschiedenis van het complex te achterhalen. De basis wordt gevormd door een laat 13de eeuwse constructie, die in 1640 werd verbouwd en vervolgens plaatselijk aangevuld.

Verder onderzoeken zijn aangewezen via:

- Archeologisch onderzoek

Deze aanzet zou in de eerste plaats moeten komen van een verdergezet archeologisch onderzoek. Dit kan toelaten het grondplan te achterhalen en de opbouw van de motte in relatie met het gebouw te bepalen. Is het basisgebouw aangelegd in een reeds bestaande motte of is het geheel 'ingemottet' of liepen beide processen gelijktijdig?

Een beter kennis van het grondplan zou ook het gebouw typologisch beter kunnen situeren in het geheel van de evolutie van donjon over woontoren naar kasteelhoeve, vooral dan in vergelijking met de Noord- Franse voorbeelden.

- Bouwarcheologisch onderzoek.

De binnenmuren van het kerngebouw verbergen vermoedelijk nog talrijke sporen. Eventuele verwijdering van de afwerkingslagen dient nauw opgevolgd. Vragen blijven open omtrent de inplanting van mogelijke middeleeuwse haard(en) en ingebouwde kasten of nissen? Ook de basisindeling van het kerngebouw kon nog niet achterhaald.

- Historisch onderzoek

De site roept talrijke vragen op. Wat is de aanleiding van de bouw en wie nam het initiatief? De bezitstructuur is voorlopig pas tot de midden 15de eeuw te reconstrueren¹⁸.

62

6.5. Aanbevelingen voor het behoud en het versterken van de monumentwaarde

De onderdelen van het hoofdgebouw -13de eeuwse vormen een uitzonderlijk bewaard geheel.

In een eerste fase kunnen de originele openingen behouden of gereconstrueerd. Gezien de talrijke aanpassingen, die hier plaatsgrepen, lijkt een voorafgaand (destructief) bouwarcheologisch onderzoek aangewezen. De opening onderaan de zuidelijke toren bijvoorbeeld, is een ingreep uit 1917-18. Deze opening kan gedicht, de lichtspleet gereconstrueerd en de originele doorgang tussen de kelder en de toren geopend. Ook de twee westelijke spitsboogramen roepen nog talrijke vragen op betreffende hun origineel uitzicht. Dit geldt ook voor de aangepaste openingen aangebracht in 1640 of later, die zich aftekenen als kleine recht afgedekte vensters met allerlei heterogeen schrijnwerk.

De lopende restauratie, opgestart begin 2024, heeft tot doel de kas te consolideren en tegen verder waterinsijpeling te behoeden. Het dak, en zeker het westelijke vlak, verkeert in een slechte staat. Ook de afdekking van de torens, nog aangebracht in 1917-18, naar aanleiding van de ombouw tot watertoren, voldoet niet meer. Dit is een eerste en noodzakelijke ingreep, waaraan nu verholpen wordt.

De verdere fasen kunnen uitgetekend in functie van de verdere bestemming.

7.Literatuur en bronnen

¹⁸ Heinderycx, P, Beschrijvinge van de kasselrie van Veurne, p.

Primitief kadaster opgemaakt door Busschaert.

Websites:

<http://www.monument.vlaanderen.be/vioe/nl/index.html>
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/16883>.
<https://inventaris.onroerend erfgoed.be/aanduidingsobjecten/25729>.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/14129>.
Inventaris Onroerend Erfgoed 2023 d: Omwalde hoeve
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/14128>.

Archief

Archief Familie Houtsaegher, verkoopakten

Studie notaris de Grave Emiel, verkoopakte van 10 augustus 1922
Studie notaris Van Cayzeele Elie-Frederic, verkoopakte van 18 juli en 1 augustus 1905, gekocht van Alfred, baron de Vinck de Winnezele, senator

Veurne, Archief,

Aanwinstendossier nr.474 (Familie Octors-Terlinck), Chemin du Poits 8A, 1180 Uccle

Brugge, Rijksarchief

TBO75: Gemeenten, Vinkem, ancien régime, Terrier¹⁹.

64

Brussel, Koninklijke Bibliotheek, Fonds Merghelynck

nr.95. Stukken betreffende de dorpen en parochies Vinkem en Wulveringem. 95/9. Kopie terrier Vinkem, opgesteld in 1592 door de landmeters Jan en Frans Zoete. De transcriptie, in opdracht van Merghelynck, is opgemaakt in 1885²⁰.

¹⁹ Het origineel stuk trof Merghelynck aan in het archief van de kerkfabriek van Vinkem. De kaart ontbrak evenwel. Verbouwe vermeldt een kaart van de parochie in de stadsbibliotheek van Ieper, die tijdens de Eerste Wereldoorlog verloren ging¹⁹.

De terrier was blijkbaar eigendom van de parochiepastoor P.J. Bamelis en werd door hem bij testament van 27 mei 1887 aan de kerkfabriek van Vinkem geschonken en "*niet aan de gemeente*"¹⁹. Pastoor Bamelis was een gedegen vorser, wat hem onder collega's de bijnaam "*den elzevier*" opleverde. Bij de kaart staken twee tabellen: één op 28 p. met de grootte van de percelen en één uit de 19de eeuw op 32 p. met de concordantie van de nummers met de perceelnummers van de Popp-kaart van Vinkem.

Pastoor J. Haerens kopieerde het geheel in de winter van 1932-33. Ook de concordantietabel op 18 februari 1894 opgemaakt door pastoor Van Suyt, op dit moment onderpastoor van Izenberge, werd gekopieerd. Het steekt nu nog altijd in het kerkarchief van Vinkem.

De terrier werd in 1963 door archivaris C. Wyffels in het Rijksarchief van Brugge gedeponeerd en is recent uitgegeven.

²⁰ Dit document werd in gepubliceerd in Vandewalle, P. & Stekelorum, J., 2021.